

TARTALOM Mécses a te igéd

NÁNAI LÁSZLÓ ENDRE: *A belső puszta* 81

Tanulmányok

PAAVO KETTUNEN: *A lelkigondozói igehirdetéstől a lelkigondozói egyházig* 82

KOVÁCS KATALIN: *A feltámadás örömhírétől a „zombi-Jézusig”
Modern teológusok Jézus feltámadásának tényéről és félreértéseiről* 89

SARAH HINLICKY WILSON: *Isten ígéretei és az emberi jólét* 97

Szókapcsolatok

VARGA GYÖNGYI: *Szabadság és kötöttség* 100

Figyelő

Előadás

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS: *Fides et mores* 103

Az igehirdető műhelye

PABLÉNYI EDINA: *Böjt 3. vasárnapja (Oculi) (Lk 11,14–23[24–28])* 106

GERÓFINÉ BREBOVSZKY ÉVA: *Böjt 4. vasárnapja (Laetare) (Jn 6,1–15)* 108

HONTHEGYI ZSOLT: *Böjt 5. vasárnapja (Judica) (Jn 8,48–59)* 110

BENCE ÁRON: *Böjt 6. vasárnapja (Palmarum) (Ézs 50,1–10)* 113

CSEPREGI ANDRÁS: *Nagycsütörtök (2Móz 12,1–11)* 116

LÁZÁRNÉ SKORKA KATALIN: *Nagypéntek (Ézs 52,13–53,12)* 118

A belső puszta

■ NÁNAI LÁSZLÓ ENDRE

Szétnézek magam körül, és úgy látom, Istenem, neked már csak a pusztában van esélyed. Mert én ebben a nagy progresszív össznépi kavalkádban egyre kevésbé talállak. Túl nagy a hangzavar, túl nagy a tolongás ebben a hatalmas zsidvasárban, útmutatásból túl nagy a választék. Vágyom a csendedre, kész vagyok, hogy a szívemre beszélj.

Uram, nem kell engem csábítanod a pusztaságba. Persze értem én, hogy furmányosan az ellenfél fegyverét forgotod – a csábítás *par excellence* a sátán attribútuma –, de tábori lelkesként én is a kontrasztos imázból élek, nem kell ahhoz ördögösség, hogy tánca vigyél. Valahogy az élet úgy rendezte, hogy úgyis mindig oda lyukadok ki, megyek én magamtól is.

Nyilván van ebben valami naiv és gyermeki, romantikus eszképzimus, amikor a poszt-igazságok posztulátumaitól meggyötört lélek angolosan távozna a rommá vert civilizációs díszletek közül, de ha az ember történetesen befelé forduló természetű, a lélek belső pusztájába való elvonulás természetes módon adja magát.

Az introvertáltak talán kevésbé félnek a puszta és kietlen tájaktól, mint extrovertált társaik. Istenhez természetesen mindkét irányban vezet út, de a belső úton járók számára megszokottabb, hogy a szenvedés, a magány, az alázat, az erőtlenség és a hiány természetes közege a puszta. A pusztában el lehet tévedni, a pusztában meg lehet örülni, a pusztában meg lehet halni. Az introvertált ember már gyárilag beépítve magában hordja a pusztát, s bármerre is vezet az útja, viszi magával. Számára ez korántsem csak a félelem és rettegés, hanem a helyreállítás, a feltöltődés, a megújuló és kreatív energiák, a gyógyulás és a remény helye.

Uram, miért van az, hogy pont a legkietlenebb, legterméketlenebb helyet találtad alkalmasnak arra, hogy megújíts minket? Értem én, hogy „ad fontes!”, mert a puszta a törvény, az istentisztelet, a szövetség születésének a helye. Az is igaz, hogy az Úr Jézus sem bírta sokáig a hordamentaritást, vagy kiment a pusztába, vagy fölment egy hegyre. Miért a puszta? Talán mert a puszta az a hely, ahol végre nem tehetünk semmit az Istenért, hanem egyedül az Isten tehet értünk valamit?

Itt van például a *csend*. Valaki már réges-rég leírta, hogy a csend körei ijesztő mértékben, percenként szűkülnek a föl-

dön. Nemsokára talán már csak egyedül az Antarktiszon lesz megtapasztalható a valódi csend. Márpedig, Uram, te akkor szoktál megszólalni, amikor minden más elhallgat. Már megint a puszta. Az ember persze kényszeresen zakatol, monologizál, fecseg és nyöszörög, de egy idő után – már csak energetikai szempontok miatt is – kifulladás és elnémul. És akkor végre történhet valami érdemleges. Mondjuk, végre meghallom, hogy mit akarsz mondani nekem, Uram.

Aztán az *elválasztás*. Szellemi értelemben a kard szimbolizálja. A tiszta búzát a konkolytól. Izraelt Egyiptomtól. Az embert a tömegetől. A hályogot a szemről. Az újat a régítől. A lényegest a lényegtelenről. Az igazat a valóditól. A puszta az elválasztás helye, a finom és kevésbé finom distinkciók helye. Az elválasztás igazságmozsanat, ami mindig fájdalmas, de elkerülhetetlen. Ne felejsük el, hogy az Úristen azért csábít minket a pusztába, hogy eltávolítson minket a figyelmünket elterelő dolgoktól. Hogy végre ne tudjunk másra figyelni, csak őrá.

A *magány*. Az Isten azért választ el, azért vezet a pusztába, és azért tesz magányossá, mert négy szemközt akar velem beszélni. Kapcsolatba akar velem lépni. Ott, ahol minden semmi és én is semmi vagyok, ott akar megérinteni és megszólítani. És nem is akárhogyan: „szívhez szólóan” akar beszélni velem. Ó, Uram, te tudod a legjobban, hogy a mi legnagyobb eretnekességünk, hogy a fejünkben élünk, és talán pont ezért reménytelenül ki vagyunk szolgáltatva a szívünk vak és ostoba fellángolásainak. Legjobb szándékainktól átítatva kövezzük ki magunk és szereteteink útját a pokolra. Szívvel gondolni és fejvel érezni, létünk alapparadoxona, hogy miért nem tudjuk ezt a két érzékeny műszert összehangolni az életünkben. Csak a te pusztában érlelt, szívhez szóló beszéded képes erre a finommechanikai műveletre. És mi minden szakad föl ilyenkor az emberi szívből.

Régen a világ követte az egyiptomi atyákat a sivatagba. Ma mi csinálunk (lelki) sivatagot a világból. A puszta fájdalmas. A kegyelem fájdalmas (is). A születés/újjászületés mindig fájdalmas (is). A béke sosincs ingyen. De az Istennel való kapcsolat csak a belső pusztában tud rendbe jönni. Megkockáztatom: a világgal való kapcsolat is. Mert ez a puszta a nagy, valódi, belső átalakulás helye, az újrakezdés és a megújítás helye. Az igazságban és szeretetben felismert elköteleződés helye. A találkozás helye.

A lelkigondozói igehirdetéstől a lelkigondozói egyházig

■ PAAVO KETTUNEN

A homiletikai szakirodalomban az elmúlt években viszonylag keveset írtak a *lelkigondozói igehirdetésről*. Bár mind a lelkigondozásnak, mind az igehirdetésnek megvannak a saját feladatai, vannak közös érintkezési pontjaik és egy irányba mutató céljaik is. Az istentiszteleti életet és az egyház igehirdetési szolgálatát megvizsgálhatjuk lelkigondozói szempontok szerint, de külön foglalkozhatunk a lelkigondozói igehirdetés fogalmával is, bár a különböző korokban mást-mást értettek alatta (KETTUNEN 2014, 154–158. o.).

A lelkigondozói igehirdetés problematikája

A lelkigondozói igehirdetést igen keveset tanulmányozták Finnországban. Ugyan utaltak rá, amikor általánosságban érintették a lelkigondozást, ám a lelkigondozás világháborúk utáni fejlődése során szinte teljesen feledésbe merült (uo. 158. o.). A lelkigondozás fogalma főként a körtti ébredési mozgalomban élt.¹ De a lelkigondozói igehirdetésről mint fogalomról a körttieknél sem beszéltek sokat az elmúlt évtizedekben, bár az igehirdetéseiket lelkigondozóiként jellemzik.

A lelkigondozói igehirdetést vagy az azt érintő szempontokat a korábbi évtizedekben többek között Martti SIMOJOKI (1947, 90–128. o.) és Voitto HUOTARI (1985, 36–37, 91. o.) tárgyalták Finnországban. Utánuk a lelkigondozói igehirdetés fogalma feledésbe merült. Ezt tükrözi az is, hogy a 2001-ben megjelent *Az igehirdetés kézikönyve* (Saarnan

käsikirja) egyáltalán nem is említi meg a lelkigondozói jellegű igehirdetést.²

Martti Simojoki az 1947-ben megjelent disszertációjában öt típusba osztotta az 1800-as évek végének és az 1900-as évek első felének igehirdetéseit. Ezek közül az egyiket lelkigondozói igehirdetesként említi (SIMOJOKI 1947, 90–128. o.). Amikor Samuel LEHTONEN hasonló csoportosítást készített az 1970-es években, már meg sem nevezte a lelkigondozói igehirdetést (1979, 102–124. o.). Simojoki lelkigondozói igehirdetésének és Lehtonen evangéliumot hirdető igehirdetésének a céljai és a tartalma részben átfedik egymást. Simojokinál a lelkigondozás Isten igéjének a hallgatók szükségletei szerinti alkalmazását jelenti, valamint a hallgatók ezáltal történő pásztorolását és vezetését. A cél a hallgatót továbbvezetni a megváltás útján. Lehtonen szerint éppen a hallgató élethelyzetét célzó igehirdetés teheti az *evangélicus jellegű igehirdetést* lelkigondozóivá (KUIVALAINEN 2015, 11–15. o.). Valójában nem is az elnevezés a lényeg, hanem hogy milyen hatása van a lelkigondozói igehirdetésnek.

A nemzetközi szakirodalomban a lelkigondozói igehirdetésnek nagyobb figyelem jutott osztályrészül.

Svédországban az 1970-es években *Igét hirdetni ma* (*Att predika i dag*) címmel megjelent kutatásban hat igehirdetési típust különböztettek meg egymástól. Ezek közül az egyik a pszichológiai-lelkigondozói igehirdetés volt.³ Egy széles körű német igehirdetéstípus-kutatásban az 1970-es évek végén külön kiemelték két alaptípust, a személyes-dialógikus és a dogmatikus-tanúságtévő igehirdetést.⁴ A lel-

² JOLKKONEN–PEURA–VATANEN 2001. KUIVALAINEN (2015) a szakdolgozatában tanulmányozta a lelkigondozói igehirdetést.

³ *Att predika i dag* 1973, 56–69. o.; HUOTARI 1985, 37–38. o. A további igehirdetéstípusok a bibliaközpontú, a kérésmatikus, az egyházközpontú és a szociális igehirdetés voltak, valamint a dialóguspredikáció.

⁴ *Predigen & Hören* 1980, 105–125. o.; *Predigen & Hören* 1983, 256–267. o.; HUOTARI 1985, 38–39. o.

¹ LEMPIÄINEN 1971, 179. o. A két világháború közötti körtti ébredési igehirdetések lelkigondozói jellegét HEIKKILÄ (1984) kutatta. Marjo PARTTILAINEN (2012) viszont a 2000-es évek ébredési ünnepeinek beszédeiben tanulmányozta a lelkigondozói szempontokat.

kigondozói igehirdetés szempontjából különösen az első érdekes. Ebben az igehirdető igyekszik a hallgató helyzetébe belehelyezkedve beszélni. Az élmények és a hétköznapi tapasztalatok vannak előtérben, és az elbeszélte elemek használatával a hitbeli tapasztalatok átadása a cél. Az igehirdetést megpróbálja folyamattá alakítani, amelyben a tapasztalatokat újraeretezi a bibliai szöveg és a keresztény hit nézőpontjából. Az érzelmi és a gyakorlati elemek vannak előtérben, ezek mellett az intellektuálisak háttérbe szorulnak. Ez a prédikációfajta a saját egyéni és társadalmi tapasztalatai mentén szólítja meg a hallgatót.⁵

A német prédikációkutatás dichotómiája tapasztalható a finn igehirdetésről szóló párbeszédben a későbbi évtizedekben is. Közel áll ehhez a homiletikának Yrjö Sariola általi csoportosítása, aki azt antropocentrikusra és teocentrikusra osztja fel. Ilyen módon közel volt Sariola az igehirdetéstípusok jónak és rossznak bélyegzéséhez, amellyel erősen megkérdőjelezhetővé vált a vizsgálódás. Inkább beszélhetünk arról, hogy a Sariola-féle típusjellemzők több igehirdetésben is fellelhetők (HUOTARI 1985, 16–17., 39. o.).

Az 1980-as években Donald Capps megpróbálta tisztázni, hogy hatással van-e az igehirdető által végzett lelkigondozói munka az igehirdetésre és az igehirdetése a lelkigondozásra (CAPPS 1980, 13–14. o.; KUIVALAINEN 2015, 7. o.). Christian MÖLLER a lelkigondozói igehirdetést a gyülekezeti tagok és az igehirdető szempontjából tárgyalja a 2003-ban Németországban megjelent *Lelkigondozói igehirdetés (Seelsorgerlich predigen)* című munkájában, valamint szemlélteti, mi teszi a prédikációt a lelkigondozás szempontjából hatásossá.

A nemzetközi kutatásokban a lelkigondozói szempontból hatásos igehirdetés vonásaira, a lelkigondozás és a prédikáció kapcsolatára, valamint a hallgatók figyelembevételére összpontosítottak. Ahogy korábban említettük, a finn kutatásokban a lelkigondozói igehirdetés korábban inkább egy igehirdetési típus volt.

A lelkigondozói igehirdetés és az igehirdetés lelkigondozói jellege nem feltétlenül egy és ugyanaz. A tudományos, tanító, evangélizációs jellegű vagy exegetikai igehirdetés egyaránt lehet lelkigondozói, még ha ezekre nem is használnánk a lelkigondozói kifejezést. Hasonlóképpen, a prédikációjában lelkigondozásra törekvő igehirdető elveszítheti a lelkigondozói jellegét éppen azáltal, hogy kerül a tudományos, az evangélizációs jellegű vagy az exegetikai szempontokat.

Az igehirdetés és a lelkigondozás kapcsolata

A lelkigondozói igehirdetés problematikáját érdemes a nemzetközi lelkigondozói mozgalom történetének fényében vizsgálni. A lelkigondozás történetében a prédikáció és a lelkigondozás kapcsolatát a kériugmatikus lelkigondozásban hangsúlyozták leginkább, amiben a lelkigondozás alatt Isten igéjének az egyes ember számára való hirdetését értették (THURNEISEN 1946, 9–10., 13–14. o.). A lelkigondozást akkoriban a prédikáció speciális eseteként értelmezték, és ez alá volt rendelve az egyház evangélizáló szolgálatának.

Az 1920–30-as években született amerikai lelkigondozói mozgalom viszont nem azt tekintette feladatának, hogy tanítson vagy prédikáljon, hanem hogy segítse és meghallgassa az embert. Ennek a szembeállításnak az alapja az amerikai lelkigondozói mozgalom alapítójának, Anton T. Boisennek a saját tapasztalata volt, amelyet egy elmeegógyintézet pácienseként szerzett: a lelkészek prédikálni jártak a kórházba, de nem voltak képesek meghallgatni a betegeket. Magyarították a bibliai szövegeket, de hiányzott belőlük a képesség, hogy megértsék a beteg ember élethelyzetét (KETTUNEN 2014, 23–25. o.).

Igaz, a második világháború utáni Európában kifejlesztett terápiás lelkigondozásban is sokszor kevés figyelem jutott a lelkigondozói igehirdetésre. Az igehirdetés a lelkigondozás sajátos munkamódjainak kifejlődése és a lelkigondozás elkülönülése során távol került a lelkigondozói munkát végzők munkaköri feladataitól. A lelkigondozók figyelme arra irányul, hogy a bajban levő embert segítsék a lelkigondozói beszélgetéssel.

Lelkigondozói körökben az is problematikus kérdésként vetődött fel, hogy milyen mértékben jelenhet meg az egyes ember élethelyzete az adott igehirdetésben. A lelkigondozói igehirdetés mint önálló igehirdetési kategória bizony kérdéssé vált. Dietrich Stollberg például nem vitatta, hogy a prédikációnak van lelkigondozói funkciója, de nem ez az egyetlen feladat. Szerinte a lelkigondozás reagálás az ember konkrét bajára, az igehirdetés feladata pedig hirdetni az evangéliumot, ami nem kizárólag, még csak nem is elsősorban válasz az emberi gondokra, hanem „hűsvéti öröm, hála és magasztalás”. A hitet nem lehet leszűkíteni terápiás segítségé (STOLLBERG 1989, 28–31. o.; KETTUNEN 2014, 159. o.).

Az igehirdetés és a lelkigondozás közötti kapcsolat szempontjából jelentős, hogy a nemzetközi klinikai lelkigondozói képzésnek (CPE) része az igehirdetés-elemzés is. A lelkigondozást tanulók igehirdetéseket tartanak, amelyeket kommunikációs szempontból elemeznek. A lényeg nem valamelyik részterületen van – mint a prédikáció tartalma, az igehirdető beszédmódja, a hallgató helyzete –, hanem a teljes képen: mi történik az igehirdető és a hallgató közötti interakcióban (KETTUNEN 1994, 18–20.

⁵ HUOTARI 1985, 38. o. A dogmatikus-tanúságtévő prédikációtípus fő hangsúlya a textus értelmezése, ami nem tartalmaz tapasztalatokat, megfigyeléseket vagy a hallgatók reakcióit. Tipikus a prédikáció tudományos, kognitív jellege. Az igehirdető nem foglalkozik bizonytalanságokkal, nem törődik a hallgató ellenvéleményével, és nem kínál alternatív értelmezési módokat. Uo. 39. o.

o.; RYÖKÄS 2011, 86–90. o.). Ha az igehirdető és a hallgató közötti kapcsolat nem működik, a legkiválóbb üzenet eltorzulásának is fennáll a veszélye.

Finnországban a lelkigondozás és az igehirdetés kapcsolatát meghatározta, hogy az általánosságban vett lelkigondozást elhagyták az 1869-es egyházi törvényből. Ekkor a lelkigondozást csak mint egyéni lelkigondozást definiálták, és háttérbe szorult a lelkigondozásnak az a megközelítése, hogy az egyház igehirdetői, tanítói és más működési szolgálatának lelkigondozóinak kell lennie, azaz az embert támogatónak és pásztorolónak (KETTUNEN 2014, 27. o.).

A lelkigondozói igehirdetés fogalmának szinte feledésbe merülése abban gyökerezett, hogy mind a finn, mind a nemzetközi lelkigondozásban változások történtek. Ebből persze még nem lehet arra következtetni, hogy a prédikációk ne lehettek volna a változásokat követően is lelkigondozói jellegűek.

Milyen a lelkigondozói igehirdetés?

A lelkigondozás és a homiletika irodalmában kirajzolódik egy kép, hogy milyennek is kellene lennie a lelkigondozói igehirdetésnek.

A holland-svájci Hans van der Geest (sz. 1933) gyakorlati teológus a lelkigondozói igehirdetés alatt olyan igehirdetést ért, amelyben az embernek azokat a kérdéseit érintik, amelyeket a lelke mélyén hordoz. Ebben az értelemben minden egyes prédikációnak ilyennek kellene lennie. Ebbe nemcsak azok a témák tartoznak bele, amelyek az Istent és az ember egzisztenciális kérdéseit érintik, hanem a prédikáció előadásmódja is számít, amely mély megtapasztalásokhoz vezethet. Geest azt javasolja, hogy Isten igéjének erejéről úgy beszéljünk, hogy azt a bizonyosságot nyújtsa: minden másképp lesz, másképp, mint ahogy gondoltuk, reméltük és megérdemeltük.

A lelkigondozói prédikáció nem oldhatja meg a hallgatók problémáit, de a hallgatók megtapasztalhatják, hogy „itt az istentiszteleten megértik az életünket, és a helyükre kerültek az életünk dolgai” (GEEST 1991, 11–12., 29., 41. o.; KETTUNEN 2014, 159. o.).

Christian Möller (sz. 1940) német professzor szerint a lelkigondozói igehirdetés vigasztaló, szelíd, együttérző, emlékeztető és építő. Ha ezekből a tulajdonságokból kevesebbet hordoz, akkor inkább térítő jellegű, hatásvadász, kevésbé tanító, kevésbé prófétai-politikai vagy kérügmatis (MÖLLER 1983, 69. o.).

A lelkigondozói igehirdetés a lelkigondozói kapcsolatból indul útjára, és ott fejeződik be. A lelkigondozást végző lelkész szeme előtt az igehirdetésre készüléskor az egyes emberek lelkigondozói helyzetei lebegnek. Az igehirdető azt kérdezi magában: mire van szüksége ezeknek az

embereknek, ha ott lesznek a templomban? Mik az aggodalmaik, szükségleteik, és miképpen tudom érinteni az ő kérdéseiket? Az az igehirdetés, amely lelkigondozói kapcsolatból indul ki, nagyon is konkrét: a prédikáció nem absztrakt beszéd, mert a lelkigondozó szeme előtt konkrét emberek vannak. Az igehirdető ismeri a gyülekezeti tagok valós életét, és megpróbálja ezeket párbeszédbe kapcsolni az igehirdetési textussal. A lelkigondozói igehirdetés dialógikus, számol az emberek kérdéseivel és kifogásaival, és engedi, hogy ezek helyet kapjanak az evangélium megszólaltatásában.⁶

A lelkigondozói igehirdetés egyik módja a két- vagy többszemélyes dialógusprédikáció. Ezt ki lehet terjeszteni a gyülekezeti tagok közötti eseményre, bibliodramatikus elemeket felhasználva.

A konkrétság nem jelenti azt, hogy a lelkigondozás során hallottakat példaként hoznánk elő a prédikációban. Az igehirdetés közben is emlékeznie kell a lelkésznek a lelkigondozásra vonatkozó titoktartási kötelezettségre. A lelkigondozói beszélgetések az igehirdető *gondolataiban* vannak. Ezek kínálnak megközelítési módokat az emberek kérdéseivel való találkozáshoz.

Wilfried Engemann (sz. 1959) német gyakorlati teológiai professzor elsősorban „a szorongások és félelmek ellen való prédikációként” tekint a lelkigondozói igehirdetésre, és itt a félelem (Angst) úgy értendő, mint a saját megsemmisüléstől való alapvető félelem (ENGEMANN 2002, 390–392. o.). Az ilyen igehirdetésben Krisztust „gyógyítóként, megbocsátóként, békét hozóként és megváltóként” hirdetik. Engemann ugyanolyan kérdések tárgyalását javasolja, mint amilyenek általában előjönnek a lelkigondozói beszélgetésekben. Ilyenkor a kliensközpontú terápiából származó elvek, mint a megértés, a feltétel nélküli elfogadás, a biztatás és a hitelesség jelentősek az igehirdetésben is (uo. 395–396. o.). A prédikáció témái így közelítik az egzisztenciális szorongás⁷ kérdéskörét. Az igehirdetés nem tudja elvenni az ember összes belső félelmét, de a hallgató mellé helyezkedő igehirdető csillapítani tudja számára annak nyomasztó hatását. A szorongással való valódi szembenézés és az ahhoz tartozó munka inkább a lelkigondozás és a pszichoterápia körébe tartoznak.

Reálisabbak vagyunk és jobban tiszteljük a hallgatóságot akkor, ha azt mondjuk, hogy az igehallgatók konkrét problémáit nem lehet megoldani egy igehirdetésben. A túlzott célkitűzések etikai kérdéseket is felvethetnek. Inkább arról lehet szó, hogy az igehirdetési helyzetben a problémák tükrében átélhetővé válják a keresztyének kö-

⁶ KRETSCHMAR–WINKLER 1990, 191–194. o.; KLESSMANN 2010, 165. o.; KETTUNEN 2014, 160. o.

⁷ Az egzisztenciális szorongást és ennek a lelkigondozásban való központi helyzetét tárgyaltam több összefüggésben is az összefoglaló munkámban. Lásd KETTUNEN 2014, 122–128., 175., 208–210., 221–232., 238–239. o.

zötti szolidaritás és Krisztus jelenlétének megtapasztalása: ígérete szerint ő jelen van a nehézségek közepette is (KET-TUNEN 2014, 162. o.).

Bár a lelkigondozói igehirdetésnek nem feladata, hogy konkrét problémákat oldjon meg, mégis felhasználhatja a lelkigondozói kapcsolat alapszabályait. Az igehirdető figyelmesen keresi a különböző megközelítési módokat. Beleéli magát a gyülekezeti tagok élethelyzetébe, gondolataiba és azokba az érzésekbe, amelyeket a prédikáció idézhet elő a hallgatókban. Az igehirdető elfogadóan jelen. Ahelyett, hogy kritizálná az embereket, bátorítja a hallgatókat, ugyanakkor a lehetőségeikre és nagykorúságukra apellál. Az igehirdetőnek hitelesnek kell lennie, és hinnie kell abban, amit mond. Ez azt jelenti, hogy áttetszően prédikál, mégis anélkül, hogy a saját problémái terhét a hallgatókra öntené.

Az áttetsző beszéd azt jelenti, hogy a prédikátor nem próbál magáról egy mindentudó és mindenható képet közvetíteni. Nem mutatja azt sem, hogy hitében megingathatatlan, hogy mindennel tisztában van. A hallgatóság azt várja, hogy az istentiszteleten elfogadják őt kétségeivel és bizonytalanságaival együtt, akkor, amikor hitében erős vagy éppen gyenge. Amikor az igehirdető ideálokról beszél, jó, ha tudja, hogy leginkább olyanok hallgatják, akik nem képesek betölteni a megfogalmazott elvárásokat. Nem mindegy, hogy milyen lelkiülettel viseltetnek irántuk.

Nézzünk egy példát! Amikor az igehirdető az imádság meghallgatásáról és az embernek választ adó Istenről beszél, akkor tanácsos lenne arról is beszélnie, hogy Isten nem mindig ad választ, vagy legalábbis az ember nem mindig tapasztalja úgy, hogy Isten válaszolna az imádságaira. Sokak számára Isten olyan Isten, aki hallgat. Ha az istentiszteleten olyan képet közvetítünk Istenről, hogy ő mindig meghallgat és válaszol az imádságainkra, sokan érezhetik magukat alkalmatlannak a hitre.

Sajnos a lelki értelemben vett megérintődés és találkozás az igehirdetés és a liturgia által elmaradhat, ha az istentiszteleten részt vevő nem érzi magát elfogadottnak. Olyankor egy teológiai és lelkileg mély igehirdetés sem éri el a hallgatót. A lelkigondozói bölcsesség abban rejlik, hogy a kapcsolati szint mindig a téma és a tartalmi szint elé kerül. Ha a pap nem éri el az istentisztelet résztvevőjét a személyes találkozás szintjén, akkor a szószékről vagy az oltártól is hiába próbálkozik. Ebből a szempontból nagy jelentősége van az istentisztelet előtti találkozásnak és néhány kedves szónak. A félnéken templomba jövőben is megszülethet a tapasztalat: látnak engem, rám pillantottak. Észrevettek. Lényeges, hogy megszületik-e az istentisztelet résztvevőjében az érzés, hogy a lelkész valóban törődik vele és érdekli, mi van vele.

Az igehirdető hitelessége nagyban befolyásolja, hogy hihetővé válnak-e a szavai. Meg kell értenie az igehallga-

tók kérdéseit, és tudnia kell azokhoz olyan szavakat találnia, hogy a hallgatók sajátjukként ismerjék fel azokat. Bebizonyosodott, hogy az igehirdető kifejezéseinek tárháza leleplezi, aktívan jelen van-e, hiteles-e. Az igehirdetőnek a külső előadói képességen, valamint a hang- és testbeszédén felül jó önismerettel is kell rendelkeznie, ugyanúgy, ahogyan a lelkigondozónak. A jó önismerethez hozzátartozik, hogy az igehirdetőben tudatosuljon, mi a saját hozzáállása az adott kérdéshez, amit a prédikációjában érint (SUNDKVIST 2010, 187. o.; KUIVALAINEN 2015, 57. o.). Hiteltelennek tűnik az igehirdető, ha kegyesebben beszél, mint ahogyan hisz. Az igehirdetőnek mernie kell beszélni a saját kétségeiről és a saját hitéről. Ezek megvallása nem riasztja a hallgatót. Egészében véve a hitelesség és a harmónia hordozzák az igehirdetést (RYÖKÄS 2011, 88. o.).

A lelkigondozói istentisztelet felé

Ha kizárólag a lelkigondozói igehirdetésre koncentrálnunk, könnyen egy igehirdetés-központú istentisztelet képe rajzolódhat ki előttünk. A mai istentisztelet-teológiában mégis a teljes istentisztelet áll a fókuszban. Éppen ezért érdemes arról is beszélnünk, hogy miként lehet az egész istentisztelet lelkigondozói jellegű.

Finnországban az 1990-es években véghezvitt istentiszteleti reform figyelemre méltó gondolata volt, hogy felkínálta a hívek számára a lelkigondozói beszélgetést és a gyóntást mind az istentisztelet előtt és után. Mégsem ettől lesz lelkigondozói az igehirdetés. Ugyanúgy leegyszerűsítése a kérdésnek, mint az a megközelítés, hogy az igehirdetéstől lesz lelkigondozói az istentisztelet. Ahhoz, hogy az istentisztelet lelkigondozói legyen, az istentisztelet egészében kell megjelennie a lelkigondozói jellegnek.

A német gyakorlati teológiai professzor, Karl-Heinrich Bieritzin (1936–2011) szerint a lelkigondozói istentiszteletnek a következő feltételeknek kellene megfelelnie: 1. A résztvevőkből és az ő konkrét élethelyzetükből indul ki. 2. Figyelembe veszi a résztvevők vágyát, hogy érzelmileg kiegyensúlyozottak legyenek, és beindítja bennük a változást előidéző folyamatokat. 3. Él a rituálék egyensúlyteremtő hatásával anélkül, hogy beleesne ezek öncélú használatába. 4. Egyszerre törekszik integrálni az egyes embert a közösségbe és megerősíteni magát a közösséget.⁸ Éppen ez a közösségi és a közösségbe integráló szemlélet szorult nagy mértékben háttérbe az elmúlt évtizedekben az egyéni lelkigondozás megerősödésével párhuzamosan. Az embereket támogatjuk a négy szemközti beszélgetésekben, de az „eldugott helyeken” történő lelkigondozás rossz válasz az emberek szociális és közösségi szükségleteire.

⁸ BIERITZ 1983, 213–214., 218–228. o.; KOHLER 2009, 481–482. o.

Az előbb említett elvek és az istentiszteleti gyakorlat összegegyeztetése nem problémamentes. Fontos felismerni egy bizonyos feszültséget a rituálék és az emberek személyes szükségletei között. Ide tartozik például a közbenjáró imádság és a bűnvallás személyes részei. Miközben ezek lehetőséget kínálnak az egyéni lelkigondozói és támogató dimenzió megnyitására, ugyanakkor idegenül hathatnak vagy akár szorongást okozhatnak az istentisztelet többi résztvevője számára. Ilyenek lehetnek például az egyéni hitélet vagy a szexuális élet részleteibe belemenő imádságok. Ezért az istentiszteleten szolgáló lelkésznek oda kell figyelnie, hogy ne vigyen a szertartásba túlzottan csak egy emberre vonatkozó, személyes dolgokat. A lelkigondozói szempontokhoz hozzátartozik, hogy az illető ne legyen belőlük felismerhető. A közbenjáró imádság vagy a bűnvallás nem tanító beszéd a gyülekezet számára, amelyben – például Istennek címzett szavak formájában – a saját nézeteinket tárjuk a gyülekezet elé.

Nem mindegy, hogy milyen kifejezéseket használunk. A közbenjáró imádság valakikért („Imádkozunk azért az édesanyáért, aki...”) azt fejezi ki, hogy ő a tárgy a imádságnak. Az imakérővel együtt való imádság („Imádkozunk azzal az édesanyával, aki...”) cselekvőként kezeli őt. Az előbbi megszólalásmód a buberi Én–Ő viszonyt, az utóbbi viszont az Én–Te kapcsolatot képviseli.

A lelkigondozás azt jelenti, hogy kapcsolatban vagyunk. A lelkigondozói jellegnek az istentiszteleten is kapcsolatok által kellene megvalósulnia. Az istenhitben is kapcsolatról van szó. Egy másik valósághoz, a transzcendenshez való viszonyról és az élet alapjáról van szó, de ugyanakkor a másik emberhez való kapcsolatról is.

Owe Wikström szerint az istentisztelet az ember és Isten közötti kölcsönhatás. Az istentisztelet egész lényege abban rejlik, hogy ez a kettő dinamikus kölcsönhatásban van egymással. A viszony a másik valósághoz és Istenhez megvalósul – vagy megvalósulatlanul marad – mindenben, ami az istentiszteleten történik. A templomtérnek, az oltárnak, a papi öltözetnek, az istentiszteleti szolgáltatók gesztusainak és mozgásainak, valamint a gyülekezeti tagok egymás közötti kölcsönhatásainak a célja mind a másik valóság és a találkozás szimbolizálása lenne. A lelkész képviseli szimbolikusan, re-prezentálja Istent, azaz szimbolikusan jelenvalóvá teszi őt az istentiszteleten. A vallásos kölcsönhatás nyelve nemcsak verbális szavakból áll, hanem az ember minden érzék-szervét használja, az ízlelést, a látást, a szaglást, általában az érzékelést, valamint a közösségi részvételt és viselkedést. A kölcsönhatásban legjelentősebbek – a kutatások szerint – az énekek és a zene. Pontosan ezekben kínálkozik lehetőség az egyes ember számára, hogy részese lehessen egy nagyobb egésznek.⁹

Az istentisztelet lényegében nem egy olyan esemény, amit a benne részt vevő csak megfigyel és hallgat. Ez akkor fordulhat elő, ha az illető félszeg és bátortalan. Természetesen az ilyen érzéseknek is helyük van az istentiszteleten. De más dolog egy előadást hallgatni arról, hogy mi történt az ókori Palesztinában, mint egyesülni az ismert bűnvalló imádságban: „Ő, te legkegyelmesebb, keresztre feszített Úr Jézus Krisztus” (Oi sinä kikkein armollisin, ristiinnaulittu Herra Jeesus Kristus), vagy énekelni a közismert reggeli-esti éneket: „Jöj velem, Úr Jézus, jöj, áldd meg a napi munkát” (Tule kansani, Herra Jeesus, tule, siunaa päivän työ), vagy részt venni az úrvacsorában. Utóbbi esetben az Isten Fiához való személyes odafordulásról van szó, nem pedig a róla szóló történelmi elbeszélések hallgatásáról. Itt a kapcsolatról beszélünk, önmagunk beleadásáról az Én–Te kapcsolatba, amire választ is várunk. Szeretnénk, ha létrejönne a találkozás. Buber megközelítésében az előadás az istenkapcsolatról a tárgyiasító találkozást képviseli, amit az Én–Az szavakkal ír le. Az istentiszteleten az ember Istennel és a másik emberrel való találkozásának kölcsönhatásnak kellene lennie, amit az Én–Te szavakkal jellemez.

A lelkigondozás szempontjából lényeges, hogy úgy az igehirdetést, mint az egész istentiszteletet egy nagyobb egység részeként tekintsék, nem csak egy prédikációként vagy egy szertartás teljesítéséeként. Hozzá tartozik, hogy a lelkész elérhető az istentisztelet előtt és után is. Az istentisztelet előtti és utáni rövid találkozások is – az istentiszteleten szolgálók és az azon résztvevők között – fejlesztik a kapcsolat minőségét és a kölcsönhatást, ami különösen fontos az istentisztelet dialogikusságának szempontjából. A gyülekezeti tag lehet, hogy félénken és kisebbségi érzéssel érkezik a templomba. Ilyenkor nagyon fontos, hogy hogyan fordul hozzá a lelkész vagy bármely gyülekezeti tag.

Az istentisztelet lelkigondozói jellegét hosszú távon kellene fejleszteni, nem csupán egy istentisztelet erejéig. A kölcsönhatás és a közösségben való részvétel, valamint a találkozások szempontjából fontos elem az istentisztelet utáni közös teázás-kávézás. Ez már sok gyülekezetben minden vasárnapon gyakorlat. Segítségével erősíthető a közösség a mostani időkben, amikor az egyedül élők száma egyre növekszik. Közösséget kínálhatnak ezek az alkalmak azok számára, akiknek akár egész hétvégén nem adódott egyetlen beszélgetőtársuk sem. Az istentisztelet utáni kávézás – és a például havonta egy vasárnapi közös gyülekezeti ebéd – alkalmat kínálnak a közösség megélésére és az egymáshoz való kapcsolódásra, ami igazán lelkigondozói lehet. A kötetlen kávézások a résztvevők nagykorúságára építenek, és támogatják a gyülekezeti közösséggé válást (KETTUNEN 2013, 120. o.).

⁹ WIKSTRÖM 2000, 423–426, 428. o.; KETTUNEN 2013, 117–119. o.

A lelkipálosok egyháza felé

A lelkipálosok szempontjából lényeges kérdés, hogy a közösség, a gyülekezet egésze miként hordozza és támogatja az egyént. Két szempont hangsúlyos ebben: hogy a gyülekezeti munka mely elemei hatnak lelkipálosok számára, és lehetséges-e, hogy úgy hordozzanak valakit a gyülekezeti közösségben, hogy ő nem vesz aktívan részt a közösség életében.

Ahhoz, hogy egy közösség lelkipálosok szempontból segítőkész legyen, szükséges, hogy az emberek a gyülekezetben közösséget találjanak a többi emberrel, és elfogadják őket a saját életkérdéseikkel együtt. Ahhoz, hogy a gyülekezet mint közösség tudjon lelkipálosok lenni, legalább a következő feltételeknek kellene teljesülnie: 1. megbecsülik az embereket, és előzetes feltételek nélkül fogadják őket; 2. közelednek benne az emberek egymáshoz, és részvétellel viszonyulnak egymás élethelyzeiteihez; 3. megtapasztalják, hogy törődnek velük és érdeklődnek irántuk, de 4. nem uralkodnak rajtuk és nem „tartják szemmel” őket.

Ebben az esetben a gyülekezet olyan hely, ahol az emberek egyszerűen tapasztalhatják meg, hogy tiszteletben tartják őket egyénként és az emberi kapcsolataikban is, valamint tiszteletben tartják a szabadság- és biztonságigényüket is. A gyülekezetek légköre azonban gyakran azt mutatja, hogy előítéletek, hatalmi harcok jellemzik a közösséget, és egymást méricskélik benne az emberek. Az ilyesmi nem támogatja és nem hordozza az embert. A gyülekezetről alkotott kép hamissá válik, ha azt gondoljuk, hogy az ideálisnak vélt elveket betartjuk, de a gyülekezeti tagok tapasztalata ezzel ellenkező.

Ha a gyülekezet támogatni kívánja az embereket, biztosítani kell annak lehetőségét, hogy az emberek megoszthassák esendőségüket. A csak az ideákról beszélő, azt normává tevő közösség könnyen szegényt generál a tagjaiban. Az emberek elégtelennek és alkalmatlannak tarthatják magukat, ha nem tudnak megfelelni az ideálisnak beállított normáknak. Az ilyen gyülekezet nehezen válhat a kegyelem hordozójává.

Ahhoz, hogy egy gyülekezet lelkipálosok legyen, mindenekelőtt a jelenlét és nem a cselekvés közösségévé kell válnia. Annak a közösségnek van lelkipálosok jellege, amely értékeli a pusztán létezését, amely megbecsüli a tagjait, és amely teret enged a pihenésnek is.

A gyülekezetről mint jelenlétű közösségről alkotott vízió nem zárja ki a cselekvést, a részvételt vagy az önkéntes munkát. Ellenkezőleg. Csak az az ember képes elhordozni a mások iránti felelősséget, és csak az az ember tud teljes szívvvel a közösség javára munkálkodni, aki maga is megtapasztalja a feltétel nélküli elfogadást. Ebből a vízióból nőhet ki egymás meghallgatása, kísérese és az egymással való törődés.

Ha azt szeretnénk, hogy a lelkipálosok az egyik meghatározó feladata legyen az egyháznak, ha azt szeretnénk, hogy gyülekezeteinket lelkipálosok közösségként éljék meg, akkor több szempontból újra kell gondolnunk a gyülekezetek működési és létmódját. A tevékenységek helyett többet kellene hangsúlyozni a jelenlétet és annak módját. A gyülekezet nemcsak a cselekvés és tevékenykedés, hanem a jelenlét közössége is. Ennek a megközelítésnek néhány látható jele megmutatkozik a már említett különböző közös kávézó és étkezős alkalmakban, amelyek száma megnőtt a gyülekezetekben. A gyülekezet kávézója vagy étkezője olyan, mint a gyülekezet nappali szobája, ahol összegyűlhetnek az emberek, eljöhhetnek, hogy töltsék a közös étkezésen túl is. Az ilyen tevékenység és gondolkodásmód támogatja a felnőtt embert abban, hogy cselekvő módon legyen jelen, és nem feltételezi, hogy az embereknek állandóan valami programot kellene kínálni. Éppen arról van szó, hogy az emberek lekötik magukat az egymással való kapcsolatban és azzal, hogy megosztják egymással az élettapasztalataikat. Pontosan az ilyen kapcsolatokban való lét ad gyógyulást – nem valamiféle programban való részvétel.

A lelkipálosok igehirdetés háttérbe szorulásának kihívása

A lelkipálosok igehirdetés esetében végbement fejlődés új kihívást jelenthet, hogy a gyülekezetekről és az egész egyházzal mint lelkipálosok közösségről gondolkodjunk. Ez kapcsolódik az igehirdetésről és az istentiszteletről vallott felfogásunkhoz, valamint a lelkipálosokról és az egyházzal alkotott elképzelésünkhöz.

A nemzetközi és a finn lelkipálosok mozgalom hosszú utat járt be az evangélikázációs jellegű megközelítéstől az egyéni lelkipálosokig. Leegyszerűsítve a következőképpen lehetne jellemezni a változást: kezdetben az egyes ember szükséglete alá volt rendelve a hirdetés igéje. Majd ahogy egyre inkább figyelembe vették az egyes ember szükségleteit, megerősödött az egyéni professzionális lelkipálosok, amely által sokan kaptak személyes segítséget.

Az egyéni lelkipálosokban tett felfedezéseket és felismeréseket nincs okunk lebecsülni és háttérbe szorítani. A négy szemközti lelkipálosok gyenge pontja mégis a közösségi jelleg eljelentéktelenedése. Az egyéni lelkipálosokban megtámogatott ember is vágyik közösség után.

Ugyanakkor az evangélikázációs jellegű igehirdetés nem mindig veszi eléggé figyelembe az egyén belső szükségleteit és a másokkal való kapcsolatra irányuló vágyait. Éppen ezért most így tenném fel a kérdést: egymásra tud-e talál-

ni az evangélizációs és a lelkigondozói hagyomány egy új közösségben és a gyülekezetéről mint lelkigondozói közösségről alkotott vízióban?

Ez a kérdésfeltevés sok szempontból időszerű. A gyülekezeti lelkészek lelkigondozói beszélgetéseinek száma Finnországban a 2000-es években radikálisan lecsökkent.¹⁰ Ettől függetlenül azt állítják, hogy az emberek krízisei sokasodtak. Az egyház taglétszámának csökkenése és a gazdasági források gyengülése a munkatársak számának csökkenését is hozta. Valószínűleg ez mérsékelni fogja mind a speciális szolgálati ágakban dolgozó lelkigondozók, mind a gyülekezeti lelkészek számát. A lelkigondozás megvalósítását nem lehet a továbbiakban sem csak a speciális szolgálati területeken dolgozók, sem csak a gyülekezeti alkalmazottak vállára tenni. Ebben a helyzetben éppen az az izgalmas kérdés, hogy miként lehetne megerősíteni a gyülekezetek lelkigondozói jellegét, és hogyan lehetne elősegíteni, hogy a gyülekezeti tagok nagyobb felelősséget vállaljanak egymás iránt. A lelkigondozás ősi formája nem más, mint a testvérek közötti vizsgálat és egymás megsegítése.

A lelkigondozói egyházon azt értjük, hogy a lelkigondozás szolgálatát nem sajátítjuk ki a fizetett alkalmazottnak, hanem az egész gyülekezet feladatákként tekintünk rá. Azon kell fáradoznunk az egyházban, hogy a hívők lelki ajándékaik és tehetségük szerint szolgáljanak egymásnak lelkigondozóként is.¹¹

Bibliográfia

- Att predika i dag.* Prästmötesavhandling för Lindköpings stift. Ohlssons, Lund, 1973.
- BIERITZ, Karl-Heinrich 1983. Seelsorge in Gottesdienst, Predigt und Amtshandlungen. In: Ingeborg Becker et al. (szerk.): *Handbuch der Seelsorge.* Evangelische Verlagsanstalt, Berlin. 213–231. o.
- CAPPS, Donald 1980. *Pastoral Counselling and Preaching: A Quest for an Integrated Ministry.* Westminster Press, Philadelphia.
- ENGEMANN, Wilfried 2002. *Einführung in die Homiletik.* UTB, Stuttgart.

¹⁰ A gyülekezeti lelkészek adatai szerint 2003-ban közel 47 000-en, 2011-ben csak 31 000-en jelentkeztek be hozzájuk lelkigondozói beszélgetésre. Nyolc év alatt 16 000-rel csökkent a beszélgetések száma, ami igen nagy arány. A kórházi lelkigondozók 2011-ben közel 66 000 (2007-ben több mint 62 000) lelkigondozói beszélgetést folytattak. A család gondozó központok szolgálatában 2011-ben közel 84 000 (2007-ben kb. 82 000) egységnyi, azaz 45 perces ülést tartottak. (*Monikasvoinen kirkko* 2008, 158–160. o.; *Haastettu kirkko* 2012, 174., 177., 184., 193. o.)

¹¹ A lelkigondozói egyház álmát részletesebben bemutattam: KETTUNEN 2014, 264–268. o.

GEEST, Hans van der 1991. *Das Wort geschieht. Wege zur seelsorgerlichen Predigt: mit 25 Skizzen.* Theologischer Verlag, Zürich.

Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2008–2011. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere, 2012. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 115.)

HEIKKILÄ, Markku 1984. *Sielunhoidollinen herätysaarna. Herännäissaarnan homileettinen analyysi maailmansotien väliseltä ajalta.* Helsinki. (Helsingin yliopiston kirkkohistorian laitoksen julkaisuja 4.)

HUOTARI, Voitto 1985. *Sana kohtaa kuulijan.* Kirjapaja, Helsinki.

JABUSH, Willard Francis 1981. *The Person in the Pulpit. Preaching as Caring.* Szerk. William D. Thompson. Abingdon, Nashville.

JOLKKONEN, Jari – PEURA, Simo – VATANEN, Osmo (szerk.) 2001. *Saarnan käsikirja.* Kirjapaja, Helsinki.

KETTUNEN, Paavo 1994. Mitä pastoraalipsykologia on? In: Kirsti Aalto – Martti Esko – Matti-Pekka Virtaniemi (szerk.): *Sielunhoidon alkakauskirja.* Kirkon koulutuskeskus – Kirkon perheasiain keskus – Kirkon sairaalasielunhoidon keskus, Helsinki. (Sielunhoidon aikakauskirja 7.) 9–37. o.

KETTUNEN, Paavo 2013. Kelpaamattoman ihmisen jumalasuhte ja jumalanpalvelus. In: Tapani Innanen – Teija Pitkänen – Timo Ävist (szerk.): *Olavin ja Mikaelin jalanjäljissä.* Hymnologian ja liturgiikan seura, Helsinki. 99–122. o.

KETTUNEN, Paavo 2014. *Auttava kohtaaminen.* 1. köt. *Sielunhoidon perusteet ja teologia.* 2. kiad. Kirjapaja, Helsinki.

KLESSMANN, Michael 2010. *Seelsorge. Begleitung, Begegnung, Lebensdeutung im Horizont des christlichen Glaubens. Ein Lehrbuch.* 3. kiad. Neukirchener, Neukirchen-Vluyn.

KOHLER, Eike 2009. Gemeinde als Ort der Begegnung und des Gesprächs. Gottesdienste – Besuche – Gesprächskreise. In: Wilfried Engemann (szerk.): *Handbuch der Seelsorge. Grundlagen und Profile.* 2. kiad. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. 474–492. o.

KRETSCHMAR, Gottfried – WINKLER, Eberhard 1990. Die Gemeinde. In: Karl-Heinz Bieritz et al. (szerk.): *Handbuch der Predigt.* Evangelische Verlagsanstalt, Klessmann, Michael 2010. *Seelsorge. Begleitung, Begegnung, Lebensdeutung im Horizont.* 183–206. o.

KUIVALAINEN, Teija 2015. *Sielunhoidollinen saarna: yhteyden luomista, elämänskysymysten ymmärtämistä ja rohkaisemista.* Pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. http://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20150116/.

LEHTONEN, Samuel 1979. *Saarna – sanoja vai sanomaa. Virikkeitä saarnan valmistamista varten.* Sley-kirjat, Helsinki.

LEMPÄINEN, Pentti 1971. Uudistuva sielunhoito. In: Pentti Lempiäinen (szerk.): *Ecclesia reformanda. Professori Lennart Pinomaa juhla kirja.* Helsinki. (STKSJ 86.)

Monikasvoinen kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007. Kirkon tutkimuskeskus, Tampere, 2008. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103.)

MÖLLER, Christian 1983. *Seelsorgerlich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde.* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

PARTTIMAA, Marjo 2012. *Kohtaamisia pienellä paikalla. Sielunhoidollisuus herättäjäjuhlien seurapuheissa 2000-luvulla.* Pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. http://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120120/urn_nbn_fi_uef-20120120.pdf.

Predigen & Hören. 1. köt. *Predigten. Analysen und Grundauserwertung.* München, 1980. 2. köt. *Kommunikation zwischen Predigen und Hören. Sozialwissenschaftliche Untersuchungen.* München, 1983.

RYÖKÄS, Esko 2011. *Aito ja eheä. Konteksti- ja kommunikaatiohomileettinen teoria.* Koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducate. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. (Aducate Reports and Books 23/2011.)

SIMOJOKI, Martti 1947. *Julistus ja opetus. Saarnan opetustehtävistä.* Kirjapaja, Helsinki.

STOLLBERG, Dietrich 1989. Seelsorgerlich predigen? *Zeitschrift für Gottesdienst und Predigt*, 28–31.

SUNDKVIST, Bernice 2010. Saarna monikasvoisen kirkon haasteena. In: Maarit Hytönen (szerk.): *Minä uskon? Jumala-usko 2010-luvulla.* Kirkon tutkimuskeskus, Tampere. (Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 110.) 180–196. o.

THURNEISEN, Eduard 1946. *Die Lehre von der Seelsorge.* Evangelischer Verlag Zollikon, Zürich.

WIKSTRÖM, Owe 2000. *Salattu ihminen. Elämän syvät kysymykset ja parantava keskustelu.* Ford. Taisto Nieminen. Kirjapaja, Helsinki.

Fordította: Darvas Anikó

A feltámadás örömhírétől a „zombi-Jézusig”

Modern teológusok Jézus feltámadásának tényéről és félreértéseiről

■ KOVÁCS KATALIN

Bevezetés

Krisztus feltámadása a megváltás kérdése kapcsán kulcsfontosságú. Az erről szóló egyik elgondolás Jézus helyettesítő áldozatára helyezi a hangsúlyt, amelyik Pálnak a Kolossébeliekhez írott levelében is megnyilvánul: „Eltörölte a követelésével minket terhelő adóslevelet, amely minket vádolt, eltávolította azt az útból, odaszegezve a keresztfára” (Kol 2,14), noha Pál számára a feltámadás legalább annyira hangsúlyos, mint a kereszteseménye. A másik elképzelés Jézus életét állítja a középpontba, amely a megtestesült Isten teljes részvétele az emberi életben, feltétel nélküli odafordulása a rászorulóknak, szegényeknek, betegeknek, elnyomottak felé; az agresszivitással halála előtt és halálában sem élő viselkedése. Halála az emberek csalódottságának, értetlenségének logika szerint elkerülhetetlen, egyszersmind általa tudatosan vállalt következménye, feltámasztása a halálon és az elszakíttóságon túlnyúló isteni szeretet bizonyítéka. Ez alapján Jézus fel nem támadása azt jelentené, hogy Isten nem mindenható, szeretete és emberhez fordulása nem elegendő az Isten és ember közötti távolság eltörléséhez.

A feltámadás gondolatának jelentőségét mutatja az egyház létezése is: ha a tanítványok nem lettek volna meggyőződve a feltámadás tényéről, húsvét után szétszéledtek volna, hiszen a hős vezérnek remélt vezető önként adta magát ellenségei kezére, belebukott, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A feltámadás a keresztény hit kulcsa, akár azt az elgondolást nézzük, amely szerint Jézus Isten ál-

tal adott áldozati bárány volt, akár a mi szeretetlenségünk áldozata, mert feltámadás nélkül Isten legyőzötté vált volna: még ő sem tud eléggé értékes áldozatot adni, illetve a szeretetet, odafordulást legyőzte a sötétség, a gonoszság.

Elméleti alapvetés

A feltámadás mint jelenség megtalálható az egyiptomi mitológiában, a misztériumkultuszokban és a görög Philosztratosznál is. Jézus története azonban attól egyedülálló, hogy benne isteni és emberi kapcsolódott össze letagadhatatlan módon.

Jézus haláláról Biblián kívüli források is beszámolnak, a feltámadásról azonban csupán az evangéliumok és Pál Korinthusiakhoz írt első levele tanúskodik. A levélben Krisztus feltámadásáról és a tanítványok előtti megjelenéseiről ír Pál, az ezen felül megismerhető részletekről az evangéliumok számolnak be.

A leírások alapján két motívum rajzolódik ki, ezek egyike az üres sírról beszélő történetek, a másik pedig a feltámadt Jézus megjelenéseiről szóló tudósítások, ami az evangéliumokon kívül még az Első korinthusiakhoz írt levélben bukkan fel. Ez utóbbiban jelenti ki Pál apostol azt is, hogy az egész keresztény hit áll vagy bukik a megfeszített Krisztus feltámadásának valóságán.

Hans Küng egyetért azzal a kijelentéssel, hogy az üres sír önmagában nem bizonyíték, és hivatkozik a már az evangélisták által jelzett szempontokra, amelyek szerint

egy ilyen tényhez nem kapcsolódik automatikusan a feltámadás képzete. Az üres sír körül lezajló eseményekről azt a véleményt fogalmazza meg, hogy azok egy hitvallás-szerű feltámasztási üzenet már viszonylag korán megjelenő pontosításai, amelyek „az előzetesen már meglévő feltámasztási ismeretek egyre gyarapodó legendaszerű kifejtéseként” jelentősek (KÜNG 1997, 142–145. o.).

A feltámadás mikéntjét illetően O. Wesley Allen azon az állásponton van, hogy ha a feltámadás pusztán spirituális esemény lett volna, az ellentmondana Krisztus testbeli életének, és annak a vonatkozásnak a leértékelésévé válna, hogy ennek a világnak a megváltása ebben a világban történik meg. Az esemény „elspiritualizálása” valóban könnyen eredményezheti azt, hogy a feltámadásról szóló üzenet megmarad a visszaemlékezés vagy a passzív várakozás szintjén ahelyett, hogy valóban életformáló erővé válna. Így elmulasztva az emberi létezés szépségének és a jézusi örömhírnek megélését, sőt közvetítését a szenvedőknek tulajdonképpen a feltámadás lényegét veszítjük el (vö. ALLEN 2000, 7. o.).

A feltámadást úgy lehetne leginkább körülírni, mint ami „nem visszatérést jelent a tér és idő határolta életbe (nem egy holttest újraélesztéséről van szó), a halált nem érvényteleníti, hanem végérvényesen legyőzi”. Ebből következően „nem a tér és idő határolta élet folytatását jelenti”, hanem éppen hogy kilépést ezek közül a keretek közül, azaz minőségi változást. „A feltámadás pozitív értelme: Jézus halálával nem a semmibe jutott, hanem a halálon át abba a felfoghatatlan és végső, legvégső valóságot magában foglaló legigazibb valóságba, az isteni létbe nyert felvételt, amelyet mi Isten névvel illetünk.” (KÜNG 1997, 152–153. o.)

Megvalósulását tekintve fontos megemlíteni, hogy „Istennel nincs szüksége Jézus földi egzisztenciája testi maradványaira. Egy teljesen más létformába való feltámasztásról van szó”, amelyet a folyamat szempontjából a lepkének a bábból való átalakulása, verbális eszközökkel pedig Pálnak a „szellemi test” kifejezése tud a legszemléletesebben kifejezni (uo. 154. o.). Rendkívül lényeges momentum, hogy a feltámadás nem törli el azokat a vonásokat, amelyek Jézust egyedi, mással felcserélhetetlen személlyé tették; az Istennel való kiteljesedett közösség nem jelent feloldódást (uo. 153. o.). Ebből a sajátosságából következik, hogy a feltámadás a többi ember számára sem megsemmisülést, sokkal inkább az élet beteljesülését fogja jelenteni. Ez a momentum Moltmann teológiájában válik hangsúlyossá, amikor a rossz áldozatainak további sorsáról gondolkodik.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy Krisztus feltámadásának jelentését az adja meg a keresztény hit számára, hogy általa veszünk részt a Krisztus-esemény végső jelentőségében, amely úgy nyúlik túl a véges emberi létezésen, hogy közben teljes mértékben részt vesz abban. A négy evangéliumban található húsvéti történetek meg-

kísérlik leírni a korai egyháznak azt a tapasztalatát, hogy Jézus megfeszítése után is jelenvaló volt tanítványai és követői számára, és hogy az általa hirdetett Isten országa nem ér véget halálával (ALLEN 2000, 6. o.). A feltámadás – számunkra, a mai kor embere számára – hitbeli kérdés, mivel az eseményt életünk során egy pillanatra sem tapasztalhatjuk meg teljes egészében. Részt vehetünk a feltámadás történetében, de nem birtokolhatjuk teljesen; lehet róla tapasztalatunk, de nem vagyunk képesek azt befolyásolni vagy irányítani (uo. 8. o.).

Szemponatok Jézus feltámadásának értelmezéséhez

George HUNSINGER összefoglaló tanulmánya (2005) alapján három nagy irány rajzolódik ki az értelmezések között. A történeti megközelítés azt állítja, hogy a feltámadás mint testi esemény a kereszt eseményéhez hasonlóan vizsgálható a történeti kutatás eszközeivel. Ezzel a gondolattal találkozunk többek között Wolfhart PANNENBERG (2006) és N. T. WRIGHT (1998a) teológiájában. A testbeni feltámadás melletti érvek a tudós történész gondolkodásmódját tükrözik, de nem adnak választ korunk kihívásaira, nem rendelkeznek azzal a megszólító erővel, amellyel az előismeretekkel nem rendelkezőket is el lehetne érni.

A spirituális irányzat elindítója Friedrich Schleiermacher, teológiai nézeteit Rudolf Bultmann, Oscar Cullmann¹ és Paul TILLICH (2002) gondolják tovább, a hangsúlyt a lelki, hitbeli folyamatokon tartva. A hit individualizálása azonban könnyen a felelősségvállalás alóli felmentéssé válhat, amelyet napjaink kihívásai között nem engedhet meg magának Isten népe. Az egymáshoz és a teremtettséghez való egyre szélsőségesebb viszonyulás közepette egyre égetőbb szükség van együtt, tevőlegesen fellépni.

Jelen írás a harmadik, eszkatologikus megközelítés szempontjait bontja ki, amely egyszerre próbálja megtartani a hit transzcendens vonásait és kielégíteni a racionális gondolkodás igényeit (HUNSINGER 2005, 47. o.), amelyet a fizikai törvények lehetőségei és lehetetlenségei határolnak be. Ebből a sajátosságból következik, hogy ez az értelmezési irány képes az élet és a hit legtöbb területét, kérdését átfogni és arra valamilyen választ adni.

Daniel L. MIGLIORE arra figyelmeztet, hogy a feltámadás értelmezésekor két szélsőséget kell elkerülni (2004, 191. o.). Ezek egyike, hogy a feltámadás a modern történeti kutatás eszközeivel elérhető. Ha kétséget kizáróan fel lehetne ismerni, melyik sírban feküdt Jézus, és be lehetne

¹ *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead?* Chapter 2: The Wages of Sin: Death. <http://www.religion-online.org/showchapter.asp?title=1115&C=1216>. *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead?* Chapter 3: The First-Born from the Dead. <http://www.religion-online.org/showchapter.asp?title=1115&C=1217>. (Megtekintés: 2017. február 6.)

bizonyítani, hogy valóban üres is volt, az még egyáltalán nem utal a feltámadásra. Sőt, ha a történetkutatásra túl nagy, esetleg kizárólagos hangsúlyt fektetünk, azzal elvesztjük az evangéliumi üzenet lényegét. Ahogyan Rowan Williams fogalmaz: „...a kérdés, hogy a feltámadásnak miért is kellene örömhírnek lennie, most majdnem eltűnik.”² Másrésztől nem eshetünk abba a hibába sem, hogy a feltámadást kizárólag a tanítványok szívében és lelkében végbemenő változásként értelmezzük, mint ahogyan ezt például Bultmann is teszi. Ezzel az eljárással ugyanis szintén elvész Jézus jelentősége, a feltámadás nem *vele* történik, mint Isten új cselekvése, amely által felemeli a halálból, hanem a *tanítványokban* végbemenő esemény. A feltámadás effajta individualizálása megszünteti a feltámadásnak a bűn, erőszak és halál világára gyakorolt hatását. Az eseményt akkor vizsgálhatjuk a legátfogóbb eredményt hozóan, ha Jürgen Moltmannhoz hasonlóan megpróbáljuk a tisztán történeti és tisztán személyes nézőpontokat közös nevezőre hozni.

Migliore szerint a feltámadás több nézőpontból vizsgálható, ezek egyike a teológiai dimenzió. Isten az, aki képes cselekedni, és tesz is. A bűn, az erőszak és a halál világa végrehajtotta ítéletét Jézuson, de Isten ellentétes ítélete megfordította és visszavonta ezt az ítéletet. Mivel Isten a cselekvő, nem Jézus emelte fel önmagát a halálból, így helyesebb feltámasztásról beszélni. Az Atya ítélete megerősíti Fia iránti határtalan szeretetét és rajta keresztül a világ iránti szeretetét, amelyért Fia az életét adta. „A Megfeszített feltámasztásában Isten visszavonhatatlanul igent mondott Jézusra és benne a világra, egyszer s mindenkorra megváltoztatva az ember helyzetét.” (MIGLIORE 2004, 193. o.)

A Migliore által ismertetett másik nézőpont a krisztológiai dimenzió. Mindegyik újszövetségi narratíva kihangsúlyozza, hogy a feltámadt Krisztus ugyanaz, mint a megfeszített Krisztus. Önmagát megüresítve szolgált az emberek között, feltámadása után pedig teljességében mutatkozik előttünk. Húsvét előtt leginkább rejtve marad dicsősége most teljes fényében ragyog, szétszlatva minden sötétséget. „Felforgatja a szükségszerűről szóló elképzeléseinket, felzaklatja világlátásunkat arról, hogy mi is lehetséges; szétzúzza »az erőszak csillogását«, amely megvakít minket, és helyébe állítja Isten engesztelésének és békességének igazságát, amely Jézus Krisztusban vált valóra.”³

A harmadik megközelítés a Lélek szerinti dimenzió, amely azt mondja ki, hogy a test szerint Dávidtól született Fiú a Lélek szerint bizonyul Isten Fíának feltámadása által. Ő az új teremtés első zsengeje, a hívek pedig a Lélek által vesznek részt Krisztusnak ebben az új életében. Krisztus

adja a Szentlelket, ami által újra és újra megkapjuk az élet ajándékát, amelyet Krisztus egyszer már ideadott. A Lélek által éri el a megfeszített és feltámadt Krisztus szeretete az emberek szívét és gondolatait, ez az életformáló erő, amely által feladatot, a keresztesítés és egymás szolgálatának parancsát is kapjuk.⁴

Meglátásom szerint korunkban, amikor az életet nem a szükségletek, hanem a piac által generált egyre túlzóbb igények és az azok kielégítésért folytatott harc határozza meg, a krisztológiai és a lélek szerinti dimenzió különösen is fontos. Az embert szolgáló Krisztustól tanulhatjuk meg azokat a mintákat, amelyek visszavezethetnek önmagunkhoz, az embertársához és a minket körülvevő teremtettséghez, amelyért szintén felelősséggel tartozunk.

A negyedik értelmezési mód az egyházi dimenzió. A Krisztussal való közösségre mindenki a saját hitén keresztül jut el, ez a hit azonban sosem marad elszigetelt tapasztalat. A Feltámadott fénye és ereje új közösséget teremt, a közösség pedig tanúskodik Krisztus megfeszítéséről és feltámadásáról élete és gyakorlata során. Nem állíthatjuk, hogy a feltámadt Krisztus egy az egyben azonos lenne az egyházzal, de azt sem mondhatjuk, hogy pusztán kegyes képződmény, a hit közössége lenne; az csupán egy másik módja lenne annak, hogy feltámadásának valósága a szemtanúk válaszává üresedjen. Jézus az egyházban él, és az egyház Jézusban, de „az egyház még mindig úgy találkozik Jézussal, mint a másikkal, az idegennel; soha nem olvasztja őt magába, így ő egyszerre kedvese és bírja.”⁵

Krisztus feltámadásának politikai vetülete azt a kihívást járja körbe, amelyet Jézusnak mint Úrnak fel-, illetve elismerése jelent a világ előljárói és hatalmai számára. „Ha a feltámadt Krisztus a világ Ura, akkor a császár nem az.”⁶ A feltámadással Jézus a bűn és halál földi megnyilvánulásait, intézményeit is megfosztotta jogaiktól; az erőszak, az elnyomás, a zsarnoki hatalmak szintén ítélet alá esnek. Ez a győzelem azonban a tanítványokra nézve is kötelezettségekkel jár. „Az élet Istene, aki felemelte Jézust a halálból, ellenáll a halál minden bálványának, s így kell tennie a tanítványoknak is. [...] a húsvéti üzenet felhívás az ellenállásra minden igazságtalansággal és erőszakkal szemben.” (MIGLIORE 2004, 196. o.)

Az utolsó aspektus a kozmikus vagy eszkatologikus dimenzió. Ez a megközelítés Moltmann-nál a reménység teológiájában is hangsúlyossá válik, aki úgy tartja, a nyugati kereszténység túlságosan leszűkíti a kegyelmet, amikor azt csupán az emberiség részére kínálja fel. A halál terhet az egész teremtett világ nyögi, így adódik a következtetés, hogy Krisztus „nem csupán a bűnösökkel és az erőszakot elszenvedő emberi lényekkel vállalt közösséget” (uo. 196.

² WILLIAMS 2002, 110. o. Idézi MIGLIORE 2004, 192. o.

³ HART 2003, 389. o. Idézi MIGLIORE 2004, 193. o.

⁴ MIGLIORE 2004, 195. o.

⁵ WILLIAMS 2002, 110. o. Idézi MIGLIORE 2004, 195. o.

⁶ WRIGHT 2003, 261. o. Idézi MIGLIORE 2004, 195. o.

o.). A teremtés tényének és módjának mint analógiának alkalmazása Jézus feltámadására azt is jelenti, hogy Jézus feltámadásának ténye és módja mint analógia alkalmazható a feltámadásra. „Ha Jézus feltámadása az újjáteremtés képe (ApCsel 3,21), ezen analógia következetes, radikális alkalmazását nem kerülhetjük el.” (SZENTPÉTERY 1993, 266. o.) Ezekből az összefüggésekből következik, hogy „a feltámadás egyetemes üzenete minden határon átlépett: Isten nem egyedül létezőként támasztotta fel Krisztust, hanem Izrael Messiásaként, az Emberfiaként, az emberiség »új Ádámjaként« és »az összes teremtmények elsőszülöttjeként«. [...] Krisztus új kezdete, amely halálából nőtt ki, Isten új világának kezdete, amely e világ elmúlásából fakad.” (MOLTMANN 2005, 86. o.) Egészen gyakorlati sikra ültetve a kérdést, ez azt is jelenti, hogy társteremtői felelőségünk a világ iránt továbbra is fennáll, de a valódi változás Isten kezében van. Ha el is múlik, amit ismerünk, bizonyosan olyan dolog követi, ami valamilyen formában teljesebb, ami Isten akaratát tükrözi.

Jürgen Moltmann úgy kísérli meg átlépni a történetit és a spirituálist elválasztó határt, hogy Jézus feltámadását eleddig páratlan, ámde „történelemteremtő eseménynek” tekinti. Az Ószövetség halottfeltámasztási történeteivel szemben Jézus feltámasztását kezdettől fogva „határozott átváltozást tartalmazó mennyei életre történő feltámasztásnak” tekintették (KÜNG 1997, 150. o.). Moltmannnál ez a gondolat úgy jelenik meg, hogy a feltámadás nem a korábbi élet folytatása, hanem minőségi változás, „Krisztusnak a holtak közül történő feltámasztása sem korábban megélt életének »visszatérése« volt, hanem földi életének átalakítása örök életté” (MOLTMANN 2005, 265. o.).

Jézus elhagyatottságot kifejező halálkiáltása az, amelylyel – szintén szenvedő emberként – könnyű azonosulni. Moltmann-nak is ez a mondat kezdte el formálni gondolkodásmódját, a megfeszített Jézusról gondolkozva jutott el az elhagyatott, Isten által megszorított Krisztus megértéséig, mivel úgy érezte, ez a Jézus képes őt is megérteni (uo. 64. o.). Teológiája a feltámadásból levezetett remény fogalma köré szerveződik, annak különböző aspektusait gondolja végig. Ahogyan fogalmaz: „...a keresztény reménykedés az elárult, meggyötört és elhagyott Krisztus lelkéből lelkedzett lelkiség. Azáltal, hogy Isten feltámasztotta őt a halottak közül, Krisztusnak a golgotai kereszten bekövetkezett kiüttalan vége az ő igazi kezdetévé vált.” (Uo. 5. o.) Meglátásom szerint éppen ezért lehet a Jézusban megmutakozó isteni törődést elfogadni és tolmácsolni, mert nem holmi kívülről érkező, a valódi megértést nélkülöző odaállás, hanem tényleges sorsközösség. „Azok számára, akik Krisztus miatt hisznek Istenben, Isten igazságossága nem a kozmosz törvényeiből vagy a történelem menetéből válik felismerhetővé, hanem Krisztus életéből, odaadásából és feltámadásából, jelenéből és jövőjéből.” (Uo. 111. o.)

Moltmann a feltámadás mikéntjét illetően nem bocsátkozik feltételezésekbe, annak hitelességét a hűsvét utáni megjelenésekre alapozza. Az esemény transzcendens jellegére abból következtethetünk, hogy a tanítványok addig nem ismerték fel a feltámadt Krisztust, amíg nem igazolta magát „sebhelyeivel, a hangjával, a kenyér megtörésével” (uo. 85. o.). A feltámadás első értelmezői a tanítványok voltak, akik a régi zsidó feltámadáshit alkalmazták Jézusra annak érdekében, hogy magyarázatot találjanak a kiáltó ellentmondásra, amely a megfeszített, tehetetlen ember és a most előttük álló, élettel teli alak képe között feszült. „Számukra ez nem egy elhunyt újraélesztése volt, és nem is egy halott szellemszerű »viszszatérése«. Krisztus nem tetszhalott volt, hanem valóban meghalt és eltemették. Nem is a szelleme jelent meg nekik, hanem ő maga a feltámadás világának megdicsőült alakjában.” (Uo. 84. o.) A feltámadás nem csupán a tanítványok saját életére vonatkozóan hozott változásokat, de a környezetükhöz való viszonyukat is átalakította. „...a feltámadáshit az emberek szívében és értelmében bekövetkezett robbanásként hatott az ókori világban. Elemi erejű támadást intézett e világ uralkodó hatalmasságai ellen: a gonosz hatalma, a halál elkerülhetetlensége, az Istentől elhagyatottság pokla ellen.” (Uo. 85. o.) Ebben a kérdésben Moltmann gondolatai hasonlóságot mutatnak Migliore elképzeléseivel: a feltámadás az aktuális hatalmi struktúrák átalakításával, de legalábbis az iránta való igények felébredésével is együtt jár. Vagy ahogyan Hunsinger fogalmazza meg ugyanazt: „A feltámadás nemcsak Istennek a világtörténelem gonoszságai fölött gyakorolt ítéletét vetítette előre, hanem magának a történelemnek az átalakulását is.” (HUNSINGER 2005, 50. o.)

Moltmann számára a feltámadás a megváltással kapcsolódik össze, az viszont újszerű a gondolkodásában, hogy bűnbánat és bűnbocsánat kérdését nem csupán az elkövető, de az áldozatok oldaláról is vizsgálja. Az egyoldalúság kritikáját a következőképpen fogalmazza meg: „A bűnbocsánatot csak a kereszt teológiájával alapozzák meg, megfelelkezve Krisztus feltámadásáról, s magát a kereszt teológiáját is az elégtétel teológiájára korlátozzák: Krisztus az engesztelő áldozat, aki elveszi a világ bűneit.” (MOLTMANN 2005, 96. o.) Vagy ahogyan Bultmann idézi: „Semmiképpen sem egyedül Krisztusnak a holtak közül való feltámadása nyilatkoztatja ki, hogy az üdvösség szempontjából mi a jelentősége keresztihalálnak.”⁷ Ez a kérdés azért is ellentmondásos, mert a páli megigazulástan ellentmond a lutheri megigazulástannak, mivel nem ismeri a bűnbánat eseményét, és a megigazulást nem Krisztus keresztségével, hanem feltámadásával alapozza meg. A kép akkor válhat teljessé,

⁷ BULTMANN 1960, 46. o.: „A feltámadásba vetett hit nem más, mint a Krisztus keresztségébe mint üdvességbe vetett hit.” Idézi: MOLTMANN 2005, 130. o.

ha a helyettesítő áldozat elgondolása mellé helyezzük Jézusnak az evangéliumokból ismert gyógyítási teológiáját is (vö. MOLTSMANN 2005, 96–98. o.).

A bűnösök oldalán állva érthetjük meg a súlyát: „Krisztus »értünk való« szenvedése és halála adja meg bűneink bocsánatát”, de megigazulásunk, bűnökből való helyreállításunk csak Krisztus „értünk való” feltámasztásával, abban való részesedésünk által válik teljessé és nyilvánvalóvá (uo. 127. o.). A világban létező rossz áldozatainak szolgáltatott elégtétel pedig a feltámadás erejéből táplálkozik azzal, hogy az „áldozatokat és a tetteseket egyaránt igaz közösségbe kapcsolja Istennel és egymással. Valamennyien az ő uralmában élhetnek, mert ez az uralom élőkre és holtakra egyaránt kiterjed, és megfosztja jogaiktól a rossz hatalmait.” (Uo. 133. o.) Jézus feltámadása nem csupán azt jelenti, hogy Isten eggyé vált a Megfeszítettel. Isten saját és különleges tette ez (vö. Barth: KD IV/1, §59), amely a rossz áldozatai és elkövetői számára egyaránt megnyitja az örök élet új világát. Krisztus feltámadása ugyanis nem az ő kizárólagos magánügye; inkább arról van szó, hogy Isten „bénéfoglalóan”, az új emberiség fejeként és az egész teremtés elsőszülöttjeként támasztotta fel őt. „Krisztusnak a holtak közül való feltámadása által születünk újjá élő reménységre mi, Istentől elhagyott és istentelen »halottak« (1Pt 1,3).” (Uo. 131. o.) A gondolatmenetet azzal lehet folytatni: „Ha feltámasztása alapján a megfeszített Krisztusnak jövője van Istennél, akkor ez megfordítva azt jelenti, hogy a Krisztusról tett valamennyi kijelentés nemcsak azt mondja el, ki volt, és ki ő most is, hanem azt is el kell mondania, ki lesz ő. [...] Minden Krisztus-cím a remény egy-egy tétele.” (Uo. 156. o.) Számunkra az a tudat adja a reményt, hogy a halálban bekövetkező búcsúzás, hasonlóan a Krisztus halálában bekövetkezett búcsúzáshoz, számunkra is új kezdetté és örök, Istennél teljes létté fog válni, ahogyan az Krisztussal is történt. „A keresztény remény tana Jézus Krisztusról és az ő jövőjéről beszél. Csak az őrá alapozott remény nevezhető keresztényinek. Ez a remény a Krisztus eljövételére, halálára és feltámadására emlékezésben gyökerezik, és a Feltámadott eljövételét hirdeti.” (Uo. 155. o.)

Moltmann-nak az áldozatok melletti állásfoglalása, a számukra elérhető vigasztalás fontos üzenetet hordoz mindenkori viszonyainkban, erre a felszabadító erőre várnak-vágynak azok, akik a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek következményeitől szenvednek, kirekesztést élnek meg, vagy fizikai erőszak áldozataként élnek vagy éppen halnak meg, történjen az a világ bármely pontján. Ez a megközelítés a politikai szemszöghöz hasonlóan szintén kötelezettségeket ró ránk, tanítványokra is. Általa válik a mi feladatunkká a teremtettség védelme, az ökotológiai, bioetikai kérdések komolyanvétele, a válaszkérés az aktuális kérdésekre, a belőlük adódó feladatok elvégzése lokális és globális szinten egyaránt.

A feltámadás mint a szabadulás útja

A feltámadás eszkatologikus vonásai sokféle irányba mutatnak, sok területet felölelhetnek. A szabadítás motívuma kezdettől fogva hangsúlyos, legyen az fizikai halál, lelki elcsesztés vagy az elnyomás élménye.

Luther gondolkodásában a pokol nem helyként, az alvilágban jelent meg, hanem az istentapasztalat egy formáját jelentette, az Istentől való elhagyatottságot. „Jézus pokolra szállása az volt, amit a Gecsemáné-kerttől a Golgotáig Istennel kapcsolatban elszenvedett. [...] Krisztusnak e halála előtt és halálában bekövetkezett pokolra szállásából következik halála utáni és feltámadása előtti pokolra szállása.” Célja feltámadásából adódik: „Először is, hogy megnyissa a poklot, és lerombolja kapuit; másodsor, hogy meghirdesse a holtaknak szabadulásuk evangéliumát.” (Uo. 258–259. o.)

Napjainkhoz ott kapcsolódik a kérdés, amikor arra gondolunk, hogy a vallások közül a kereszténységnek van a legtöbb híve a világban, azonban összességében csak a világ népességének egyharmadát tesszük ki. Szinte magától adódik a kérdés, hogy mi történik azokkal, akik körülményeik folytán (más vallásos vagy kulturális környezet, élet- és kapcsolati tapasztalatok) nem ismerik meg a Krisztusban megnyilvánuló isteni szeretetet és elfogadást. Krisztus személye, feltámadása univerzális jelentőségű-e, ami befolyással van ezeknek az embereknek a halálára és a haláluk utáni eseményekre, vagy kizárólag a kereszténységhez és a hithez kötődik?

A Küng és Moltmann által felmutatott útból az a válasz következik ezekre a kérdésekre, hogy ezeknek az embereknek a sorsa sem pecsételődött meg halálukkal. „Az alvilágba való leszállás a kereszténység előtti és ezzel együtt a nem keresztény emberiség üdvözülése lehetőségének jelképe. Az üdvösség lehetősége az ószövetségi kegyesek számára, a keresztény igehirdetéssel el nem ért emberek számára, sőt minden elhunyt számára.” (KÜNG 1997, 138. o.) Küngnek ez utóbbi gondolata szoros összefüggést mutat Moltmann-nak azzal a nézetével, amelyet a következőképpen ír le „Ez a leszállás a holtak országába Krisztus feltámadásának első aktusa. Krisztus cselekedete azokért, akikért mi már semmit nem tehetünk, de ő képes velük lenni, tenni értük.” (Uo. 261. o.) „Krisztus feltámadása hatással van az elhunytakra is, „a Krisztussal alkotott közösség ezért az élők közössége a holtakkal, és a holtak közössége az élőkkel öbenne. [...] Ebben az Krisztus-közösségben tehát a holtak nem »halottak« többé a szó modern értelmében, hanem »jelenlévők« a szó eredeti értelmében.” (Uo. 235. o.)

Ha küldetésünknek megfelelően mindenkihez szeretnénk eljuttatni Istennek a feltámadásban is megmutatózó örömhíret, ez az üzenet megszólító erejű lehet, sokkal inkább, mint az isteni haraggal és ítélettel való fenyegetés.

A földi poklokra keresett válaszokkal a felszabadítástéológiában találkozhatunk. Az egyik felelet Albert

Cleage afrikai-amerikai teológus munkásságában található, amelyet Kelly Brown DOUGLAS dolgoz fel *The Black Christ* című könyvében (1994, 65–66. o.). Cleage teológiája a Fekete Krisztusról tesz tanúságot, aki a – szintén fekete – Izrael megszabadítására jött. Cleage három szakaszra osztja a történelmet: az első a kivonulás kora, a második Jézus ideje, a harmadik pedig Malcolm X-hez köthető. Jézust Isten küldte a tőle elforduló fekete néphez, így kísérelve meg megszabadítani őket a Római Birodalom elnyomásától. Jézus zélóta, a harcias, lázadó izraeli csoport tagja volt, aki töredezett, szétszórt egyedénekből kísérelte meg az izraeli nemzetet újjáépíteni. A rómaiak keresztre feszítették attól való féltükben, hogy sikerrel jár, és az egyesülő izraeliek szétzilálják a Római Birodalmat. Cleage szerint Jézus kora nem ért véget halálával, azonban a mennyei jó élet a rabszolgatartó fehér kereszténység kísérlete arra, hogy eltereljék a fekete emberek figyelmét földi helyzetükről. Jézus feltámadásának valódi jelentése Jézus szolgálatának és a Fekete Nemzet felépítéséről szóló látomásának az újjáéledése halála után, amelyet a tanítványok kíséreltek meg előbbre vinni. „[A tanítványok] Jézus feltámadásával nem elsősorban mint egyénnek a feltámadásával törődtek. Jézus azt tanította, hogy egy Fekete Nemzet jön létre az emberekből, akik eljutottak az új nemzet lehetőségének hitére, és tanítványai elkezdtek erre a fajta feltámadásra pillantani.” (CLEAGE 1969, 42. o.) Cleage számára Jézus műve csak időleges volt, célja – a fekete emberek felszabadítása – Malcolm X által éledt újjá a 20. században.

Ezzel az elgondolással szemben, ami Jézusra csupán behatárolt időben működő alakként tekint, James Cone különbséget tesz a történelmi Jézus és a hit Jézusa között (vö. DOUGLAS 1994, 68–69. o.). Számára a keresztre feszítés és a feltámadás az a kapocs, amely összeköti Jézusnak az Izraelért végrehajtott tettét Krisztusnak a kortárs fekete emberek iránti törődésével. Cone nem korlátozza Jézus szabadítását egyetlen elnyomott csoportra, az első század zsidóira, hanem egyetemes érvényű, minden elnyomottért végzett szolgálatként értelmezi. Jézus feltámadásával átlépi a történelem határait, nem marad az első században, hanem jelen van a jelenlegi társadalomban is (lásd CONE 1975). Cone ragaszkodik ahhoz az álláspontjához, hogy Jézus szabadítása nem kötődött kizárólagosan egyetlen csoporthoz sem, azonban azzal, hogy őt most is jelenvalónak tartja, aki továbbra is tesz az elnyomottakért, Jézust szükségszerűen feketének ábrázolja, és a Black Power nevű mozgalomhoz köti.

Az afrikai-amerikai teológián belüli fejlődést tükrözi J. Deotis Roberts állásfoglalása, aki nem utasítja el Jézus felszabadító szolgálatát, de a hangsúlyt inkább a megbékélés gondolatára helyezi (lásd DOUGLAS 1994, 81. o.). Rámutat, hogy a Fekete vagy Fehér Krisztus közötti különbségtétel ellentétben áll Jézus tanításával, aki megtestesülésével az

egész emberiséget képviseli. Roberts állítja: a kereszt és a feltámadás által az egyetemes Krisztus elsődleges szándéka kibékíteni az egész emberiséget Istennel és egymással. „A megbékélésnek ez a hangsúlyozása képes semlegesíteni Krisztusnak a szabadításra való vonatkoztatását.” (Uo. 81. o.) Ezek alapján megállapíthatjuk, hogy Roberts a felszabadítási mozgalmak időnként erőszakos jellege ellen foglal állást.

James H. Evans Jr. számára a feltámadás kérdése már nélkülözi a politikai vonásokat, sokkal inkább a reményiséget hangsúlyozza. Ennek a reménynek a személyes oldala a testbeli feltámadás felé irányul, ami azonban nem a romlandó hús csodaszámba menő újralkotása, hanem kiteljesedése annak a létezésnek, amelynek alapja az afrikai hagyományban gyökerező meggyőződés, amely többnek tekinti az embert „húsnál”, a test fizikai alkotóelem („hús”) és szellem egysége (EVANS 1992, 153. o.). Ez az elgondolás János evangéliumának eredeti kifejezése alapján Jézus megtestesülésének elgondolásához is szorosan hozzákapcsolódik.⁸

A fekete vallásos tapasztalatban a feltámadás a személyiség halálon túli túléléseként, továbbéléseként jelenik meg, és az egyén folyamatos létezését jelenti Isten és a szentek közösségében. A remény személyes dimenziója azt sugallja, hogy csak azok tudják teljes mértékben megbecsülni a feltámadás jelentőségét, akik valóban értékelik az életet és annak szépségét. Ebből következik az a gondolat is, hogy azok tudják, mit jelent a feltámadás, akik tudják, mi a halál. Azok tapasztalhatják meg az örök élet örömét Krisztusban, akik Krisztusban haltak meg. Végül Evans kijelenti, hogy a materializmusba való menekülés vagy a természet és az öregedési folyamat észszerű mértéken túli megcsalása nem összeegyeztethető a feltámadással (uo. 153. o.). Megállapítható, hogy Evans gondolatai már nagy hasonlóságot mutatnak az eszkatologikus irányzat bármelyik képviselőjével, a kimondott afrikai-amerikai vonások eltűntek.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az afrikai-amerikai teológia fejlődése jól példázza, hogy a feltámadás mennyire döntő befolyással bír a személyes identitás és a világban elfoglalt pozíciónk meghatározására. Ahogyan a korai egyház Jézus személyén és cselekedetein keresztül definiálta magát, úgy az általa megszólított csoportok – bármilyen kisebbséghez tartoznak is – szintén végigjárják az utat, amelyen a személyes érintettségéből eljuthatnak, eljutnak az univerzális értelmezésig. Ennek tudatában érdemes újra és újra párbeszédbe bocsátkozni az útjukat, identitásukat keresőkkel, építve a közösséget egymással Istenben.

⁸ Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο (Jn 1,14; NA27).

Kitekintés: A materialista felfogás félreértése (Zombie Jesus)

A feltámadás kérdése egészen materiális módon a popkultúrában is megjelenik. A jelenség neve Zombie Jesus, és honlapoktól kezdve mémeken át mintás pólóig mindenféle formában megjelenik. Az egyik honlap arra hívja látogatóit, hogy ünnepeljék a tavaszt, látogassák meg barátait, egyenek csokit a holdciklus és az élőhalott feltámadása ürügyén. „Még ha nem is hisz Krisztusban vagy a kereszténységben, és nem ünnepli a hagyományos húsvétot, egészen biztosan hisz a zombikban, szóval gyérünk, csatlakozzon a bulihoz!”⁹ Philadelphia meglehetősen népszerű zombisétáját kifejezetten húsvét hétvégén rendezik meg, és az oldal számára gyakran feltett kérdések között meg is indokolják az Apostolok cselekedeteire (ApCsel 2,24) és János evangéliumára (Jn 6,35) való hivatkozással.¹⁰

A zombi élőnek mutatkozó hulla, a rémmesék szörnyalakja (lásd *Magyar értelmező kéziszótár*). Jézus zombiként való feltámadásának gondolata akkor válik könnyebben érthetővé, ha egyrészt arra gondolunk, hogy a kifejezés használója nincs tisztában a feltámadott test átváltozásáról és halhatatlan voltáról szóló keresztény tanítással (lásd MOREHEAD 2010). Ezt a képzetet erősíti az úrvacsora szó szerinti értelmezése is, amelyben a keresztények test és vér fogyasztóiként jelennek meg (MOREHEAD 2007). A jelenséget azonban felfoghatjuk annak a keresztény gyakorlatnak a kritikájaként is, amelyik a szellemi-lelki vonatkozásokat hangsúlyozza ki a testi, fizikai teremtséssel szemben.

A kérdés extremitása mellett azért néhány komoly teológiai reflexiót is kiváltott. Timothy K. Beal, a clevelandi Case Western Reserve University vallástudományi professzora például arra mutat rá, hogy „a vallásos narratívának mindig is szüksége volt rettenetes teremtményekre, hogy az isteni rend ellenségeit reprezentálják” (BEAL 2002, idézi POOLE 2011). A zombi-Jézus kifejezés talán ostobán hangzik, de maga a jelenség értelmezhető egyfajta visszatérésként a kereszt teológiájához. Ez a kép valóban nem egyeztethető össze a megachurch-ökben tapasztalható, dicsőítésre fókuszáló gyakorlattal, de a spirituális keresők számára éppen azért lehet szemlélődés tárgya a horrorábrázolás, mert az ellene megy az ösztönöknek, és szembesülésre késztet sorsunkkal, a végső kérdésekkel (lásd POOLE 2011).

A zombi-Jézus a magyar internetes valóságban is megjelenik, noha jóval kisebb súllyal és kidolgozottsággal, mint az amerikai netes irodalomban. A kifejezést kulcs-

szóként legtöbbször a *Szórakoztató Erkölcstan* című blog¹¹ használja, amelynek Facebook-oldalát nagyjából 7800 ember követi. A blog a következőképpen fogalmazza meg célkitűzését: „...játékos, szórakoztató és könnyed stílusban vigye át azt az általános emberi erkölcsi tudást, amit máshol vagy egyáltalán nem is tanítanak, vagy ha egy részét igen, akkor azt magolni kell, felelni és akár vizsgázni is belőle. [...] Kötelezően választható logika és józanész-tan oktatás bevezetését kezdeményezzük a templomokban és más egyéb vallási intézményekben.” A honlap jórészt keresztény hittételeket kifigurázó mémeket tesz közzé, de nem mélyed el sem a valláskritikában, sem saját világképének bővebb kifejtésében. A zombi-Jézus kifejezés másik előfordulási helye a *Gyakorikerdesek.hu* című oldal,¹² ahol szintén csak az elérhető – tulajdonképpen minimális – magyar nyelvű anyag jelenik meg egy-egy rövid kérdés-felelet formájában.

A jelenség elszigetelt voltát megmagyarázhatja az amerikai és a magyar háttér különbözősége. Az amerikai hagyományoknak része Halloween, a kelta gyökerű halotti kultusz megünneplése, amely egyfajta kapcsolóként is szolgálhat Jézus feltámadásának átértelmezéséhez. A magyar kultúrában nincsenek meg azok a gyökerek, amelyek révén „életképessé” válhatna ez az elgondolás.

Összefoglalás

Krisztus feltámadása alappillére keresztény hitünknek és az egyház létezésének. Kezdetől fogva hitkérdés, hiszen az üres sír kapcsán a többség első gondolata a csalás vagy a sírrablás volt, és valóban nem volt más tanúja a halál feletti győzelmének azokon az asszonyokon és a tanítványokon kívül, akiknek megjelent. A tanítványok hite, meggyőződése kellett ahhoz, hogy Jézus megjelenéseit ne érzékcsalódásnak véljék, és az őket hallgatók hite volt szükséges, hogy a hallott örömhírt valóban örömhírként fogadják el és be. Ma is hitkérdése, hogy Jézus feltámadását elfogadjuk-e megtörtént és életet formáló eseménynek, hiszen a szemtől szembeni találkozás nekünk sem adatott meg.

Jézus feltámadása többféle reménység hordozója: az ő feltámadásában bízva nézhetünk szembe önnön halandóságunkkal, és ezzel a reménnyel bocsáthatjuk útra előrement szeretteinket is. De nemcsak az elmúlással szemben ad vigasztalást és távlatot, hanem mint a testi világhoz is kötődő esemény, már a földi élet feladataiban, kihívásaiban utat mutat, így gyakorolva hatást a bűn és az erőszak világára is, megfordítva, visszavonva azt. Ennek a megfordításnak válunk részeseivé, amikor a Lélek által formálódva

⁹ <http://www.zombiejesusday.org/Home.aspx>. (Megtekintés: 2017. február 6.)

¹⁰ <http://phillyzombie.com/faq/>. (Megtekintés: 2017. február 6.)

¹¹ <http://erkolcstan.blog.hu/>. (Megtekintés: 2017. február 6.)

¹² www.gyakorikerdesek.hu. (Megtekintés: 2017. február 6.)

mi magunk is bekapcsolódunk egymás szolgálatába. Ennek a szolgálatnak a megvalósulási helye az egyház, amelynek egyszerre „kedvese és bírāja” Jézus, és amelyet küldése folyamatosan kifelé indít. Ez a kifelé irányuló küldés azonban nem feledtetheti el velünk, hogy az örömhír erővel nem adható át, közvetítői szerepünk nem csaphat át hatalmaskodásba, mert azzal magát a küldőt és az üzenetet csúfoljuk meg. A hatalomgyakorlást tágabb összefüggésben tekintve a teljes teremtettség iránti felelősségünk is kirajzolódik, hiszen Krisztus mint „az összes teremtmények elsőszülöttje” támadt fel.

A feltámadás a reménység mellett a vigasztalás hordozója is. Jézusban megmutatkozott Isten teljes közösségvállalása az emberrel, amelyből a rossz áldozatai ugyanúgy részesülnek, mint a rossz elkövetői, akik számára a bűnbocsánatot Krisztus halála adja meg, de a bűnökből való helyreállítás a feltámadásban való részvétellel válik valósággá és új kezdetté. Ha a feltámadásnak erre a közösségvállaló aspektusára úgy gondolunk, mint ami nemcsak az élőket, de a holtakat is egy körbe vonja, bízhatunk abban, hogy ebbe a körbe azok is beletartoznak, akiknek életük során nem volt lehetőségük Isten közelségét megtapasztalni.

Az afrikai-amerikai teológiában megmutatkozó fejlődés – amely az őskeresztény közösséghez hasonlóan az identitáskereséstől fokozatosan eljut a feltámadás univerzális értelmezéséig – arra mutat rá, hogy a feltámadás eseménye továbbra is hatalmas formáló erővel bír. Legyen szó bármilyen kisebbségről, bármekkorának tűnő távolságról, a közeledés és a közösséggé válás lehetséges, és pozitív végkifejletet ígérő.

Szekuláris társadalomban élve időről időre szembe-sülünk a keresztény tanítás olyan téves interpretációival is, mint például a zombi-Jézus elképzelése. Ezek a téves értelmezések fakadhatnak hiányos ismeretekből; a világképek különbözőséből, mint a hívő–ateista szembenállás; de a keresztény élet kritikájából is. Azonban ha ezekre az interpretációkra vagy kritikákra nem támadásként tekintünk, hanem lehetőségként a párbeszédre, nemcsak a magunk kommunikációjának döccenőihöz, vakfoltjaihoz juthatunk közelebb, de a másik fél számára is teret adunk, hogy a megismerés útján elindulva akár őbenne is megszülethessen a megújulás, a feltámadás megtapasztalása.

Felhasznált irodalom

- ALLEN, O. Wesley Jr. 2000. *Preaching Resurrection*. Chalice Press, St. Louis.
- BALTHASAR, Hans Urs von 2000. *A három nap teológiája*. Osiris Kiadó, Budapest.
- BARTH, Karl 1975. *Kirchliche Dogmatik*. IV. rész. *Die Lehre von der Versöhnung*. 1. köt. 3. kiad. Evangelischer Verlag, Zürich.
- BEAL, Timothy 2002. *Religion and Its Monsters*. Routledge, New York.
- BULTMANN, Rudolf 1960. *Neues Testament und Mythologie*. In: H.-W. Bartsch (szerk.): *Kerygma und Mythos. Ein theologisches Gespräch*. 1. köt. Herbert Reich – Evangelischer Verlag, Hamburg.
- CLEAGE, Albert 1969. *The Black Messiah*. Sheed and Ward, Kansas City.
- CONE, James 1975. *God of the Oppressed*. Seabury Press, New York.
- CULLMANN, Oscar: Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead? Chapter 2: The Wages of Sin: Death. *Religion-online.org*. <http://www.religion-online.org/showchapter.asp?title=1115&C=1216>. (Megtekintés: 2017. február 6.)
- CULLMANN, Oscar: Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead? Chapter 3: The First-Born from the Dead. *Religion-online.org*. <http://www.religion-online.org/showchapter.asp?title=1115&C=1217>. (Megtekintés: 2017. február 6.)
- DOUGLAS, Kelly Brown 1994. *The Black Christ*. Orbis Books, Maryknoll.
- EVANS, James H. Jr. 1992. *We Have Been Believers. An African-American Systematic Theology*. Fortress Press, Minneapolis.
- GÁL Ferenc 1993. Krisztus feltámadásának ekkleziológiai nézőpontjai. In: Benyik György (szerk.): *Apokalipszis. A föltámadás. Biblikus konferencia, 1991–1992*. JATEPress, Szeged. 75–78. o.
- HART, David Bentley 2003. *The Beauty of the Infinite. The Aesthetics of Christian Truth*. Eerdmans, Grand Rapids.
- HUNSINGER, George 2005. *Új teremtés hajnala*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest.
- KRÁNITZ Mihály – SZOPKÓ Márk 2001. *Teológiai kulcsfogalmak szótára*. Szent István Társulat, Budapest.
- KÜNG, Hans 1997. *Credo – Hiszek*. Tekus Ottó kiadása, Győr.
- Magyar Értelmező Kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- MIGLIORE, Daniel L. 2004. *Faith Seeking Understanding*. Eerdmans, Cambridge.
- MOLTMANN, Jürgen 2005. *Minden végben kezdet rejtezik*. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- MOREHEAD, John 2007. Reflections on a Zombie Supper. *TheoFantastique*, 2007. okt. 18. <http://www.theofantastique.com/2007/10/18/reflections-on-a-zombie-supper/>. (Megtekintés: 2017. február 6.)
- MOREHEAD, John 2010. Catholic Theologian Rejects „Zombie Jesus”. *TheoFantastique*, 2010. dec. 27. <http://www.theofantastique.com/2010/12/27/catholic-theologian-rejects-zombie-jesus/>. (Megtekintés: 2017. február 6.)
- MÜLLER, Gerhard Ludwig 2007. *Katolikus dogmatika. A teológia tanulmányozásához és alkalmazásához*. Kairosz Kiadó.
- Nestle-Aland Novum Testamentum Graece*. 27., rev. kiad. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2001.
- PANNENBERG, Wolfhart 2006. *Rendszerez teológia*. 2. köt. Osiris Kiadó, Budapest.

POOLE, W. Scott 2011. Praying to the Zombie Jesus: The Spirituality of Horror. *ReligionDispatches.org*, 2011. okt. 31. http://www.religiondispatches.org/archive/culture/5324/praying_to_the_zombie_jesus_the_spirituality_of_horror. (Megtekintés: 2017. február 6.)

SZENTPÉTERY Péter 1993. *Vere Resurrexit. Jézus feltámadásának radikális valósága ma*. Teológiai doktori értekezés (EHE). Budapest.

TILLICH, Paul 2002. *Rendszeres teológia*. Osiris Kiadó, Budapest.

WILLIAMS, Rowan 2002. *Resurrection. Interpreting the Easter Gospel*. Pilgrim, Cleveland.

WRIGHT, Nicholas Thomas 1998a. Christian Origins and the Resurrection of Jesus: The Resurrection of Jesus as a Historical Problem. *Sewanee Theological Review*, 41. évf. 2. sz. Web: http://ntwrightpage.com/Wright_Historical_Problem.htm. (Megtekintés: 2017. február 6.)

WRIGHT, Nicholas Thomas 1998b. The Resurrection and the Post-modern Dilemma. *Sewanee Theological Review*, 41. évf. 2. sz. Web: http://ntwrightpage.com/Wright_Resurrection_Post-modern.htm. (Megtekintés: 2017. február 6.)

WRIGHT, Nicholas Thomas 2003. *The Resurrection of the Son of God*. Fortress Press, Minneapolis.

Isten ígéretei és az emberi jólét

■ SARAH HINLICKY WILSON

▶ **Amerika számos jelentős elemmel járult hozzá a világkultúrához, a jóhoz és a rosszhoz is, a kukoricapelyhetől a modern demokrácián át az atombombáig. A fontosabb, de egyúttal kétes elemek e sorába igen jól beleillik a jólét evangéliuma (prosperity gospel). Jóllehet időközben vírusként terjedt el az egész földön, gyökerei mégis Amerikában vannak. A történeti háttérével kapcsolatos néhány információ segíteni fog abban, hogy jobban megértsük – és visszautasítsuk – teológiai állításait.**

Az amerikai háttér

A 19. században optimista hangulat uralkodott Amerikában. Esélyt láttak arra, hogy egy „üresnek” tekintett országban a múlt terhe nélkül új keresztény civilizációt teremtsenek. Megszabadulva immár az államegyházak ellenőrzésétől, a *revival* a keresztény élet új helyévé vált: hatalmas prédikációk és nem kevésbé hatalmas érzelmek uralma alatt álló, óriási összejöveleteleket rendeztek. A fokozódó iparosodás és a Nyugat gyarmatosítása ugyanakkor azt az érzetet keltette az amerikai keresztényekben, hogy ők alkotják az új Izraelt, amely épp azon van, hogy derék, egyre nagyobb és jobb társadalmat építsen föl. A sikert és a győzelmet Isten kegye jelének tekintették.

De a föld meghódítása és a test vágyainak legyőzése nem volt elég. Létezett a vágy, hogy a lélek birodalmát is meghódítsák, sőt azt állították, hogy egyedül a lélek valóságos, a test és a föld csak illúzió. Ebben a légkörben keletkeztek olyan marginális keresztény mozgalmak, mint például a Christian Science (az a szekta, amely tagadta a test valóságát, és hitte, hogy pusztán lelki erőfeszítéssel minden betegséget meg lehet gyógyítani), a transzcendentálisizmus (unitarista filozófia, amely hitte, hogy az ember szü-

letésénél fogva jó, ellentétben a korrupt társadalommal) és az Új Gondolkodás mozgalma (New Thought, a panteizmus egyik formája, amely azt állította, hogy minden ember isteni, és helyes gondolkodással képes minden nehézséget legyőzni). Mindezen mozgalmak az anyag fölé állították a tudatot. Mindazonáltal nézetük szerint a tudat és a lélek éppoly mechanikusan működik, mint a test és a gépek, és mindkettő változhatatlan törvényeknek van alávetve. Fejtsd meg a spirituális törvények kódját, és minden teljes mértékben az óhajaid szerint uralkodhatsz!

Az amerikai polgárháború (1861–1865) és az azt követő bel- és külföldi katonai konfliktusok tompítóan hatottak ugyan az amerikai optimizmusra, de nem tüntették el teljesen. Amíg a gazdasági rendszer megjutalmazta azokat, akik keményen dolgoztak, addig az optimizmusnak szilárd helye volt az amerikai kultúrában. A sikertelenek nem jelentették a siker ígéretének cáfolatát: csak azt bizonyították, hogy ők nem éltek a siker törvényei szerint. Ekkor lépett közbe Essek William Kenyon.

E. W. Kenyon és a Word of Faith mozgalom

Kenyon pontosan ismerte az Új Gondolkodás mozgalom és más, a 19. században népszerű metafizikai irányzatok tanításait. Egyetlen ellenvetése az volt, hogy nem kötődnek elég szorosan a keresztény hithez. Tehát egyszerűen átvette a gondolatkincsüket, és megtoldotta azt egy extra adag Jézussal. Így például azt állította, hogy Jézus halála legyőzte ennek az életnek minden negatív dolgát, beleértve a szegénységet és a betegséget is. A „hit” ennek értelmében azt jelentette, hogy az ember Jézus által a maga hasznára fordítja a győzelem új spirituális törvényét. Nem pusztán arról volt szó, hogy reméljünk és kérjünk valamit Istentől; nem, az embernek meg

kell neveznie s aztán ki kell követelnie azt, amire vágyik – s ennek eredményeként aztán az valósággá válik. Isten garantáltan megadja neked. Ebben állt az igaz hit.

Kenyon tanítása szerint a testi jelek csalókák, a Sátán elterelő manőverei, hogy tévútra vigyen minket. Következésképpen egy igazi, valamilyen betegségben szenvedő hívó egyszerűen azt állította, hogy legyőzte a betegséget, és a továbbiakban mint az igazságnak meg nem felelő kísértéseket semmibe vette a tüneteket. Az igazi hívók kijelentik, hogy ők gazdagok lesznek, és hosszabb-rövidebb idő múltán valóban azok is lesznek. Kenyon szerint az igazi hívók még azt is kerülni fogják, hogy egyáltalán megemlítsenek negatív dolgokat, mert a róluk szóló beszéd valósággá tehetné azokat. Ha helyesen mondd ki, „a hit szava” (word of faith) mindig megadja neked, amit akarsz – és amit akarsz, az természetesen jó. Hiszen nyilvánvaló, hogy Isten senkit sem akar betegnek vagy szegénynek látni. Nevezd meg az egészségedet, követeld a gazdagságodat, és Isten automatikusan megadja neked. Ha nem kapod meg, amit akarsz, akkor a probléma benned van, nem Istenben. Valószínűleg nem hittél elég szilárdan.

Életében Kenyonnak nem volt nagy befolyása. Hatóköre az egyházi élet peremterületeire korlátozódott. Sokan tévesen az első pümködistának tartották őt, de nem volt az. Csak a 20. század második felében fedezte fel Kenyont újból egy másik amerikai evangélista, Kenneth Hagin, aki prédikációs rendezvényeken és televíziós adásokban népszerűsítette Kenyon gondolatait. A háború utáni időszak újjáéledt optimizmusával összhangban más evangélisták is felkapták üzenetét, és terjesztették aztán a jólét tanának egyéni változatait.

A jólét tanának változatai

A Word of Faith mozgalmat mindenekelőtt nem felekezeti prédikátorok terjesztették és támogatták, az evangélikál és a pümködisták oldal bizonyos részvételével. És mivel a jóléti ideológia inkább bizonyos internetes közösségi hálók befolyása révén terjedt, mint határozott szervezeti struktúrával bíró denominációk tevékenysége által, elérte az egyház minden területét és a föld minden országát. Olyan egyháztagok, akik formálisan elutasítják a jóléti ideológiát, elolvassák jóléti prédikátorok könyveit vagy meghallgatják azok rádiós programjait anélkül, hogy ezt ellentmondásnak éreznék. Még római katolikus változatai is vannak ennek a tematikának, így például az El Shaddai mozgalom a Fülöp-szigeteken. A jóléti ideológiát illeti az a kétes dicsőség, hogy a 21. század legelterjedtebb és legsikeresebb eretneksége.

A jóléti ideológiában sok minden van, ami kritikát érdemel, de helyénvaló az alábbi intelem is. A jóléti evangéliumnak nagyon eltérő kihatásai vannak aszerint, hogy hol prédikálják. Természetesen visszaszítók, amikor az a gazdag amerikai prédikátor képviseli, aki a naiv hívók zsebéből kiemeli megtakarításait, és abból 23 000 dollárért vásárol vé-

cékagylót (ahogyan Joyce Meyer evangélista tette). Igazi bűnözés az, ha ilyen prédikátorok visszatartják a szülőket attól, hogy megadják gyermekeiknek az életben maradáshoz szükséges gyógyszereket, ami azok korai és teljesen szükségtelen halálához vezet – és ez már túlságosan is sokszor megtörtént.

De a jólétről szóló üzenet olyan helyeken is népszerű, ahol semmiféle jólét nem uralkodik. Valami másról van szó akkor, amikor olyan emberek hirdetik olyan embereknek, akik szegények, éhesek, és akiktől megtagadtak bármiféle orvosi segítséghez való hozzáférést. Ezekben a helyzetekben igen keskeny választóvonal van a legitim isteni gyógyítás és a hit általi gyógyulás illegitim ígérete között. A jólét üzenete ugyanígy azt is eredményezheti, hogy egy a társadalom peremére taszított közösség összetart, és egymás kölcsönös támogatása révén olyan stabil gazdasági és szociális kapcsolatokra talál, amelyek az egész csoport számára lehetővé teszik, hogy legyőzzék szegénységüket. És végül a legtöbben azok közül, akik prédikálják és gyakorolják a jólét evangéliumát, egyáltalán nincsenek tudatában annak, hogy itt sajátos keresztény mozgalomról van szó, amely komoly kérdéseket vet föl: számukra ez egyszerűen a keresztény hit, amelyben jártasak, és amelyet gyakorolnak. A differenciált kritikának el kell választania a valóságos hiányokat attól a valóságos haszontól, amelyhez az emberek ugyanezen prédikációk által hozzájutottak.

A jóléti ideológia szentháromságtani kritikája

A jólét evangéliumát képviselők kijelentéseit szentháromságtani távlatból fogjuk itt kritikusan szemügyre venni. Láttuk, hogy Kenyon tanításának alapjául a „lélek” hatásának teljesen hamis felfogása szolgál. A „lelket” az alacsony, tévútra vivőnek és jelentéktelennek tekintett „anyag” ellenségévé és ellentétévé teszi. Ezek igen régi nézetek, amelyeknek különböző formái ellen a kereszténység az egyház korai időszakától kezdve küzdött, akár az újplatonizmusról, akár a gnoszticizmusról vagy a manicheizmusról volt szó. Ezekkel ellentétben a Niceai hitvallásban megvalljuk hitünket „a Szent Lélekben, aki Úr, és aki megelevenít”. Ugyanez a Lélek lebegett a teremtéskor a vizek fölött, és hívta létre az anyagot, a földet és az élőlényeket (1Móz 1,2). Ugyanez a Lélek ébresztette új életre a megfeszített Jézust (Róm 8,11): föltámasztva, átalakulva, de még mindig egy test, még mindig anyag, valaki, aki képes enni és inni, sőt sebei lehetnek. Lelkinek lenni nem jelenti azt, hogy ellenséges viszonyban lenni az anyaggal.

És ez azt is jelenti, hogy akik a Lélek által élünk, az anyagi valóság gazdáai, ne pedig kizsákmányolói legyünk. A jólét evangéliuma azt a korlátlan mohóságot hirdeti, amely a gazdagság éppoly korlátlan felhalmozását kapja jutalmul, mert az anyagi világ nem más, mint kihasználható tárgy. De a Szentlélek Isten dicsőségére és mindenki boldogulására te-

remtette és tartja fenn a világot, és nem csupán az emberért a föld rovására, vagy néhány emberért a többiek rovására.

A mi megfeszített és feltámadt Üdvözítőnkéről szóló fenti megjegyzések elvezetnek minket a jóléti evangélium hamis üzenetének másik vonatkozásához. A jólét prédikátorai gyakran állítják, hogy Krisztus már minden szenvedést magára vett értünk, és hogy emiatt semmi mást ne várjunk, csak sikert és bőséget. Ez szélsőségesen téves félreértelmezése az Írás teljes tanúságának, hiszen mindkét testamentum tanúskodik a hívők szenvedésének realitására. Jób könyve a legnyomatékosabb bibliai tiltakozás ama elképzelés ellen, hogy azok, akik szenvednek, nyilván valami helytelent tettek – és éppúgy ama elképzelés ellen, hogy a derék viselkedés szavatolja a boldogságot. Jézus éppen azáltal volt olyan sokkoló, hogy Megváltóként szenvedett a kereszten, tanítványai és apostolai pedig aztán nagy személyes terhekkal, sőt halállal fizettek azért, hogy az erről a Megváltóról szóló jó hírt terjesztették. A vértanúság minden korban sok hívőnek a sorsa volt – az utóbbi évszázadban több keresztény vértanú létezett, mint bármely más korban –, és mi a hit tanúságtételét látjuk ebben, nem pedig Isten elhibázott cselekvését. Az újszövetségi levelek intik a hívőket, hogy legyenek erősek az üldözések és megpróbáltatások, a szegénység és a betegség közepette.

De a legrosszabb, amit a jólét evangéliuma okoz, hogy elhitheti az emberekkel: az ő hibájuk, ha nem érik el a gyógyulást vagy a kért gazdagságot. Ekkor a halál csapdájába esve nem marad vigasztalás a hátramaradottak számára: Csak azt gondolhatják, hogy szeretteik csődöt mondtak, és ezért győzedelmeskedett a betegség. A jólétről szóló prédikáció szétrombolja a közösséget: a gazdagok az állítólagos igazi hívők, és a szegények persze csak kételkedők lehetnek; ez arra bátorítja az erőseket, hogy a szentség nevében eltaszítsák a gyengéket. A jóléti ideológia nem képes kibírni a keresztes botrányát, és nem képes elviselni Jézust, a világ megfeszített Megmentőjét.

A Fiúval egyidejűleg visszautalunk az Atyára, akit őt küldte. De bármilyen hamis, annyira érthető is, hogy az emberek mindig is dühöngtek gyengeségük és függőségük ellen, a szenvedésnek és a halálnak való kiszolgáltatottságuk ellen. A vallásokban ma és a múltban is sok minden egyszerűen csak mágia, kísérlet arra, hogy föltárják a világegyetem titkos törvényeit, és saját hasznukra fordítsák azokat. A jóléti ideológia a 21. század keresztény mágiája. Célja a kontroll. Nem olyan Isten után törekszik, aki úr mindenek fölött, aki talán szenvedésre hív minket az evangélium kedvéért, akit nem lehet megmagyarázni, megjósolni és megvesztegetni, hanem olyan Istent akar, akit meg lehet vásárolni a „hittel” vagy valamilyen nagyvonalú adománnyal, abban a reményben, hogy még nagyobb adományt kapunk vissza. De Istent éppoly kevésé lehet megkapni pénzért, mint a megváltást.

A keresztény üzenet nem küszöböli ki a kínokat, a csa-

lódásokat és az emberi élet megválaszolatlan kérdéseit. Nem ígér rövid távú győzelmet vagy sikert. Ehelyett azt mondja, hogy „*a jelen szenvedései nem hasonlíthatók ahhoz a dicsőséghez, amely láthatóvá lesz rajtunk*” (Róm 8,18). A kiegyenlítés és a helyreállítás csak kereszthalála után érkezett meg Jézus számára, amikor az Atya föltámasztotta a halottak közül: így kell történnie ennek velünk is. Kereszténynek lenni azt jelenti, hogy részesülünk Krisztus halálában és feltámadásában, nem pedig azt, hogy kikerüljük a halált vagy megvetjük a testet, amelyet Isten majd feltámaszt. Életünkben, halálunkban és az új életben is bízhatunk abban, hogy az Atya majd mindent elrendez.

A jóléti tan kritikája az evangélium és a törvény távlatából

Mit ígér az evangélium? Nem egészséget, nem gazdagságot, sem sikeres karriert vagy jó házasságot vagy igazságos kormányt vagy a boldogságot. Mindezen dolgok jók, és megvan a megfelelő helyük – de a törvény területén. Isten szent törvénye határozza meg a világi életünket, elvezet minket az igazságosságra, megzabolazza bűneinket, és emlékeztet minket arra, hogy mindig szükségünk van Isten irgalmasságára és megbocsátására annak érdekében, hogy visszavezessen minket a helyes útra. A törvény tanít meg minket arra, hogy helyesen használjuk a teremtés és a közösség adományait.

Itt, a törvény érvényességi területén a jóléti ideológia azzal vezet tévútra, hogy féligazságot hirdet. Igaz, hogy a bűn szenvedést vonhat maga után. De Istennek biztosan nincs szüksége arra, hogy közvetlenül megbüntesse a bűnöket ebben az életben: a bűnök magukban hordják büntetésüket. Bálványimádóként az ember egy néma, halott és nem reagáló dolog rabszolgája ahelyett, hogy életet adó kapcsolatba lépne az életet adó Istennel. És az is érvényben van, amit elfogatása éjszakáján mondott Jézus: „*Mert aki kardot ragad, kard által fog elveszni*” (Mt 26,52): az erőszak még több erőszakhoz vezet. Különösen a Példabeszédek könyve óv minket a mohóság, a szegények bántalmazása, a restség és általánosságban a helytelen viselkedés súlyos következményeitől. Isten törvénye nem utolsó sorban a bűnökkel fordul szembe, mivel azok tönkreteszik az embereket és az egész teremtést.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy egyszerűen megfordíthatjuk ezt a logikát. A rosszat, a szenvedést és a betegséget nem mindig bűnök okozzák. Az emberek hajlanak arra, hogy a szenvedést valamilyen rossz tett eredményeként fogják fel, de Jézus megtiltja számunkra az effajta végkövetkeztetést. Ő egész világosan megmondta, hogy azok, akik Siloám tornyának összeomlásakor meghaltak, nem voltak rosszabb emberek a többieknél, és halálukat nem különleges bűneik okozták (Lk 13,4). Éppígy a Jn 9,3-ban említett

férfi nem a maga vagy a szülei bűnei miatt született vakon; Jézus határozottan visszautasítja az effajta felfogást. Éppily kevésbé van szó elkövetett bűnök megfizetéséről akkor, ha mások bántalmaznak valakit: mert Jézust, a bűntelent keresztalálra adták. Igen gyakran a jóra való élet vezet szenvedéshez, nem pedig az ellentéte. Ezért a szenvedésnek a jóléti ideológia által képviselt felfogása a gonosz tettektől óvó törvény jó szándékának szentségtörő eltorzítását jelenti, és a sikerrel kapcsolatos szemlélete semmibe veszi azokat a gonosz tetteket, amelyek elég gyakran vezetnek gazdagsághoz.

De a jólét evangéliumán gyakorolt kritikánkban még egy lépéssel tovább kell mennünk. Sem Istennek a teremtés révén adott adományai, sem az ezeket védő törvény még nem az evangélium. És az evangélium nem függ attól, hogy valamit helyesen teszünk-e, akár az Isten törvénye iránti engedelmességgel, akár az állítólagosan spirituális törvények tökéletes betartásával. Az evangélium nem más, mint az, hogy Isten önmagát adja értünk és a mi megváltásunkért; az evangélium tiszta kegyelem, mindenestül megfelelő annak, ami Isten, tudniillik a bűnösök barátja, aki még ellenségeit is szereti. Luther Márton ezt így mondta el a *Nagy káté*-ben, amikor összefoglalta az Apostoli hitvallást:

„Mert itt, mind a három cikkelyben, ő maga nyilatkozta ki és tárta föl atyai szívének és teljességgel kimondhatatlan szeretetének legmélyebb mélységét. Mert éppen arra teremtett minket, hogy megváltson és megszenteljen, és azon kívül, amit csak megadott és átadott nekünk az égen és a földön, még Fiát és Szentlelkét is nekünk adta, hogy általuk önmagához vigyen minket.”

Az evangélium az értünk, velünk és bennünk lévő Isten: Atya, Fiú és Szentlélek. Ez olyan evangélium, amely által erősen tudunk élni és reménységgel tudunk meghalni.

Megtart minket a kétségek között, az üldöztetésben, a kudarcokban és a szenvedésben. Olyan ígéret, amely nem vezet tévútra, hanem megerősít és étellel tölt el. Így tanúsítja ezt Tsehay Tolessa, egy evangélikus felekezeti etióp nő, akit hite miatt egy erőszakos rendszer tíz évre börtönbe zárt és megkínzott: „Isten keze nagy; oly messzire elér. Még ott is jelen van, ahová egyetlen barát sem juthat el, egyetlen embertárs sem, a család sem. De Isten odajön. A szenny közepe Isten ott van, a megaláztatásban, a vérben, a bűzben. Isten mindenem keresztül velem járt, egészen közel hozzám. Egész idő alatt éreztem Isten közelségét.”

Egy ilyen Istennel mi olyan gazdagok vagyunk, hogy nincs szükségünk arra, hogy a jólét hamis ígéreteit hajkurásszuk.

Kérdések

Minden hívő keresztény minden lehetséges áldást kér Istentől, testi és lelki természetűeket egyaránt. Mi a kérdés helyes módja? Mi a helyes elfogadás? Mi a helyes reagálás, ha az ember nem kapja meg, amit kért?

Gondolkodjék el arról, hogy Ön, illetve az Ön társaságába és egyházába tartozó emberek hogyan viszonyulnak a gazdagokhoz és sikeresekhez, és hogyan a szegényekhez és gyöttrődőkhöz! Ezek a magatartások visszatükrözik-e Jézus tanítását és példáját?

Képzeld el, hogyan reagálna Ön egy másik keresztényre, aki világi sikerei eszközének tekinti Istent! Hogyan tudná közvetíteni azt az igazságot, hogy az evangélium elég, hogy Isten elég, még a küzdelem és a szenvedés közepette is?

Fordította: Gromon András

S Z Ó K A P C S O L A T O K ◀

Szabadság és kötöttség

■ VARGA GYÖNGYI

Minden nagy vallási hagyomány tud arról, hogy az ember a szüntelen változások világában él. A spirituális növekedés elengedhetetlen feltétele, hogy tudatosítsuk: az élet kibontakozás – evolúció, transzformáció, reformáció. Az emberélet eredendő meghatározottsága és egyben legnagyobb kihívása az a dinamikus szabadság, amely az „állandó változások” folyamatában ölt újabb és újabb alakot.

Minderről a Biblia is tanúskodik: az a könyvgyűjtemény, amelyben az ember istenkeresésének, istentapasztalatainak évszázadok alatt kifermálódott, különleges lenyo-

mataival találkozunk. A Szentírás, amely spirituális élmények, hitvallások, létkérdésekről való elmélkedések gazdag tárháza, relevanciáját, nem szűnő aktualitását leginkább abból nyeri, hogy mondanivalójának, életközeli üzeneteinek évezredek átívelve is megszólító ereje van.

A Szentírás első renden Izrael közösségének, a Názáreti Jézusnak és az első keresztény közösségeknek Istenel: a Teremtővel, JHVH-val, az Abbával, az Úrral megélt kapcsolatára helyezi a hangsúlyt. Ám a szentírók az ember istenkérdései – azaz vertikális kapcsolódása – mellett az egyén és a közösségek valós hétköznapi, föl-

di tapasztalatait is komolyan veszik: vagyis a horizontális viszonyulásokat.¹

E kétféle irányultságú kapcsolat dinamikáját alapvetően meghatározza a szabadság és kötöttség kérdése. Kapcsolatban lenni, kapcsolatban maradni: mindez egyszerre egy bizonyos kötöttség fölvállalása, ugyanakkor azonban szabad döntés és ebből fakadó szabad elköteleződés.

Ez a kettősség mint erőteljes paradoxon számos teológiai reflexiót eredményezett már magában a Szentírásban is. Itt most nincs lehetőségem arra, hogy átfogó képet nyújtsak ezekről a bibliai koncepciókról, és teljes gazdagságukban láttassam a teológiai elképzeléseket; csupán a téma néhány fontos aspektusára szeretném a figyelmet ráirányítani.

A Biblia pluralizmusa, sokszínű hagyománya nem hagy kétséget afelől, hogy minden korban, minden istenkereső és hitvalló ember és közösség számára elengedhetetlen kérdés volt a szabadság. Már a Szentírás első lapjain a teremtelbeszélések is a szabadságnak mint felelősségnek, döntésnek és kihívásnak az etikai dimenzióira mutatnak rá. Az ember istenképűségének egyszerre gyönyörű és mérész teológiai megállapítása (1Móz 1,27) egy olyan dinamikus istenkapcsolatba állítja bele az embert, amely meglehetősen nagy kockázatot hordoz magában.

Az őstörténet (1Móz 1–11) mitikus képekkel, metaforákkal dolgozó elbeszélései ezt a veszélyes „vállalkozást” tárják elénk – egyéni és közösségi szinten egyaránt. A testvérkapcsolatban egymástól elkülönülő tettes és áldozat, az Istennel járó Nőé mint a jámborság embereszménye, valamint az emberek közötti megértés és kommunikáció nehézségei (Bábel tornya) ugyanennek a témának különböző aspektusait mutatják be.

Amikor 1Móz 12-ben megváltozik a narratív koncepció, a „kameraállítás”, és a fókusz egyetlen emberre, Ábrahámra kerül, azt láthatjuk, hogy a történet első mozzanata újra a kapcsolatban lét lényegét: a bizalom örök kérdését ragadja meg.

Ábrahám egy titokzatos Ismeretlen hívása nyomán hátrahagyja ismerős, biztonságos életterét, kilép a megszokott kötöttségeiből, az őt mindeddig meghatározó viszonyokból, és elindul, hogy végbevigye életének minden bizonnyal legkockázatosabb vállalkozását. Ábrahám a mindenkori „nomádoknak”, a szabadság vándorainak paradigmája, az „állandó változások” ösvényén járó utazók metaforikus alakja. Korporatív személyiség, akiben Izrael mint vándor közösség önmagára csodálkozik rá, ugyanakkor kritikusan is szemlélheti saját küzdelmeit, jó és rossz döntéseit, szabadságvágyát és kötöttségeit.

Isten népének e kollektív identitását és „narratív port-

róját” legerőteljesebben az exodus-hagyomány juttatja kifejezésre. Az exodus egy konkrét történeti emlékezet, amely liturgiai paradigmává transzformálódott. Olyan normatív emlékritussá vált, amelynek révén az általános és folyamatos emberi tapasztalat a fogságról és szabadulásról, kétségbeesésről és bizalomról, kötöttségekről és felelősségről személyes formában, egzisztenciális alapélményként válik érzékelhetővé és rendszeresen előhívhatóvá.

A sűrű szövésszerű történet veszélyes tapasztalatok, döntések, izgalmas taktikák, felvállalt kockázatok egész sorát vonultatja föl. E „háttérrel telített elbeszélés” – ahogyan Erich AUERBACH fogalmaz (1953, 12–13. o.) – arról tanúskodik, hogy Izraelnek JHVH-hoz, az Élet Istenéhez fűződő kapcsolata egy életromboló kötöttségből – az egyiptomi szolgaságából – bontakozik ki, hogy aztán egy másfajta kötöttségben: a szövetség létformájában kapja meg – paradox módon – szabadságának garanciáját is.

Az Exodus mint Izrael identitásalapító története kívül, az „idegenségben” kezdődik el. Kezdetben volt az elnyomtatás, a fogság, a nyomorúság. Kezdetben volt a száműzetés, a „szétszóratás” és az egzisztenciális „tohu va bohu”. Ám a változás, a fejlődés éppen innen, a konfliktusok, válsághelyzetek köréből, az idegenség miatti szorongás tapasztalatából bontakozhat ki. Egészen hasonlóan Ábrahám sorához, aki idegenként érkezik el a hívás és az ígélet nyomán Kánaán földjére. Idegen számára a táj, amelyet bejár, az új egzisztenciája, de mindenekelőtt idegen számára Isten, aki ismeretlenül szólítja meg, és akinek mégis szabadon engedelmeskedik.

Ugyanakkor valójában „a dolgok mégsem kívül kezdődnek, hanem belül, és nem alul, hanem felül, és nem a láthatóban, hanem a láthatatlanban” – Hamvas Béla szavait kölcsönvéve (HAMVAS 2006a, 241. o.). A változás – a szabadság felé vezető ösvény megtalálása – Izrael tanúságtételében kizárólag JHVH-hoz és az általa végbevitt csodákhoz kötődik. E kapcsolat egzisztenciális „mélydimenzióira” reflektálnak Isten népének himnuszai is: „*Erőm és énekem az Úr, megszabadított engem. Ő az én Istenem, őt dicsőítem, atyám Istene, őt magasztalom.*” (2Móz 15,2)

Az exodus és a pusztai vándorlás kanonikus szöveggé érlelődött hagyományainak hátterében a babiloni fogság tapasztalatai állnak: az ideiglenesség, a hontalanság, az aszimilációval kapcsolatos félelmek és a hazatérés reménye. Az otthonról elvándorlás emléke és a hazaút lehetősége között egy ponton kimerevedik a kép, megállásra ösztönzi az olvasót a szöveg: most van itt az idő, hogy számot vessen a múlttal és fölkészüljön a jövőre. Most érkezik el a pillanat a változásra: „*Én, az Úr vagyok a ti szentetek, Izrael teremtője, a ti királyotok. Ezt mondja az Úr, aki utat készített a tengeren, ösvényt a hatalmas vízen át, aki hagyta, hogy kivonuljanak a harci kocsik és lovak, a hadsereg és a harcosok, és most ott fekszenek, nem kelnek föl többé, elaludtak,*

¹ E téma átfogó összefoglalását nyújtja: BRUEGGEMANN 2012, 505–602. o.

elhamvadtak, mint a mécses: Ne a régi dolgokat emlegessétek, ne a múlton tűnődjétek! Mert én újat cselekszem, most kezd kibontakozni!” (Ézs 43,15–18)

Az exodus valójában kilépés – kimenekülés – a szabadságba. Ez az az út, amely a mindenkori Egyiptomból a mindenkori ígéret földjére vezet: Isten országába, a „maradandó csodálkozás” világába.² Az új azonban mindig félelmetes. Nincsenek kapaszkodók, bejáratott stratégiák, hasznos praktikák, célravezető receptek. Csak a holnap van – a veszélyes szabadság –, ahová egy olyan Isten oldalán megtett lépések vezetnek, aki ígérete szerint mindig velünk vándorol.

Persze útközben, a régítől való távolodásban mindig megszépülnek az emlékek, ha a múlt torz tükrébe tekintünk. „Gusztusos tálalásban” kerül elő az egyiptomi „komfort”: a húsosfazekak a kiszámíthatóság és a „biztonságos kötöttség” világát jelképezik az elcsigázott vándorok számára (2Móz 16,3; 4Móz 11,5). Bár a szolgaság életformája fájó emléknym, mégis egy „törvényes” keret, amelyben nincsenek váratlan meglepetések, a rendszer olajozottan működik. Ezt sírják vissza azok, akik félnek az újtól, és nem akarnak kockáztatni.

Hamvas Béla írja az *Unikornisban*: „Életem legnagyobb összeütközése a mindig újjal volt. A pillanattal. A váratlannal, a kényelmetlennel, a kiszámíthatatlannal, a meghökkenítővel. Ez volt az, ami gondolkozásra kényszerített. A thaumedzein – a megrendítő. Mindig ismételni akartam. Keringeni. És a pillanatban levő mindig új rázott fel. Amíg rájöttem, hogy két különböző világról van szó. Az ismétlés világa a törvényé, a kiszámíthatóé [...]. A mindig új világa pedig a szabadságé, a személyiségé, a kiszámíthatatlané, a kegyelemé. Egyszer. Mindig csak egyszer. Mindig először, mindig utoljára.” (HAMVAS 2006b, 244–245. o.)

Az ideiglenesség élménye, a szüntelen alkalmazkodás igénye a változó körülményekhez, valamint az útkeresés és a jövővénysors tapasztalatai egyfajta nomád perspektívát mutatnak, amely annak ellenére sajátja a Bibliának, hogy azt elsősorban a letelepült életformában élők közösségi irodalmaként tartjuk számon. A vándor lét azonban még akkor is realitás, ha már van egy anyaföld, egy „behatárolt” haza: az ember – akár tudja, akár nem – mindig a változások terében él. Az újabb és újabb exodusok: a „ki-hívásaink” lelki-szellemi transzformációnk esélyét

² A „maradandó csodálkozás” kifejezése Martin BUBERTől származik (1958, 75–76. o.).

hordozzák, és ugyanakkor eredendő szabadságunkra figyelmeztetnek.

Fél évezreddel később a Názáreti Jézus ugyanennek a veszélyes szabadságnak a világába hívta kortársait. Nyilvános fellépése, drámai útja a keresztségig, majd onnan túl az Élet valóságába a Kegyelem kockázatos vállalkozása volt. Jézus tisztában volt azzal, hogy a világ mindennél jobban fél a változástól: inkább ragaszkodik a „törvényes” elnyomás komfortjához, mint hogy kitegye magát az exodus alapélményének.

Jézus az Új hírnöke volt: belső szabadságában, az „Abához” kötöttségében ő maga vált Isten országának példázatává. Ez az ország az egyetlen realitás, amelyben a kapcsolat a maga teljességében megvalósul. Ez az a szent összekötöttség, egység, amelyben az ember istenképűsége és Isten emberképűsége eredendően és végérvényesen összetartozik.

Ezért Hamvas Béla ezt tanácsolja nekünk: „Nem a törvényt keresni. Szabadnak lenni. Nem alkalmazkodni. Elhatározni. Nem a megszokás. A váratlan. A kaland. A veszély. A kockázat. A bátorság.” (Uo. 245. o.) A reformáció végül is ezt az utat választotta azzal, hogy az ember szellemi-lelki nagykorúsításának feladatát vállalta föl. Mert el kell engedni a kapaszkodókat, az üdvbiztosítókat, a bejáratott vallási sémákat. Ez a felnőtté érlelő spiritualitás a kegyelem váratlanságáról, az egyedül Istenhez kötődő hit szabadságáról tanúskodik. Nem egy merev, moraliást szajkózó törvényt akar szolgálni, hanem a kapcsolatból megszülető rendre épít.

Borotvaélen táncolva, a szabadság szédületes pillanataiban Krisztusra néz – és az Életet, a jövőt választja.

Hivatkozott művek

- AUERBACH, Erich 1953. *Mimesis. The Representation of Reality in Western Literature*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey. Magyarul: *Mimézis. A valóság ábrázolása az európai irodalomban*. Gondolat, Budapest, 1985.
- BRUEGGEMANN, Walter 2012. *Az Ószövetség teológiája*. Exit, Kolozsvár.
- BUBER, Martin 1958. *Moses. The Revelation and Covenant*. Harper Torchbooks, New York.
- HAMVAS Béla 2006a. *A láthatatlan történet / Sziget*. Medio Kiadó. (Hamvas Béla művei 18.)
- HAMVAS Béla 2006b. *Silentium / Titkos jegyzőkönyv / Unikornis*. Medio Kiadó. (Hamvas Béla művei 17.)

Fides et mores^{*}

■ MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Mindenekelőtt főhajtással gratulálok a kötet szerkesztőinek és szerzőinek. Elismeréssel adózom vállalásuk előtt, amelylyel a hittan- és etikaoktatás tematikáját igyekeztek komoly szakmai igényességgel és kortárs problémaérzékenységgel körüljárni. Kívánom az olvasóknak, hogy haszonnal forgassák ezt a kötetet (KODÁCSY-SIMON 2016).

Ebben az előadásban azonban nem az a tisztem, hogy a kötetet értékeljem, sokkal inkább arról a társadalmi és vallási közegről igyekszem szólni, amelybe ágyazottan iskoláink és egyházaink élnek és alapvető kihívásokkal szembesülnek.

Az igazság utolsó órája

Armin NASSEHI müncheni szociológus, Luhmann-tanítvány legutóbbi kötetének azt a címet adta: *Az igazság utolsó órája* (*Die letzte Stunde der Wahrheit*, 2015). Kötetének legfőbb állítása az, hogy a mai információs társadalomban az egyén és a közösségek, intézmények a valóság olyan komplexitásával találkoznak, amelynek feldolgozása meghaladja az emberi agy kapacitását, s ugyanúgy az intézmények tanulásképességeit. Gondolkodásunkban a komplexitás tényét nem tagadhatjuk, ám cselekvésünk számára kénytelenek vagyunk egyszerűsíteni, mert enélkül nem lehetséges döntéseket hozni.

Az áttekinthetetlen és feldolgozhatatlan komplexitás a vallási, teológiai és egyházi gondolkodás számára azt a kihívást jelenti – Nassehi felvetését alapul véve –, hogy mindaz, amit igazságnak nevezünk, nem más, mint az áttekinthetetlen komplexitás valamely alapon történő le-

egyszerűsítése. S aminthogy a leegyszerűsítés alapja nem a komplexitás átfogó ismerete, hanem annak beismerése, hogy nem vagyunk képesek átfogni, ezért egyszerűsítéseinket csak relatív értelemben nevezhetjük igazságnak. A fogalom hagyományos filozófiai és teológiai értelmében nem beszélhetünk igazságról, csak stratégiai értelemben. Az igazságot választjuk, csak a választásunknak van igazsága. Választásunk olyan forrásból indul ki, amelynek középpontjában egyetlen igazság áll, hogy nincs igazság. Sem metafizikai, sem ismeretelméleti értelemben nem beszélhetünk igazságról, s az a teológia, amely meg akar felelni korunk áttekinthetetlen komplexitás által félmjelzett szellemi közegének, számot kell vessen azzal a ténnyel, hogy az igazság, amelyet akár isteni igazságként felismer és hirdet, radikálisan más igazság, mint a filozófiai igazság. Inkább hit és remény, mintsem tudás.

Ez az összefüggés hihetetlen kihívás elé állítja a teológiát, az igehirdetést s egyben a hitoktatást is. S mielőtt némi szakmai rutinnal a negatív teológiára vagy Barthera, Tillichre és másokra utalnánk, tanácsos tekintetünket a könyv lapjai fölé emelni, és tudatosítani magunkban, hogy ezek a szerzők egy másik episztemológiai korszakban éltek, más korszak filozófiai nyelvét használták, s mi inkább inspirációjukra és intelligenciájukra alapozhatunk, mint eredményeikre.

Három hitoktatótípus

Több mint húsz évvel ezelőtt a szeged-csanádi katolikus egyházmegye hitoktatói körében – akkor háromszázan voltak, ma százan lehetnek – felmérést készítettünk arról, kik ők, és milyen szándékokkal, célkitűzésekkel végzik a hitoktatást az állami iskolákban. Akkoriban még kisebbségben voltak a hittanár szakot végzett diplomások, s a hit-

* Az előadás az *Értelmes szívvel – Etikai témák az evangélikus oktatásban* című kötet bemutatóján hangzott el 2016. december 8-án az Evangélikus Hittudományi Egyetemen.

tanárok többsége jó szándékú önkéntes volt. Három motivációs típust és ezzel összefüggésben három célkitűzést sikerült elkülönítenünk a hittanárok között (MÁTÉ-TÓTH–LENCSES 1996).

Ismeretátadás – az iskolások szerezzenek tudást a keresztény (katolikus) vallásról, mert ez hozzátartozik az általános műveltséghez.

Szocializáció – az iskolások legyenek bevezetve az egyház közösségének közegébe, mert ez számukra értékes kapcsolati tőkét jelent, és saját hitük számára életre szóló támaszt.

Hitélmény – az iskolások számára tanúságot kell tenni az élő Krisztusról, hogy ők maguk is nyitottak legyenek a vele való személyes találkozásra.

Tanári, pásztori és misztikus motivációkat találtunk, s ennek megfelelően ismeretre, egyházi közösségre és hitélményre koncentrálnak a hittanoktatás koncepcióját. Úgy vélem, az akkori felvetések ma is megállják a helyüket, s a hittan tantárgy közoktatásban betöltött szerepével kapcsolatban ma sem egyértelmű, hogy ezek közül melyik is a fő csapás iránya. (Pécsett indult ebben az esztendőben egy reménykeltő kutatási program, amely talán új szempontokkal gazdagítja ezt a dilemmát.)

Gettóegyház/gettóhitoktatás

Az elmúlt húsz esztendő azonban nem csupán a hittan közoktatásbeli szerepével kapcsolatban vetett fel alapvető kérdéseket, amelyeket nem lehetett akkor sem és talán ma sem egyértelműen megválaszolni, ellenben lehet és szükséges erről folyamatosan diskurzust folytatni. Az egyházaknak a rendszerváltást követő társadalmi viszonyok közötti pozíciójával kapcsolatban is tele vagyunk dilemmákkal. 1997 és 2000 között tíz korábbi keleti blokkhoz tartozó országban vizsgáltuk a vallás és az egyházak alakulását (*Aufbruch I.*, MÁTÉ-TÓTH–MIKLUŠČÁK 2001). A szociológiai eredményeket három pasztorálteológiai konferencián próbáltuk kiértékelni. Ennek egyik legfontosabb eredménye az lett, hogy a térség egyházai számára a legnagyobb kihívást az jelenti, hogyan képesek a gettóegzisztenciából az integráció felé elmozdulni (uo.).

Az elmúlt húsz esztendőben az egyházak számos társadalmi területen nagyon komoly és a közvélemény-kutatási adatok szerint a társadalmak széles körében nagyon pozitívan üdvözölt szerepet vállaltak és teljesítenek folyamatosan. Közoktatás, egészségügy, szociális gondoskodás, közösség- és civil társadalom-építés – hogy csak a leglényegesebb területekre utaljunk.

Ugyanakkor ha a hit megfogalmazásának, az igehirdetésnek és a teológiának a területeit vizsgáljuk, illetve a társadalmi diskurzusban elfoglalt egyházi pozíciókat, akkor egy újfajta gettójelenséggel találkozunk. Immár nem a kül-

ső körülmények folytán, hanem inkább belső, az egyház hitével kapcsolatos jellemzők folytán épülnek új diskurzusfalak, tematikai és nyelvi zárványok. A gettóba történő visszahúzódás kísértése vagy tapasztalata jelenti azt az egyházi közeget, amelyben a hittanárok dolgoznak, amelyben képzésük és továbbképzésük zajlik.

Hamis alternatíva: vallásos hittan – szekuláris etika

Bizonyos értelemben ennek a gettó jellegű egyházi alapállásnak – amely a politikai döntéshozók teológiájának is vélhetően meghatározó jellemzője – a következménye, hogy a közoktatásban a hittan és az etika tantárgy egymás alternatívájaként jelent meg. Mintha a hittan a hívőknek szólna, az etika pedig a nem hívőknek. Mintha a hittanban a keresztény hiten lenne a hangsúly, és nem az etikán, az etika pedig tanítható lenne a keresztény normák figyelembevételével.

Ezt a hamis dilemmát, amely a közoktatás tantárgyi struktúrája miatt rögzül, Magyarországon legkövetkezőtesebben a Kamarás István nevével fémjelzett emberismeret tantárgy oldotta fel, amely a közoktatásban tanuló gyermekek számára az erkölcs, a kultúra és a vallás dimenzióit úgy ötvözte, mint ahogyan azzal a társadalomban találkoznak (KAMARÁS 2013). Az etika tantárgy tematikája ma valamelyest meg is felel ennek az emberismereti ötvöznek, már csak az a kérdés, vajon a hittan tantárgy tematikája is megfelel-e ennek. A jövő mindenesetre azt kívánja, hogy a két tantárgy tematikája egyre inkább hasonlítson egymásra, oktatóik egyre intenzívebb eszme- és tapasztalatcserébe fonódjanak, míg nem a két tantárgy közötti fal leomolhat, és a hamis dilemma struktúrája megszűnhet.¹

Az együttélés alapjaira való érzékenység

Az iskola ugyanis minitársadalom, a tanulók talán elsősorban itt sajátítják el az emberi együttélés alapszabályait, s a hittan (és etika) oktatásának talán egyik legfontosabb szerepe abban állhat, hogy a tanulókat megalapozott egyéni és közösségi önreflexióhoz segítse arról, hogyan lehet együtt élni egymás tiszteletében, az elesettek iránti szolidaritásban és a számos fenyegetés kreatív és innovatív elhárításában. A hitoktatás elsődleges kérdése tehát az ember a maga kulturális és társadalmi közegében (JÄGG-

¹ Az *Értelmes szívvel – Etikai témák az evangélikus oktatásban* című kötetben a szerzők ugyan nem foglalkoznak hangsúlyosan a két tantárgy egymáshoz való viszonyának elméleti kérdéskörével, de a hitoktatás kifejezés előfordulásai Kodácsy-Simon Eszter kötetzáró módszertani tanulmányában együtt szerepelnek az etika kifejezéssel, ami arra utal, hogy a kettőt elválasztó fal lassan átjárhatóvá válik (490., 494., 498., 500., 511. o.).

LE 2013). Az ember iránti szenvedélyes és felbonthatatlan elkötelezettség, amelyet a kereszténység Krisztusban fedez fel, a legfőbb motívuma ennek a tantárgynak és pedagógiának, s ennek alapján keres és talál szövetséget a közoktatás összes többi szereplőjével.

Hivatkozott művek

JÄGGLE, Martin 2013. *Kultur der Anerkennung. Würde – Gerechtigkeit – Partizipation für Schulkultur, Schulentwicklung und Religion*. Schneider Hohengehren, Baltmannsweiler.

KAMARÁS István 2013. Az „erkölcsstan vagy hittan” buktatói és alternatívái. *Egyházforum*, 28. évf. 3. sz. 132. o.

MÁTÉ-TÓTH András – LENCSES Gyula 1996. Hittanárok és a hittan. *Egyházforum*, 11. évf. 1. sz. 23–54. o.

MÁTÉ-TÓTH András – MIKLUŠČÁK, Pavel 2000. *Nicht wie Milch und Honig. Unterwegs zu einer Pastoraltheologie der postkommunistischen Länder Ost(Mittel)Europas*. Schwabenverlag, Ostfildern.

MÁTÉ-TÓTH András – MIKLUŠČÁK, Pavel (szerk.) 2001. *Kirche im Aufbruch*. Schwabenverlag, Ostfildern.

NASSEHI, Armin 2015. *Die letzte Stunde der Wahrheit. Warum rechts und links keine Alternative mehr sind und Gesellschaft ganz anders beschrieben werden muss*. Murmann, Hamburg.

Lelkészakadémia

Kedves Lelkészek!

Nagy szeretettel ajánlom figyelmetekbe a 2017-es évre tervezett lelkészakadémiai kurzusokat. Az akadémia választmányának egyetértésével igyekeztünk olyan programot összeállítani, hogy mindenki találjon benne olyat, ami épülésére szolgálhat. Az idei jubileumi évben talán a megszokottnál is több feladattal kell megbirkóznunk, ehhez azonban még több töltekezésre van szükségünk. Reménységünk szerint a kurzusok egyszerre fogják nyújtani a teológiai továbbképzés lehetőségét, a spirituális elmélyülést és a közös tanulás örömét.

Az előző év tapasztalatai alapján bátorítalak benneteket, hogy már jó előre jelentkezetek a kurzusokra, hogy szándékotokat egyéb elfoglaltságok ne tudják a későbbiekben felülírni. A kurzusok ebben az évben is vasárnap estével kezdődnek és szerda délben fejeződnek be.

Legyen Isten áldása a közös tanulásunkon!

Dr. Joób Máté,
a Lelkészakadémia vezetője

Próbaidő élesben – ordinálva, de még nem beiktatva

A beosztott lelkészi évek kihívásai és lehetőségei

Helyszín, időpont: Révfülp, 2017. március 26–29.

Szervezők: Szabóné Mátrai Marianna, dr. Joób Máté

Az év első kurzusára azokat a lelkészeket hívjuk, akik még nem tették le a parókusi alkalmassági vizsgát, vagy akik közvetlenül a vizsga után végzik lelkészi szolgálatukat. A kurzus során szeretnénk közösen átbeszélni mindazokat a kérdéseket, amelyek kifejezetten erre a szolgálati időszakra jellemzőek.

A lelkészi szolgálat első éveinek egyik legizgalmasabb kihívása, hogy megteremtjük azokat a külső kereteket és előmozdítjuk azt a belső nyitottságot, amellyel készvé válunk a folyamatos változásra és fejlődésre istenkapcsolatunkban és gyülekezeti szolgálatunkban. Ennek az időszaknak másik izgalmas feladata, hogy felismerjük azokat a személyes karizmákat, amelyekkel a saját szolgálatunkat tudjuk egyedivé és színessé tenni. Ezekben az első években persze olyan nyugtalanító kérdésekkel is találkozhatunk, amelyek hosszú távon is megnehezítik a szolgálatunkat. Ezen kérdésekkel történő őszinte találkozásra is lehetőséget kínál a kurzus.

Jelentkezési határidő: 2017. március 16.

Böjt 3. vasárnapja (Oculi)

► Lk 11,14–23(24–28)

Igehirdetési előkészítő

Boldogok. . .

A vasárnap jellege és a textus kapcsolata

„...akik hallgatják az Isten beszédét, és megtartják.” Böjt harmadik vasárnapja a „látás vasárnapja”: *Oculi mei semper ad dominum*, „Szemem állandóan az Úrra néz” (Zsolt 25, 15a). Tekintetünket Isten felé fordítjuk, mert tőle jön a segítség. „...mert ő szabadítja ki lábamat a csapdából.” (Zsolt 25,15b) A vasárnap jellegének megfelelően az igehirdetésnek Jézus Krisztus szabadító munkájára kell irányítania figyelmünket. A böjti időszakban különösen is Jézus szenvedése, értünk vállalt halála kerül a középpontba. A textusunk alapján lehetne a hallás vasárnapja is. Jézus boldognak mondja azokat, akik meghallják Isten szavát. Jézus gyógyulást és bűnből való szabadulást ad azoknak, akik hallják és befogadják igéit.

Amit a textusról tudni kell

Jézus szava

Lukács evangéliumában többször olvashatunk arról, hogy Jézus és tanítványai démonokat űznek ki. Minden ilyen jellegű gyógyítási történetben közös, hogy Jézus szavával gyógyít. Lk 6,18kk arról számol be, hogy akiket tisztátalan lelkek gyötörtek, Jézust *hallgatva* meggyógyulnak. Lk 8,26kk-ben Jézus a gadarai megszállottban lakó lelkekre *ráparancsol*, hogy távozzanak belőle.

Lukács olyan olvasókat feltételez, akik ismerték Jézus életét és tetteinek okait. Nagyon röviden számol be az ördögűzés körülményeiről, a gyógyítás eseményéről. Ehelyett Jézusnak a gyógyításhoz kapcsolódó tanítására teszi a hangsúlyt.

Mi is történik itt valójában?

Jézus meggyógyít egy (süket)néma embert. Ez a kiindulási alap. Az őt körülvevő sokaság elcsodálkozik, elámul a történeteken. A szemtanúk különböző módon reagálnak a szemük előtt lejátszódó eseményekre. Egyesek Belzebub (Beelzebul) szövetségésének mondják Jézust, mások pedig további jeleket kívánnak tőle.

Βεελεζεβοὺλ jelentése: 'trágya-úr'. Az ördög népies fedőneve. A zsidók az ördögöt tekintették a bálványozás istenének, és a bálványozást trágyázásnak nevezték (PRÖHLE 1991, 193. o.). Nyílt provokáció ez Jézussal szemben.

Jézus logikusan felépített válaszában arról beszél, hogy Isten országa közelebb került az emberekhez. „A pártokra szakadt ház biztosan elpusztul” – mondták a rabbik. Ha Jézus a sátán segítségével űzte ki a néma démont, akkor a sátán birodalma meghasonlott önmagával, vagyis biztos pusztulásra van ítélve. Ebből logikusan következik, hogy közelebb került Isten országa az emberekhez.

Ha Isten hatalmával (δακτύλῳ θεοῦ – 'Isten ujjá', átvitt értelemben Isten hatalma, lásd VARGA 1996, 189. o.) űzi ki a démonokat, akkor ismételten csak arról van szó, hogy Isten országa közelebb került az emberekhez. Jézus egy hasonlattal támasztja alá érvelését. Felfegyverzett várúr képét használja. Jézus erősebb, mint a sátán, ennek a látható jele a démonok kiűzése.

Következő hasonlata a kiüresített házé. A kiüezett lélek a pusztába megy. A víz nélküli helyekről az a hiedelem járta, hogy a gonosz lelkek tartózkodási helye. A Szentírás nyelvezetében a víz esetenként az Isten Lelkét és jelenlétének megnyilatkozását kifejező szimbolikus fogalom. ApCsel 2,16–17 és

Jóel 2,23 a Szentlélek kiadásának megnyilatkozását is esőhöz hasonlítja.¹ A gonosz lelkek azért mennek a kiszáradt pusztába, hogy Istentől távol tartsák magukat. Jézus arra hívja fel a figyelmet, hogy a tisztátalan lelkek igazi munkaterülete az emberek élete, ezért ha onnan távozni kell, akkor nem talál nyugalmat. A gonosz nem hagyja annyiban a dolgot, igyekszik meghétszerezett erővel hatalmat gyakorolni az ember felett.

A perikópa megértése

Betegségtudat a Bibliában

Nem orvosi kategória. A betegség az isteni teremtési rendtől és rendeltetéstől eltérő állapot. Megnyilvánulhat testi és/vagy lelki tünetekben. Egyrészt a betegségeket Isten büntetésének tekintették (vö. Jn 9,2kk), másrészt a nép hite szerint Isten teremtett világát gonosz szellemek rontották meg. Ezekre vezették vissza a sok bajt, betegséget (PRŐHLE 1991, 193. o.).

A lelki gyógyítás következménye a testi javulás

Jézus kiűzi a néma ördögöt. Az evangélista az ἐκβάλλω igét használja, ami 'kidob, kiűz' valamit, ami nem oda való. (Jánosnál az árusokat a templomból, a szinoptikusoknál a démonokat, lásd VARGA 1996.) Az emberben mint Isten teremtményében természetes állapotában nincs helye a démonoknak, nem oda valók. Jézus kiűzi azokat a lelkeket, amelyek megbetegítik az embereket fizikai és lelki értelemben is.

A néma ember

Lukács a ὀκφῶς kifejezést használja, ami jelenthet 'eltompultat', 'némát', 'süketet'. Olyan személy, akinek a beszéde akadályoztatva van. A némaság gyakran valamilyen hallásproblémára vezethető vissza. Ha erre gondolunk, máris eszünkbe juthatnak a messiási próféciák és Keresztelő János kérdése Mt 11,5kk szerint: „Te vagy az Eljövendő, vagy mást várjunk?” Mit válaszol erre Jézus? „Vakok látnak, bénák járnak [...], süketek [ὀκφῶς] hallanak [...], és boldog az, aki nem botránkozik meg énbennem.” Jézus szavának meghallása gyógyító erejű, megszünteti a testi bajt: a süket hallani, a néma beszélni kezd. Mindkét esetben, Máténál és Lukácsnál is összekapcsolja Jézus a gyógyulást a boldogsággal.

Boldogok. . .

A makarizmoszok az Újszövetségben szinte önálló műfajjá lettek. A nyolc boldogmondás mellett érdemes a Mt 11,5–6-ot felidézni. Jézus a süketet is hallóvá teszi, és azt mondja: „...boldogok, akik nem botránkoznak meg énbennem.” Érvényes ez a textusunkra is. Aki kételkedik, aki az ördög munkáját látja Jézusban, vagy aki éppen a lényeg helyett a mellékes dolgokra figyel, mint az asszony, az nem ismeri meg a boldogság forrását. Jézus egészen egyértelműen

kijavítja a helytelen úton járó asszonyt. Ne a részletekben vesszen el, hanem Isten szavát hallgassa és tartsa meg.

Igehirdetési vázlat

Jézusnak van hatalma életünk nehézségei felett

Jézus jól ismer bennünket. Ismeri az életünket, az érzéseinket, a gondolatainkat. Ismeri lelki és fizikai bajainkat, betegségeinket, és mindezekből gyógyulást kínál számunkra. Keresztény életünkben nagyon vigasztaló lehet az a tudat, hogy Jézus nem hagy magunkra a legnagyobb nehézségeink közepette sem. Gyógyító szavával szól a ma emberéhez is, és van hatalma arra, hogy a legnagyobb mélységből is kiemeljen.

Jézussal elérkezett Isten országa

A textus elején éppen arról folyt a vita, hogy honnan van Jézusnak hatalma a gyógyíthatatlan betegségek felett. Mindenki látta a csodát. Saját fülükkel hallották, amikor megszólalt a néma. Mégis vannak olyanok, akik kételkednek, további jeleket követelnek, és vannak olyanok is, akik egyenesen azzal vádolják Jézust, hogy az ördögök fejedelmének segítségével tesz csodákat. Ebből a nyílt provokációból kiindulva beszél Jézus arról, hogy Isten országa eljött az emberek közé. A sátán ugyan igyekszik az embereket távol tartani Isten szeretetétől, de Isten Fia erősebb a sátán minden ármánykodásánál. Jézus megszabadította ezt az embert a benne lévő gonosz lélektől. Hasonlóan a ma emberének is adhat szabadulást. Gondoljunk csak bele, mennyi függőség, mennyi megkötöttség nehezíti meg a ma emberének életét! Jézus gyógyulást kínál azoknak, akik hittel fordulnak felé. Evangélikus gondolkodásunkban nagyon fontos szerepet tölt be az a tudat, hogy Jézus saját vére árán szabadított meg bennünket a bűn és a sátán hatalma alól. Gondoljunk csak a második hitágazat lutheri magyarázatára: „Hiszem, hogy Jézus Krisztus [...] az én Uram, aki engem, elveszett és megítélt embert megváltott, vagyis minden bűntől, a haláltól és az ördög hatalmából megszabadított [...] szent és drága vérével, ártatlan szenvedésével és halálával, hogy egészen az Övé legyek, az Ő országában Ő alatta éljek.”

Isten igéje figyelmünket Krisztusra, az értünk szenvedettre irányítja

Amit látnunk kell, hogy ebben a történetben nem a meggyógyított ember, nem is a gyógyulás körülménye kerül a középpontba, hanem az ige Isten hatalmára irányítja a figyelmünket. „Szemem állandóan az Úrra néz, mert ő szabadítja ki lábamat a csapdából.” (Zsolt 25,15–16)

A mai ember számára végtelen sok lehetőség áll rendelkezésre spirituális téren. Szomorú tapasztalat, hogy még a gyakorló keresztények között is vannak olyanok, akik különböző magazinok horoszkópjait böngészik, ezoterikus írásokat olvasnak. Még teológus koromból jól emlékszem egy idősebb gyülekezeti tagra, aki rendszeresen járt bibliaórákra, templomba, de egy alkalommal, amikor súlyos

¹ http://igemorzsza.hu/bibliakor-jegyzet/jezus_elete/21_tema.html.

krízisbe került az élete, egy álomlátóhoz fordult segítségért. Persze a cél nem az, hogy ítéletet mondjunk egymás felett, hanem hogy az ige segítségével rámutassunk arra, hogy az igazi megoldás életünk gondjaira Jézusban van. Mert őbenne közel jött hozzánk Isten országa.

Boldogok... akik hallgatják és megtartják Isten beszédét
 Oculi vasárnapja a látás vasárnapja. Isten arra irányítja figyelmünket, hogy Jézusban a mi személyes életünk szabadító Istenét ismerhetjük meg. A mai vasárnapon azonban a látás mellett a hallásra, Isten igéjének a meghallására is hangsúly kerül. Az idősebb generáció az olvasószemüveget okulárénak is szokta nevezni. Okuláré az eszköz, amely segít az éles látásban. Isten hangzó és írott igéje ilyen eszköz lehet számunkra. Istentől kaptuk ajándékba, hogy figyelmünket Jézus Krisztusra irányítsa, aki szabadulást hoz lelki és testi bajainkból, megkötöttségeinkből egyaránt.

Illusztrációk

VERS

Fabiny Tamás: *Könyörgés* (részlet)

„Vakok vagyunk,
 nem vesszük észre csodáidat
 és teremtett világod szépségét.
 Elfelejtettünk csodálkozni.
 Nem látjuk meg azokat,
 akik árnyakban vagy sötétben élnek.
 A szenvedőket és nyomorultakat.
 Nem merünk a mélybe tekinteni.
 Tégy minket látóvá, Urunk!”

Süketek vagyunk.
 Nem halljuk meg a csendes beszédet.
 Zajhoz és lármához szoktunk.
 Nem halljuk meg mások sóhajtását, segélykérését,
 megkínzottak néma sikolyát.
 Tégy minket hallóvá, Urunk!”

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek: Az *Útmutató* szerint kijelölt graduálénekek (188: Krisztus, ártatlan bárány; 370: A bárány hordja csendesen) az egyházi évhez kapcsolódóan Jézus értünk vállalt szenvedésére emlékeztetnek bennünket.

Lekció: A heti ének és a lekción a hitből való életre hívja fel figyelmünket, aminek alapja Jézus irántunk való szeretete.

Felhasznált és ajánlott irodalom

FABINY Tamás 2001. *Ajtórésnyi zsoltár*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

Kommentar zur Bibel. R. Brockhaus Verlag, Wuppertal, 2003.
 LUTHER Márton 1996. *Kis káté*. Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

MAGASSY Sándor 2005. *Perikópák*. Magánkiadás, Budapest.

PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

VARGA Zsigmond 1996. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Kálvin Kiadó, Budapest.

<http://www.nestle-aland.com/en/read-na28-online/>

http://igemorzsa.hu/bibliakor-jegyzet/jezus_elete/21_tema.html

■ PABLÉNYI EDINA

Böjt 4. vasárnapja (Laetare)

► Jn 6,1–15

Igehirdetési előkészítő

Lázár-morzsa és Krisztus-kenyér

A vasárnap jellege

Benne vagyunk a böjti időszakban, valószínűleg sokat szoltunk már a böjtről, az ünnepi időszak jellegéről, hiszen immár a negyedik vasárnap megyünk fel a szószékre prédikálni. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a nagyböjti idő is a húsvéti ünnepekör része. „A böjti időszak minden vasárnapja húsvét, azaz az egyház feltámadott Krisztusra mutató, örvendező ünnepe. Ma örvendezésre hív a liturgia.” (HAFENSCHER 2010, 354. o.) JÁNOSSY Lajos szerint „meg kell szólaltatni a Krisztus gyülekezetének igazi kenyérgondját eloszlató örömhírt Krisztus testének és véreinek áldott szentségéről” (2008, 19. o.). A heti igénk Jn 12,24-ből is a búzaszem sorsával példázza Jézus közelgő halálát. Ez azonban életet hoz az övéi számára, tehát ok az örömről.

Amit a textusról tudni kell – exegetikai-kortörténeti megértés

A hegymotívum az első olvasókban és az exegétákban a *pusztai vándorlás* eseményeit idézi fel: a *Sínai-hegy*, ahol Mózes által Isten törvényt ad, Isten dicsőségének helye; itt Jézusban, a csodatevőben a kenyeret adó Isten van jelen. A *manna* messiási jel, ami a 6. fejezetben még további kifejtésre kerül, a *próbatétel*, ami itt a tanítványok próbatétele: hol álnak a hitben? (6., 60–71. vers). Bolyki János nagyszerű kommentárjában Jézus asztalközösségei közé sorolja ezt az ajándékozási csodát, amely kifejezi az Úr nyitottságát és gondoskodó szeretetét a tömeg irányába is. János a füves terület megjelenésével az évszakra is utal: a páskaünnep közelébe, tavaszra teszi a többi három evangélista által is megírt eseményt.

Kiemelném a „nagy sokaság követte” kifejezést, erre háromszor is történik szó szerinti vagy szám szerinti utalás. A tömeg itt is arctalan, indulatok irányítják: a jelek vonzák Jézushoz, a hegyen is megkeresik őt, az események hatására politikai tette szánják el magukat. Jézus vállalja a tömeggel való asztalközösséget. Nemcsak az egyes embernek megy utána, az elveszett juhnak, otthagya a kilencvenkilencet, a tömeg gondja is fontos neki. Étel ad nekik, tanítja őket, a tömeg is Isten nyája, akiket füves legelőn legeltet, a szövegben áthallást érzékelhetünk a 23. zsoltárra.

Jézus próbára teszi tanítványait. Kérdése ugyanis nem arra vonatkozik: hogyan etetik meg ezt a tömeget, hanem hogy honnan. Nem a modus a fontos, hanem az eredet: honnan lesz kenyér, ki ad enni a népnek? Kitől ered a táplálék? A leírás szerint Jézus a kenyérosztó. A 6,11-ben az eredeti szöveg εὐχαριστήσας (hálát adott) szava az úrvacsorai hálaadó imádságot idézi fel az olvasóban. Jézus Istentől veszi a kenyeret, hálaadással adja tovább, később mint saját testét (6,35). Az eredet kérdése hangsúlyossá válik abban is, hogy ellentétben a szinoptikusokkal Jézus maga osztja szét a kenyeret az embereknek, nem kéri a tanítványok segítségét (11. vers). Így hozza létre saját szolgálatával a közösséget a tömeggel (közönségből közösség). Takács Gyula megjegyzi: Jézus felszolgáló tevékenysége hasonló a lábmosáshoz (TAKÁCS 2015, 57–59. o.).

A csodáról. A RÚF fordításában: „füves terület volt az” (10. vers) – ez a tavaszi időszakot jelenti, a páskaünnep előtti időt. Mivel az evangélium Jézus halála időpontját a páskabarány levágásának idejére teszi, ezt nem tekinthetjük véletlennek.

A kenyerekről. A felnőtt ember egy étkezésre három kenyeret fogyasztott el, ezért az ötből jut másnak is. A halak csak ízesítésre szolgáltak. Az Elizeus által végbevitt csodánál húsz kenyérral száz fő lakott jól (2Kir 4,42), itt fokozás van: öt kenyér ötezer férfinak elég. A gyermek, aki megosztotta Andrással a kenyerét, a kicsinyek hitét példázza. A „tömeg” megnevezés helyébe a 10. versből az „emberek”, majd „férfiak” kifejezés kerül. Takács Gyula ebben fokozást lát: a személyiség egyre emelkedő lépcsőfokok ezek. Jézus szeretetével és személyességével lakatja jól a tömegeből arccá váló embereket/férfiakat (uo.). A maradék összegyűjtése pedig azt jelenti: Isten szeretete elégséges, a kegyelem mindenkire kiárad, és a szeretetből semmi nem megy veszendőbe.

Teológiai összefüggések

Lázár-morzsák. A gazdag és Lázár példázatából jól ismert momentum: Lázár szeretne jóllakni a gazdag asztaláról lehulló morzsákkal, de ezeket sem kapja meg. Ez az örök emberi realitása a szükséghelyzetnek. A mi kompetenciánk az éhez, rászoruló embertársaink felé sokszor kimerül a morzsák továbbadásában, amelyek a jóléti társadalom asztaláról hullanak le. Többet nem tudunk és nem is akarunk adni. A tömeg, amelyik

éhezve és szomjazva Európa kapuját ostromolja, rádöbent minket is tehetetlenségünkre és fukarságunkra. Egyrészt nem akarjuk megosztani a magunkét másokkal, másrészt amit adunk, azok is csak morzsák, a testi szükségletek provizórikus kielégítését szolgálják. A lelki üresség megmarad. Az egyház, Isten népe felhívhatja a figyelmet a tömeg szükségleteire, de reális megoldást ezen a síkon nem adhat. Nem is ez a feladata. A Lázár-morzsák egyébként sem elégítik ki a szükségben levőt, csak táplálják a hiányérzetet. Az egyház Krisztusra kell hogy mutasson. Jézus mást ad. A Krisztus-kenyér megelégit. Megelégit tanácstalan egyházát, követőit is, akik fűhöz-fához kapkodnak, számolnak, ahelyett, hogy Urukra bíznák magukat. Krisztus elegendő a nélkülöző tömeg számára is. Csak hinnünk kell, hogy ma sincs nála jobb kenyér. Tőle kell várnunk, hogy a kevés elég lesz. Mindenkinek.

Ez a történet leleplezi a tanítványokat: a jeleket látott tömegnek nagyobb a hite, mint a Jézust hallgató, követő férfiaknak. A tömeg Jézus vonzásába kerül, és kiderül, hogy nemcsak az egyes emberek fontosak. A zsigeri indulatait követő sokaság is Jézus gondja. Míg mi félünk a tömegtől, alkalmazkodunk ízléséhez, kedvét keressük, addig Jézus magához engedi őket, majd képes arra is, hogy elutasítsa az általuk kínált hatalmat, népszerűséget.

Prédikációvázlat

1. Böjt és öröm

A bevezetésben mindenképpen meg kell szólaltatni ezt a látszólagos ellentmondást: Isten népe a böjtben is örül, mert igazi kenyérgondja Krisztusban megoldásra talált. A Feltámadott húsvéti kenyere böjtben is rendelkezésünkre áll, ez ok a hálaadásra!

2. Jézus és a tömeg

Tömegestül mentek Jézushoz. Elszoktunk a nagy számoktól, megriadunk egy nagyünnepi istentiszteletre készülve. Pedig Jézus vonzza a tömeget is. Fontos neki, hogy az embermasszából arcok, alakok, tanítványok legyenek, akik rábízzák gondolataikat, akiket pásztorolhat, füves legelőkre terelhet. Mennyire nyitott a lelkész, a gyülekezet, a templomjárók közössége a tömegeket megmozgató ünnepek, alkalmi istentiszteletek résztvevői felé? Figyelünk-e lelki szükségleteikre, vagy leírjuk, elutasítjuk őket külsejük, zsigeri indulataik alapján? Vagy kevésnek érezzük magunkat, tehetetlennek, korszerűtlennek? Marad a hagyományok védelmezése és az elzárkózás?

3. A Krisztus-kenyér – amely megelégit mindenkit

Az alapige evangéliuma, jó híre ma számunkra pont ez: Isten megáldja, öröm forrásává teszi azt a keveset, amit Jézus nevében mondunk, cselekszünk. Krisztus maga az élet kenyere, éhez, lelkünk igazi tápláléka, amire szükségünk van. Isten nem azt ígérte, hogy a vágyainkat teljesíti, hanem az ő ígéreteit. Solus Christus! A reformáció drága öröksé-

ge pont ez a Krisztusra tekintés minden szükségünkben, nyomorunkban, tanácstalanságunkban. Ő az, aki ébreszti a hitet, a keresést, az élet kenyere után. De Isten nemcsak felkelti a vágyat, hanem Jézusban megajándékoz minden-
nel, ami az élethez, az örök élethez szükséges. Ugyanakkor ő nem akar földi uralmat, szolgálni jön, különösképpen szolgál nekünk önmagával az úrvacsorában. Becsüljük meg ezt a lehetőséget, hogy élhetünk minél gyakrabban a szent-
séggel. Az Úr asztalánál magával az Úrral találkozhatunk.

4. Mit csináljunk a maradékkal?

A prédikáció zárásaképpen be lehet hozni a címben idézett Lázár-morzsák témáját. Noha embertársaink szükségleteit nem tudjuk soha teljesen kielégíteni, felelősek vagyunk egymásért. A maradék az isteni szeretet bőségének jele, azt szimbolizálja a történetben, hogy amit kaptunk, az hazavi-
hető és megosztható másokkal. Aki tehát megtapasztalta Isten szeretetének bőségét, kegyelmének büntörlő hatal-
mát, az felelősen éljen tovább mindezzel.

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Az öröm és a nevetés abból fakadó adományok, hogy isten jelenlétében élünk, és bízunk abban, hogy a holnap miatt nem érdemes aggódnunk. Mindig az a benyomásom, hogy a gazdagoknak a pénze sok, a szegényeknek pedig az ideje. És amikor bőven van idő, megünnepelhetjük az életet. Nincs okom a szegénységet romantikus színben feltüntetni, de amikor látom azon sokak félelmeit és aggodalmait, akiknek mindenük megvan, amit a világ csak adhat, megértem Jézus szavait: »Milyen nehéz a gazdagoknak bejutni az Isten országába!« Nem a pénz és a siker az igazi gond, hanem a szabadidő hiánya, amikor Istennel találkozhatunk a jelenben, és az élet felmagasztosulhat a maga egyszerű szépségében és jóságában.”

Henri J. M. Nouwen (1932–1996) holland katolikus teológus: *Itt és most*, 37. o.

VERS

Túrmezei Erzsébet: *Kenyérnek jöttél*

Kenyérnek jöttél éhező világba,
világosságnak sötét éjszakába,
fényes hajnalnak, örök ragyogásnak,
vak zürzavarba bizonyos tanácsnak.
Jöttél útnak, igazságnak, életnek,
s kicsiny gyermekként jászolba fektettek,
Jézus, Jézus!
Mért sinylódnánk hát éhezve, szegényen,
mért tévelyegnénk világtalan éjben

tanácstalanul és halálraváltan
és úttalanul a hazug világban,
amikor benned mindent megnyerhetünk,
kis jászlad elé odatérhetünk,
Jézus, Jézus!

„Húsvét mennyei kenyere
Várja éhező lelkünk.
Életadó eledelét,
Hogy győztes erőt nyerjünk.
Krisztus ez a szent kenyér,
Más kenyéren a hit nem él.
Benne mienk az élet.
Halleluja!”
(EÉ 215,6, Luther éneke)

További javaslatok az istentisztelethez

Énekjavaslat: EÉ 360, 357

Imádság: „Te, aki válasz lettél imádságunkra, kenyér éhségünkre, segíts, hogy mi is válasz és kenyér legyünk azoknak, akik hiányt látnak mindabban, amiben mi bővelkedünk. Segíts, hogy mi is meghalljuk azt a kiáltást, amit te meghallottál, és megért-
sük azt a szükségét, amit te megértettél. Hadd szolgáljuk azt az emberiséget, amelyet te is szolgáltál. Tárd fel nekünk asztalod titkát: az egy kenyér és egy emberiség titkát!” (O. Hartmann)

Felhasznált és ajánlott irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Veszprém.

TAKÁCS Gyula 2015. *Szent János evangéliumának magyarázata.* 2. köt. Budapest.

■ GERŐFINÉ BREBOVSZKY ÉVA

Böjt 5. vasárnapja (Judica)

▶▶ Jn 8,48–59

Igehirdetési előkészítő

Kinek mondod magadat?

A vasárnap jellege

Böjt ötödik vasárnapjának ősi neve *Judica vasárnapja*, az istentiszteletet bevezető 43. zsoltár után: *Judica me, Deus, et discerne causam meam...* „Ítéld meg, Istenem, ismerd

meg ügyemet, és légy pártfogóm a hűtlen néppel szemben, ments meg az alattomos és álnok emberektől!” „*Szolgáltass nekem igazságot, Istenem, és pereld peremet a hűtlen néppel szemben! Az alattomos és álnok emberektől ments meg engem!*” *Passióvasárnapnak* is nevezik ezt a vasárnapot, mert innentől kezdve nagypéntekig Krisztus szenvedése és megváltó halála áll minden istentisztelet középpontjában. Magyar nyelvterületen római katolikus testvéreink *Fekete vasárnapnak* nevezik a mai vasárnapot, mivel ettől a vasárnaptól nagypéntekig régen fekete lepellel takarták el a nemesfémből készült, drágakövekkel ékesített oltári feszületeket – hívja fel figyelmünket Vég helyi Antal erre a figyelemreméltó szokásra, amely a római katolikus egyházban máig él, de a leplek már nem fekete, hanem lila színűek.

A textus exegetikai/kortörténeti megértése

Azonossági válság

Neal M. Flanagan az *Azonossági válság* címet adta a perikópánkat is tartalmazó résznek. Ezt azzal támasztja alá, hogy a szóban forgó két fejezet (7,1–8,59), amelyben Jézust prófétnak, Krisztusnak, az Atya egyszülött Fiának tartják, „valamint ugyanezeket tagadják is róla, ezen kívül az isteni »én vagyok« (ego eimi)-formula a legnehezebben összeegyeztethető részek az evangéliumban. A vita úgy forrósodik fel, ahogy a kérdések egyre fontosabbakká válnak.” (FLANAGAN 1992). Alapvető kérdések ezek: mi Jézus viszonya az Atyához? Olyannyira más-e ez, oly különös-e, az Isten valóban úgy Atyja-e Jézusnak, ahogy senki más emberfiának? Ez a vita végigvonul az egész fejezeten. Elég, ha csak a 8,16.18–19.26–27.28–29.38.42.49.54. versekre gondolunk. A kérdés nem oldódik meg és nem tűnik el, ami ahhoz a mélyebb kérdéshez vezet, hogy ha Jézus az Isten egyetlen Fia, akkor mi lesz azokkal, akik nem hisznek benne? Azzal védekeznek, hogy Ábrahám az ő atyjuk (33.39. versek), és őáltala kapcsolódnak Istenhez. Jézusnak az a válasza, hogy bár ők Ábrahám ivadékai (37. vers), gyakorlatilag megtagadják származásukat, amikor nem akarják azt tenni, amit Ábrahám tett: *hitt*. Így attól az igazságtól, amiben hinniük kellene, annak ellentétéhez jutnak el. Egy lépéssel tovább menve: lehetséges-e vagy kell-e Jézust az isteni „én vagyok”-formulával megnevezni? Isten ő? Flanagan megállapítja: olyan kérdések is ezek, amelyek csak Jézus feltámadása után fogalmazódtak meg, vagyis János későbbi közösségének a kérdései, azoké, akiknek az állító választai közvetlenül és erőteljesen szembeállították a közösséget a zsidó zsinagógával, amelyből eredetileg származott.

„*Mivé teszed magad?*” (8,53) Benedikt Schwank hangsúlyozza: Jézus válasza a lét új dimenzióit nyitja meg, hiszen háttérbe szorul a földi származásra vonatkozó valamennyi elképzelés, és először nyerhetünk bepillantást az emberré válást megelőző „időszakba”. Felfedezhetjük, hogy a földi Jézusnak köze van az egyetemes kinyilatkoztatás által mindenkor hoz-

zánk szóló Istenhez. Jézus önmagáról adott „személyleírása” hasonlít ahhoz, amelyet a samáriai asszonynak adott: „Én vagyok (az), aki veled beszélek.” (4,26) A „világban” mondott beszéde egyesek számára üdvösség, másoknak ítélet. E szavakból kitűnik: a Fiú nagyon ügyel arra, nehogy önhatalmúan tegye az „én vagyok” kinyilatkoztatást – mutat rá Schwank. Véleménye szerint a közbevetett megjegyzés (27. v.) megerősíti, hogy az Atyával való lényegi egységről van szó: a zsidók ugyanis éppen a Fiú és az Atya e lényegi egységét nem ismerték fel.

„Az 56. vers úgy beszél Ábrahám ujjongásáról, mint valamiféle közismert eseményről. Ám a szokásos utalás 1Móz 17,17-re aligha elegendő ennek magyarázatára. Egészen más a helyzet azonban, ha arra a valódi öröme gondolunk, amelyben Ábrahám a lombsátor ünnep létrehozójaként részesült; ő ugyanis lélekben már akkor előre látta a messiási idő elérését.” (SCHWANK 2001) Minden bizonnyal az idézet a Jézus korabeli Palesztinában sokak által ismert Jubileumok könyvéből származik, amely a következő szavakkal kezdődik: „Ez a Törvény megszabta napok beosztásának története (...) az évek eseményei alapján, évhetekre és jubileumokra való beosztásuknak megfelelően.” A 3Móz 25,8–11 szerint egy „évhat” hét évet ölel fel, és egy „jubileum” negyvenkilenc év, vagyis a hétszer hét év utáni ötvenedik esztendő jelenti. Az 57. versnek az az értelme, hogy Jézus még nem élte át ezt az időtávot. A perikópa szerzője tehát nem pontos életkort akart megadni.

A szenvedés időszakának liturgiájába vezetnek a 46–59. versek. „Ebből a részből már megtudhatunk ugyanis valamit arról, amiről a szinoptikusok csak a nagytanács előtti perrel kapcsolatban tesznek említést: Jézus azzal az igényvel lép fel, hogy ő a valódi Fölkent, és késznek mutatkozik arra, hogy ezért vállalja a halált.” (SCHWANK 2001) János a későbbiekben következetesen el is hagyja a per megfelelő részletének ismertetését. Az önkinyilatkoztatás az Úr három megszólalása (49–51., 54–56. és 58. vers) közül az utolsó és legrövidebb mondatban éri el csúcspontját: „Én vagyok”.

A perikópa megértése

A kijelölt ige alapján az ítélet, az igazság a központi mondanivaló. Az igazság fel nem ismerése ítéletet jelent és von maga után. A nagyhéthez és húsvéthoz közeledve egyre nyilvánvalóbbá válik Jézus személye, aki a keresztes és a feltámadás eseményében mutatja meg legtisztábban az Isten valójának igazságát.

Igehirdetési vázlat

1. Néznek, de nem látnak vagy nem is akarnak látni
Jó lenne nem tudomást venni erről a Jézus nevezetűről, valahogy figyelmen kívül hagyni, de egyszerűen nem lehet. Bosszantóan éles logikával tapint rá gyengeségeink-

re, hibáinkra, hitünk hiányosságaira. Azt gondoltuk, elég, ha tisztán tartjuk a vérvonalat – Ábrahám gyermekei vagyunk –; azt gondoltuk, elég kikutatnunk, megtanulnunk mindent az Úr dolgairól; azt gondoltuk, a törvény maga az Isten. Dühítő ez a galileai ács, honnan tanulta, amit az Istenről mond, és nyugtalanító a jelek sokasága, amit tesz.

Az nem lehet, hogy nem nekünk van igazunk, hisz sok évszázad hagyományá támasztja alá kijelentéseinket. Persze voltak hibák, igen, az ősök elkövettek néhány tévedést. Talán valóban nem ismertek fel minden prófétát, talán olykor valóban a saját érdekeik határozták meg istenhitüket, de mindez már régen volt, tanultunk a hibákból. Tudjuk, az Isten a miénk, ezért csak mi tiszteljük, imádjuk megfelelően. Ezért csak nekünk van jogunk magyarázni, értelmezni kijelentéseit, mert Ábrahám a mi atyánk. Biztosan ördögös samáriai, azok magyaráznak mindent félre. Még-hogy az Isten „Atya”! Úr ő, aki távolról szemlél, aki ítéletre készül, ezért félni és rettegni kell. De akkor mért nyugtalanít ez a Jézus, szelídsége olyan magabiztos, érvei hűsba vágnak. Az előbb is hogy megszegyénített minket azzal a házasságtörő asszonnyal. Követ kellett volna ragadni és dobni, míg a törvény be nem teljesedik. Nem a mi bűneinkről volt szó, nem minket értek tetten. Mégse hajoltunk le, nem dobtunk, elsomfordáltunk. Szíven ütött a szó, honnan tudhat a mi titkainkról, bűneinkről, és különben is egy pár galamb vagy bárány mindent jóvátesz az áldozati oltáron. Mi Ábrahám gyermekei vagyunk!

2. Majd legközelebb erősebbek leszünk, nem marad el az ítélet, követ ragadunk

Azt kérdezitek, kinek tartom magamat, de nem akarjátok hallani az igazságot. Ki akartok ismerni, de nem akartok felismerni. Vitakoztok, próbák elé állítotok, de az igazság elől becsukjátok a fületeket és szemeteket, elzárjátok a szíveteket. Azt mondjátok, samáriai, ördögös, mert meg akartok sérteni. Azt gondoljátok, ha megaláztok, ha eltiportok, igazzá lesz a ti „igazságotok”. Őseitek is ezt gondolták, ezt tették a prófétákkal, s most azt mondjátok, szánjuk, bánjuk, és a megvetett prófétákat most igazként magasztaljátok. Ábrahámra hivatkozva leszármazást, vérvonalat emlegettek, de hitét már elfeledték. Életről beszéltek, és csak a javaitokra gondoltok, kiválasztottságot emlegettek, és irigyen eltakarjátok Istent a világ és magatok elől. Azt mondjátok, ismeritek, mert ő a tiétek, de csak az aranyborjút látjátok lelki szemeitekkel. Hódoltok a hatalmas Úrnak, de gyanakodva, kételkedve bizalmatlanul tekintetek az Atyára. A törvényt magyarázzátok és számon kéritek másokon, de a szeretet parancsát nem gyakoroljátok. Atyám mégis értetek küldött tévelygő juhokért, hogy pásztoroljalak benneteket. A világosság vagyok, hogy szívetek sötétségében ne tévelyegjete, hogy meglássátok, ki is az Isten. Az egyetlen út vagyok az Atyához, a szeretet igazságát hirdetem, életek csak bennem lesz örökkévaló. Kenyér vagyok, hogy

mindennapi étető táplálékom legyen. Szőlőtő vagyok, hogy bennem meggyökerezve értelmes, gyümölcsstermő legyen az életed. A halál eltaposója vagyok, hogy félelmeid megszűnjenek, és újra együtt járhasz az Istennel. A kezdet és vég vagyok, az alfa és az ómega, aki ott vagyok veled mindig, hogy ölelésemben magadra találj. ÉN VAGYOK!

Régi vita, s milyen jó, hogy ma az idő távlatából magyarázhatjuk és lehetünk felsőbbeseken és okoskodón távolságtartók. Hozhatunk ítéleteket, kijelenthetünk igazságokat, anélkül, hogy magunkra kellene vennünk az elhangzottakat. Hisz mi nem vagyunk olyanok, mint a farizeusok, képmutatók és gazemberek, vagy mint a nagytanács tagjai, vakok és hataloméhesek. Mi felvilágosult tudományossággal kérdőjelezzük meg Isten létét, s kétségbeesett transzcendens éhségünkben gyártjuk a teóriákat, izmusokat, fogyasztói bálványokat. Mi vagyunk a felvilágosult állat, aki kiemelkedve a többiek közül hivatott uralkodni mindenben, csak ne pusztulnánk bele. Mi vagyunk a folyton világot kutatók, a mindent megérteni és birtokolni akarók, a félelmeinket dédelgetők. Csak ne fájna úgy egyedülálló emberségünk kiáltása: KI VAGYOK ÉN?

Jézus válasza téren és időn át most nekünk is szól: ÉN VAGYOK!

Illusztrációk

GONDOLATOK

Azért követem Jézust, mert... olyan jól dzsúdózik

Micsoda???

Ez volt az egyik barátom első reakciója, amikor megemlítettem neki ennek a fejezetnek a címét. „Lehet, hogy nem én vagyok a világ legnagyobb bibliatudósa – folytatta igencsak ironikus hangvételben –, de meglehetősen magabiztossággal állíthatom, hogy az evangéliumokban nincs feljegyezve, hogy Jézus átdobta volna az ellenségeit a vállán. Még a Gecsemáné-kertben sem, amikor érte jöttek a katonák. Vagy talán félreértelmeztem egy életbevágóan fontos igeszakaszt, ahol az eredeti görög szó határozottan a kung-fura utal?

Nos, természetesen nem erre gondolok. A szótáram szerint a japán *dzsiu dzsicu* szó jelentése a következő: 'kedves, szelíd, finom jártasság, szakértelem'. Ennek a kifinomult szakértelemnek egyik eleme, hogy a sportág egy gyakorlott képviselője az ellenfél súlyát, sebességét és agresszióját visszafordítva ellene használja fel. Márpedig Jézus éppen ebben volt briliáns. Szelíd szakértelme képessé tette rá, hogy mások előítéletének, haragjának, szükségletének vagy vágyainak a súlyát felhasználja, és – gyakran meglepetésükre és megrökönyödésükre – olyan helyekre irányítsa őket, ahová ő akarta, de ahová ők álmukban sem gondolták, hogy kerülhetnek. Néhány nyilvánvaló példa egyből eszembe jut.

Amikor Jézus elé hozzák a házasságtörésen ért asszonyt, ő nem volt hajlandó arra pazarolni az idejét, hogy a farizeusokkal és törvénytudókkal vitatkozzon, akik csapdába próbálták csalni az asszony törvény szerinti büntetésére vonatkozó kérdésükkel. Valójában valami ilyesmit jelentett a válasza: „Igen! Persze, meg kell kövezni, ezt mondja a törvény. Csak csináljátok! Rajta, kövezzétek meg! Egyikőtök, aki még soha nem vétkezett, lépjen ki, és dobja az első követ!”

Képletesen szólva az egész bandát átadta a vállán. Kő nem repült, s az asszony eltávozhatott, hogy kibogozza az életét.

Adrian Plass: *Miért követem Jézust?*

VERS

Dietrich Bonhoeffer: *Ki vagyok én?*

Ki vagyok én? Gyakran mondják:

cellából úgy lépek elő,

derűsen, nyugodtan, keményen,

mint várából a földesúr.

Ki vagyok én? Gyakran mondják:

őreimmal úgy beszélék,

szabadon, tisztán, kedvesen,

mintha parancsnokuk volnék.

Ki vagyok én? Azt is mondják:

sorsomat úgy viselem,

mosollyal, nyugodtan, büszkén,

mint aki váltig győzni szokott.

Az vagyok valóban, aminek mondanak?

Vagy csak az, aminek magamat ismerem?

Kalitkába zárt madár; sóvárgó, nyugtalan beteg,

aki levegőért kapkod, fuldokol,

színekre, virágra, madárdalra vágyik,

jó szóra, baráti melegre,

dühíti oktalan erőszak, kicsinyes bántás,

hánykolódik nagy dolgokra várva,

tehetetlenül aggódik, messze van barátja,

imádságra, gondolatra, alkotásra fáradt,

szíve üres, kész már mindentől búcsúzni?

Ki vagyok én? Ez vagy az?

Hol ez, hol amaz?

Egyszerre mindkettő? Másokat ámitó,

magában sápitó hitvány alak?

Vagy vert had fut bennem

szanaszét a már kivívott győzelem elől?

Ki vagyok én? Váltig faggat, gúnyol a magány, a gyöttelelem.

Bárki vagyok, Te tudod, ismersz: Tiéd vagyok én, Istenem!

További javaslatok az istentisztelethez

Ének: EÉ 327

Imádság: Istenünk, Atyánk! Hálát adunk szent Fiadért. Köszönjük, hogy a valóságos Isten könyörületből valóságos emberré lett, és őt értünk halálra adtad. Nem érdemeltük, meg sem szolgálhatjuk: kegyelemből cselekedted. Áldunk azért, hogy a Krisztusban megbékéltetted magaddal a világot, és őerte rólunk is elfordítottad az ítéletet. Köszönjük, hogy reá vetted bűneinket, és nekünk immár nincsen semmi kárhozzátásunk. Légy áldott, hogy általa út nyílt előttünk irgalmadhoz. Tudjuk, hogy ítéletünk csak benne válik kegyelemmé, halálunk életté, kárhozzátásunk üdvösséggé. Bocsásd meg, hogy mégsem mindig ő volt számunkra hozzád az út. Keseríts meg bűneink miatt, hogy örömmel fogadjuk bűneink bocsánatát. Ne engedd elfelejtenünk, hogy nincsen senkiben másban üdvösség, csak Krisztusunkban. Segíts, hogy megtartó kegyelmedet háláljuk, annak örömeiben járjunk, erejével éljünk, az Úr Jézus Krisztusért. Ámen.

Felhasznált irodalom

FLANAGAN, Neal M. OSM 1992. *Az evangélium János szerint és János levelei*. Ford. Zsélyi Ferenc. Korda–Bencés, Kecskemét–Pannonhalma. Web: <http://mek.niif.hu/00100/00188/html/4janos.htm>.

SCHWANK, Benedikt 2001. *János*. Agapé, Szeged. Web: <http://www.gff-szeged.hu/konyvtar/filestore/downloads/konyvtar/janos/index.htm>.

PLASS, Adrian 2004. *Miért követem Jézust?* Harmat Kiadó, Budapest.

VÉGHELYI Antal 2010. Böjt 5. vasárnapja (Judica). *evangelikus.hu*, 2010. március 22. <http://archiv.evangelikus.hu/lelki-taplalek/igehirdetesek/veghelyi-antal-2013-boejt-5.-vasarnapja-judica/?searchterm=B%C3%B6jt%205.%20vas%C3%A1rnapja>.

■ HONTHEGYI ZSOLT

Böjt 6. vasárnapja (Palmarum)

▶ Ézs 50,1–10

Igehirdetési előkészítő

A gyermekek bevonulása

A vasárnap jellege

Virágvasárnap a megígért Messiás királyi bevonulásának ünnepe. Jézus megérkezik a fővárosba, váltságművének helyszínére: az egyházi évben megkezdődik a nagyhét, amely az egyház liturgikus életének legintenzívebb időszak. Virágvasárnap különlegessége, hogy ebben az ünnepben fellelhető a Krisztus-esemény esszenciája az inkarnációtól a megdicsőülésig. Egyaránt megtalálhatók benne nagypéntek megaláztatásának és húsvét dicsőséges örömeinek motívumai. Amint a Jeruzsálemben bevonuló, *alázatos*

Királyra figyelünk, a hosszú böjti időszak után átélhetjük az üdvtörténet eseményeinek fölgyorsulását, mikor „az emberi, sőt ördögi gonoszság koncentrálódik, de még inkább sűrűsödik Isten kegyelme” (HAFENSCHER 2010, 356. o.).

A szentföldi keresztények a 4. századtól évről évre megismételték Jézus bevonulását: az Olajfák hegyéről indulva végigkísérték a püspököt a városon. A szokás csak a 11. századra vált a nyugati keresztények körében általánossá. A virágvasárnapi körmeneteken a gyermekek olajfa-, illetve pálmaágakat lengettek (ezeket helyettesítették barkával az északabbi területeken, lásd VEREBÉNYI 2001, 220. o.), innen az ünnep latin elnevezése: *Dominica palmarum*, pálmavasárnap.

Virágvasárnap jellegében különbözik advent első vasárnapjától, amelyen egyházunk a virágvasárnapi bevonulást felidézve egyúttal Krisztus második eljövételére fókuszál. Most nem a csatát nyert, győztes hadvezért, hanem a csatába induló Urat látjuk meg Jézusban, aki tudja, hogy a győzelemhez szenvedésen és halálon át kell keresztülhaladnia. Ünnepeünk liturgiájában Jézus bevonul templomunkba, mi pedig énekszóval köszöntjük őt, kinyilvánítva, hogy követjük őt a keserves úton. Virágvasárnap alaphangja ezért tragikus (DOBSZAY 2001, 178–180. o.).

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás könyve az Ószövetség leghosszabb és talán legkomplexebb teológiával rendelkező irata; ez utóbbit nem utolsósorban hét évszázados keletkezéstörténetének köszönheti (Kr. e. 8–2. sz.). Textusunkat a deuteró-ézsaiási iratok közé soroljuk, ezen belül is a 49–55. fejezetek alkotta kisebb egységbe, amelynek témája a Sionra való visszatérés ígérete. A deuteró-ézsaiási iratok a tudomány jelenlegi állása szerint eredetileg külön szövegkorpuszt alkottak, s témafelvetéseik és logikájuk alapján nagy valószínűséggel Jeremiás könyvéhez csatlakoztak. A perikópa második fele (4–9. vers) az Ebed-JHVH-énekek közé tartozik, amelyekből másik három is található a deuteró-ézsaiási anyagban (Ézs 42,1–4; 49,1–6; 52,13–53,12; vö. GERTZ 2010, 325–343. o.). Ezek a dalok utólagosan ékelődtek bele a próféta iratba (ZAPFF 2001, 308. o.). Elmondható tehát, hogy textusunk elhatárolása inkább szolgál didaktikus és pasztorális, mintsem irodalomkritikai célokat: kétfajta műfajú szöveg került egybe, kiegészülve egy valójában már a következő szövegegységbe tartozó verssel (10. vers).

Textusunk első része (1–3. vers) *perbeszéd*, amely első olvasatra Jób könyvének roppant isteni szónoklatait juttathatja eszünkbe (Jób 38–41): Isten mindkét helyen költői kérdésekkel teszi helyre az erőviszonyokat Teremtő és teremtmény között, s utasítja vissza az ellene felhozott vádakot. A szöveg azonban a deuteró-ézsaiási anyagban sincs egyedül. Ézs 42,18–25 és Ézs 43,22–28 szintén ilyen perbeszéd, amelyek alaphelyzete az Izrael és JHVH közötti bírósági tárgyalás. Izrael vádol, Isten (illetve az őt képviselő próféta) védekezésre

kényszerül. A per körülményeire és Izrael vádjaira ezekből a szövegekből csak következtetni tudunk, utóbbiakra érdekes módon Jeremiás könyvében bukkanhatunk rá (Jer 14, 9.19). Izrael két vádja Istene ellen: JHVH megszegte szövetségét és elhagyta népét, valamint nincs már ereje kiszabadítani őket a fogságból. A szöveg a nép elvetettségét nem vonja kétségbe, de azt nem JHVH hűtlenségének, hanem Izrael bűneinek tulajdonítja (1c). Istennek nem volt senki felé tartozása, a nép az, amely hűtlenségében eltávolodott tőle, és bűnei következtében szolgaságra adta önmagát (lásd FOHRER 1986, 135. o.)! A következő vers költői kérdései szintén Jób könyvével rokoníthatók: Isten hatalmas szavára elnémul az emberi vádaskodás (2a; vö. Jób 40,4k). A második vádat, amely szerint JHVH képtelen már a szabadításra, további költői kérdések utasítják el. JHVH az egész világon hatalmas változásokat visz véghez (2–3. vers; vö. Zsolt 107,33), hogy ne lenne képes arra, hogy népét megszabadítsa?

Ilyen roppant isteni erődemonstráció után joggal várnánk olyan folytatást, amely Izrael megszabadítását jelenti be; ez be is következik a két másik deuteró-ézsaiási perbeszéd alkalmával (Ézs 43,1–21; 44,1–8). Textusunk jelenlegi formájában ez az üdvprófécia nem jelenik meg. A szöveg a 3b után megtörik, s egy eltérő műfajú, később betoldott résszel, az ún. harmadik Ebed-JHVH-énekkal folytatódik (WESTERMANN 1966, 181–182. o.). Egyes kutatók szerint a 2–3. versek képeiben mégis felfedezhetők az isteni beavatkozás jelei egyfajta apokaliptikus igazságszolgáltatás formájában: ha elfogadjuk, hogy a „tenger” és a „folyamok” Babilónia jelképei, akkor a fenti szakasz JHVH bosszúját sejtetheti, amely „gyászruhába” öltözteti az eget a birodalom fölött, amelynek fogságában Izrael – igaz, önnön múltbéli vétkei miatt – sínylődik.¹

Textusunk második része (harmadik Ebed-JHVH-ének, 4–9. vers) a második Ebed-JHVH-ének gondolati folytatása, kontrasztot teremt az Istentől eltávolodott nép és az Istenhez hűséges próféta (illetve prófétacsoport) között. Isten szolgájának elutasított volta és megaláztatása szintén a második dalból eredeztethető (Ézs 49,4). Textusunkban azonban a szolga feladata megváltozik: már nem „éles kardként” és „hegyes nyilakként” kell ébresztgetnie saját népét és más népeket (vö. Ézs 49,2), hanem az erőtlenekeket kell vigasztalnia és megerősítenie (4. vers; vö. ZAPFF 2001, 308–310. o.). Mivel a szöveg számos ponton mutat rokonságot Jeremiás panaszaival (Jer 11,18–20; 15,16; 18,20; 20,7–12), nevezhetjük azt a *közvetítő bizalmi hitvallásának*, és kimondhatjuk, hogy az „Úr szolgálja” önmagát és megbízatását a próféták sorába illesztve értelmezi (WESTERMANN 1966, 184–185. o.).

A beszélő tanítványnak nevezi magát, aki napról napra Urára, JHVH-ra hallgat. Engedelmesen a tőle kapott üze-

¹ FOHRER 1986, 135–136. o. Mások a fenti részletben inkább az Egyiptomból való szabadítást látják meg: eszerint a „feketébe öltöztetett ég” a tíz csapást, a „megfulladt halak” pedig az átkelést jelképezik a Vörös-tengeren. (ZAPFF 2001, 309. o.)

netet hirdeti a nép felé, s elfogadja, hogy ezért elutasítás és megszegényítés lesz osztályrésze (4k). A „verés”, „szakálltépés” és „leköpés” (6. vers) olyan kifejezések, amelyek arra utalnak, hogy nem elszigetelt atrocitásokról, hanem nyilvános, a kitelepítettek közössége által hivatalosan hozott ítélet végrehajtásáról van itt szó (vö. 4Móz 12,14; 5Móz 25,9; Neh 13,25; vö. FOHRER 1986, 138. o.). Az ószövetségi logika szerint aki kitette magát efféle szenvedéseknek, az szegénybe került, elvesztette perét, s egyúttal a közösség és Isten jóindulatát. Egyedül az Ebed-JHVH-énekekben fedezhető fel a forradalmi gondolat, amely az ártatlanul vállalt megszegényülést minden eddigi logikának ellentmondva Isten oldaláról pozitívan könyveli el. Ezt a paradoxont a 6c és 7a versek *klm* szópárja is kiemeli: „szegyenek tettem ki magam, mégsem jutok szegyenre”.² A bizonyosság, hogy JHVH megszegényült volta ellenére tanítványa mellé áll, teszi képessé a beszélőt arra, hogy kiállja a megaláztatásokat. A textus végén a per motívuma ismét előkerül: az „Úr szolgája” bíró elé citálja az őt legyőzöttnek gondoló ellenfeleket, és szétmálló ruhához hasonlítja őket (8–9. vers). Hogy hogyan képes Isten igazságot szolgáltatni megszegényített tanítványának, az majd csak az utolsó Ebed-JHVH-énekből (Ézs 52,13–53,12) derül ki. Textusunk utolsó versében (10. vers), amely az előző szövegrész későbbi kiegészítése, külső hang szólítja fel a népet a félreismert tanítvány – feltehetően már csak posztumusz – rehabilitálására (FOHRER 139–141. o.).

Prédikációvázlat

(A következő prédikáció elsősorban a fiatal felnőtteket célozza meg. Ez az a csoport, amelyet a legkevesebb sikerrel tud egyházunk megszólítani. Olyan növekvő gyülekezetekben hangozhat el autentikusan, mint pl. Szombathely, Budahegyvidék vagy Nyírtelek. Kissé átalakítva azonban bárhol elmondható, hiszen a „gyermekség” témakörével minden ígéhallgató azonosulhat.)

Elveszett nemzedék

Textusunkban a Babilonba deportált nép úgy határozza meg önmagát, mint a szülei által rabszolgának eladott gyermekek. Az ún. Y-generáció krízise egész világunkra érvényes: ezek a fiatal felnőttek a digitális technológiától váltak függővé, türelmetlenek, nem ismerik a kitartó munka okozta megelégedettséget, sokszor önbizalom-hiányosak és magányosak. Ehhez járul hozzá a speciális magyar helyzet: a rendszerváltás után születettek gyakran érzik lehetetlennek helyzetüket, mégis passzívnak mutatkoznak, mikor változásra, változtatásra kerülne sor. Rengeteg kérdésük van az élet értelmére, irányára nézve, akár az ézsaiási szöveg háttérében álló deportáltaknak.

² Ezt az ellentmondást nem szabad időbeli egymásutánissággal feloldani. A szöveg jelentése sokkal inkább az, hogy ami a világ szemében vereség, az Istennél győzelem lehet. (WESTERMANN 1966, 186–187. o.)

A szülők bűne

Textusunk perbeszédében Isten a nép anyját jelképező Sion helyett az új generáció felé fordul. Bár annak elveszettségét nem vonja kétségbe, mégis felszabadító üzenet húzódik ítéllő szava mögött: nem mindenről tehettek ti, jelenlegi helyzeteket döntően befolyásolták az előző generációk tettei, mulasztásai is. Ma is igaz ez makroszinten (a klímaváltozás megindítása, megbetegítő hatalmi és gazdasági rendszerek kiépítése, a szocializmusban felnövekedett generációk torz morális öröksége) és mikroszinten egyaránt (rossz minták, értékrelatív, kiüresedett nevelés, családon belüli erőszak). Ezt a felismerést alátámaszthatják gyülekezeti vagy iskolai tapasztalataink is. A szülők bűneinek tudatosítása cselekvésre szabadíthatja fel a gyermekeket.

Tanítványul hívva

A rabszolgának adott gyerekek kontrasztjaként ott a tanítványok köre, akik az elveszett nemzedéken belül bukkanak föl, evangéliumot hirdetve a megfáradtaknak. Ilyen tanítványul hívja a gyermekeket Isten ma is. Azt kéri, merjék rábízni magukat napról napra, merjenek bízni szabadításában. Merjenek szakítani az elődök bűnös megalkuvásával. Isten aktivitásra, bátor tettekre hívja övét, akik nem riadnak vissza az eléjük görgött akadályoktól.

Virágvasárnap egyik prédikációs kliséje, amikor a Jézust követők köpönyegforgatását kiemelve azt mondjuk: ugyanaz a tömeg, amely a bevonuláskor hozsánnával ünnepelt, néhány nap múlva „Feszítsd meg!”-et kiáltott. Újabb exegézisek ezt az állítást cáfolják, megállapítván, hogy a cselekvőket nem lehet összemosni. Virágvasárnap Jézusban valóban „Dávid Fiát” felismerő, lenézett, vidéki sokaság kíséri be az Emberfiát a fővárosba, amelyet a nagyvárosi tömeg nem tud mire vélni (Mt 21,10; vö. GUNDRY 2010, 370. o.), s vezetőjüket nagypénteken eliminálja saját köréből. Nem érdemes tehát a virágvasárnapi sokaság őszinte lelkesedését cinizmusunkkal kasztrálnunk.

Hallgatni a Szolgára

Az új generáció nagy tettekre hívása persze jogosan ébreszthet bennünk kételyeket. Sokszor fordult már az efféle mozgósítás elbizakodottságba vagy fanatizmusba, az emberség megfogyatkozásába. A harmadik Ebed-JHVH-ének azonban olyan programot hirdet meg, amelyben az igazi változáshoz éppen a megszegényülés vállalásán keresztül vezet az út. A „megkeményített orca” nem érzéketlenné válást jelent (vö. „van bőr a képén?!”), hanem kitartó odafordulást (ZAPFF 2001, 310. o.) a hitét és motivációját veszített embertárs felé. A tanítványul hívott gyermekek Krisztusra figyelnek, arra az alázatos Királyra, aki Istennel tökéletes összhangban lévén megvalósította textusunk paradoxonát, és ártatlan megaláztatásában aratott diadalt. Őt kísérvé csodákra leszünk képesek, és Pál apostollal együtt vallhatjuk: „Közel van, aki engem megigazít.”

További javaslatok az istentisztelethez

Az ünnep graduáléneke (EÉ 209) és heti éneke (EÉ 198) mellett énekelhetjük az „Ó, Jézus, amikor sokan...” kezdetű éneket (EÉ 461), mert a követésről szól, előrevetíti a nagyhét szenvedéseit, de az utolsó versszakban felsejlik már húsvét diadala is.

Illusztráció

ELŐADÁS

Mi a baj az Y-generációval?

Simon Sinek brit-amerikai coach előadása magyar felirattal
<https://www.youtube.com/watch?v=h4EWxAazoFg&feature=share>

Felhasznált irodalom

- DOBSZAY László 2001. *Jegyzetek a liturgiáról*. Új Ember, Budapest.
- FOHRER, Georg 1986. *Jesaja 40–66*. Theologischer Verlag, Zürich. (Zürcher Bibelkommentare AT 19,3.)
- GERTZ, Jan Christian (szerk.) 2010. *Grundinformation Altes Testament*. Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- GUNDRY, Robert H. 2010. *Commentary on Matthew*. Baker Academic, Grand Rapids.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika*. Luther Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Harangszó, Győr.
- VEREBÉNYI István (szerk.) 2001. *Liturgikus lexikon*. Szent István Társulat – Kairosz, Budapest.
- WESTERMANN, Claus 1966. *Das Buch Jesaja. Kapitel 40–66*. Vanderhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Das Alte Testament Deutsch 19.)
- ZAPFF, Burkard M. 2001. *Jesaja*. 3. köt. 40–55. Echter Verlag, Würzburg. (Die neue Echter Bibel.)

■ BENCE ÁRON

Nagycsütörtök

▶▶ 2Móz 12,1–11

Igehirdetési előkészítő

„Legyen a derekatok felövezve!”

A vasárnap jellege

Igénk az Egyiptomból való szabadulás történetéből való, a páskabarány kiválasztása, levágása és elfogyasztása rituáléjának elbeszélése. Ez a textus a Pröhle-agenda nagycsütörtök ünnepéhez rendelt igehirdetési alapigéi között még nem szerepelt, s komoly kihívással szembesül az igehirdető, aki a textust és az ünnep üzenetét egyaránt komolyan szeretné venni. Nagycsütörtök a húsvéti ünnepkörben sajátos helyet foglal el. A két csúcspont, nagypéntek és húsvét mellett olyan

széremlyebb magaslát, ami a szenvedéstörténet rendje szerint megelőzi azokat, de az ünnep tartalma szerint inkább utánuk következnek. A világra szóló üzenetet felmutató csúcspontok mellett, mindkét nézetében, bensőséges, családias ünnep: Jézus elfogatása előtt még utoljára együtt vacsoráznak a tanítványjaival, illetve a Feltámadottat követő gyülekezet Jézus jelenlétében üli körül az asztalt. A húsvét utáni gyülekezet az úrvacsorában Isten Bárányával találkozik, megerősödik a Krisztus által szerzett új szövetségben, emlékezik, kien-gesztelődik, bűnbocsánatot nyer, új életre kötelezi el magát. Ezekhez az üzenetekhez vagy legalább az üzenetek egyiké-hez-másikához igyekszünk inspirációt nyerni az alapigéből.

Kortörténeti megértés

A páskabarány rítusának gyökerei igen távolra mutatnak. A kivonulást megelőzően a nomád állattartó törzsek tavaszi ünnepéhez kapcsolódhatott az a szokás, hogy az első ellésből bárányt vagy kecskét áldoztak fel, a téli legelőről a nyári legelőre való átvonulás idején, talán démonűző céllal is. A bárány legelső jelentése tehát a *védelem*. A kivonulás elbeszélésének a szerzője több ponton is összekapcsolta a régi rítust a szabadulás eseményével. Az első ellésből való bárány utalhatott az egyiptomi elsőszülöttekre, az ünnep neve, a pészah pedig olyan igéből származik, amely a 'sántít', 'átugrik', 'átmegy', vagy átvitt értelemben a 'megkímél' igével fordítható, tehát arra utal, hogy a pusztítás elkerülte, megkímélte a bárány vérével megjelölt házakat. Ebből adódik a következő jelentés: *megmenekülés*. Izrael története során azután folyamatosan gazdagodott a páskabarány jelentésvilága. A rab-szolgaságból való megszabadulás élményét kiterjesztették a teremtett világra és alkalmazták a teremtéstörténetre is, így utalt a bárány a világ káoszából való kiemelkedésére is – ahogyan később a Vörös-tenger kettéválasztása visszautalt a vizek boltozattal való elválasztására. A messiásvárás megerősödésének az idején a múltbeli szabadulás eszkatologikus perspektívába került, és a világ újjáteremtésére mutatott. János evangélista ezt a jövőre orientált értelmezést alkalmazza Jézusra Keresztelő János szavaiban: „Íme, az Isten Báránya, aki hordozza a világ bűneit!” A pészah mint mai zsidó ünnep szintén mind a két irányban nyitott: visszatekint a szabadulásra és előretekint a messiás érkezésére. Erre utal az a széderesti szokás, hogy résnyire nyitva hagyják az ajtót, és megterítenek Illés próféta (akinek akkoriban sokan Keresztelő Jánost nézték...) számára is, a vacsorát pedig ezzel a kívánsággal fejezik be: Jövőre Jeruzsálemben!

Teológiai összefüggések

Az ünnep dogmatikuma Jézus, az Isten Báránya, s amit értünk tett és tesz – az etikuma pedig az úrvacsora közös-

ségében részesülő új közösség új élete. Az igehirdetésben mind a két aspektusról lehet beszélni, én mégis szűkítést javaslok: összpontosítsunk ezúttal inkább az etikumra. A szűkítésnek két oka is lehet. Egyrészt a nomád pásztorok első ellésből áldozandó bárányától nagyon hosszú út vezet az Isten Bárányához, a kiszolgáltatott állat halálától Jézus tudatosan vállalt áldozatához, s ennek az útnak a végigjárása erősen igénybe veheti az igehirdetőt és az igehallgatót egyaránt. Másrészt feltételezem, hogy a nagycsütörtöki gyülekezet gyakran hallott már ezen a napon az Isten Bárányáról. Az etikai üzenet kibontásához viszont elégségesnek látszik megszólaltatni az alapigének azt a részletét, amely az áldozat és elfogyasztása sietségére, a közösség készenlétére utal, amit az előkészítő címében adott mondattal foglalhatunk össze: *„Legyen a derekatok felővezve!”* Erre építve beszélhetünk arról, amiről nagycsütörtökön talán ritkán esik szó, hogy az ünnep készenlétet, fokozott figyelmet igényel, és változást sürget.

Az igehirdetési vázlat: „Sietve egyétek – sietve tegyétek!”

Nem szeretjük, ha az étkezés közben sietnünk kell. Szeretünk nyugodtan üldögélni az asztal mellett, a magunk belső ritmusa szerint fogni az ételekhez, s ha jó társaságban vagyunk, szeretünk étkezés után ráérősen beszélgetni is. Az üres tányérok, félig kiivott poharak mellett a legjobb emlékezni. Gyermekkorom hosszú nyarain délutánba nyúlóan ültünk az ebédlőasztal mellett, s hallgattuk nagyapánk első világháborús történeteit. Senki sem sietett. Ilyenek a széderesti visszaemlékezések a zsidó családokban? Ilyen volt Jézus utolsó vacsorája is tanítványai között? Ilyen egy úrvacsorai liturgia: nyugodt, meghitt alkalom, amelynek a során minden elénk jövő szó és mozdulat ismerős; ismétlődő rítus, amelyben nem számítunk semmi újra, váratlanra, meglepőre? Ha ilyenek, akkor bennük nem könnyű felismernünk, hogy az az esemény, amelyhez most alapigénk elvezet, nagyon nem ilyen. Az áldozati bárányt sietve kellett elkészíteni, az ajtófélfát sietve kellett megjelölni, a tűzön sült húst szinte fél lábon állva kellett elfogyasztani. Az első páskát nem a megérkezettek és a békésen szemlélődők ünnepelték, hanem az izgatottan útra készülődők. Hordoz-e valamilyen üzenetet az exodusra készülők sietsége a mai úrvacsorázó gyülekezet számára?

Az első páskáünnep közössége két okból is sietett: meg akart menekülni a pusztulástól, és meg akart érkező az ígért földjére. Menekül-e valomitől, meg akar-e érkező valahová a mai úrvacsorázó közösség? Az úrvacsorában átéljük Isten bocsánatát, kiengesztelődünk egymással, és újra nekirugaszkodunk annak, hogy a testvéri közösséget építsük az emberek között, „megbocsátással és önfeláldozó szeretettel”. Igen hosszú lehet az út a szembenállás és a kiengesztelődés, a lelkiismeret-furdalás és a feloldozás át-

élése, a harag és a szeretet között. Felfogjuk-e, hogy ha a hosszú út végére akarunk érni, akkor időben, sietve el kell indulnunk? Felfogjuk-e, hogy ha nem sietünk, akkor ezen az oldalon utolérhet bennünket a pusztulás, a túloldalon pedig olyan távol maradhat tőlünk az ígért földje, hogy végül nem lesz sem időnk, sem erőnk odaérni?

Ha nem sietünk, annak oka lehet, hogy nem hiszünk a pusztulás lehetőségében vagy az ígért földjében, esetleg egyikben sem. Talán nem is a hit hiányzik, hanem a látás: morálisan eltompultunk, ezért nem látjuk a bajt, és azt sem, hogy lehetne másképp is élni. Hit nélkül és látás nélkül is lehet széderestét ülni és úrvacsorázni. A rítus lehet tökéletes, minden szó és mozdulat a helyén, lehet bensőséges és családias, gazdag lehet az elmúlt ünnepek színes és szagos emlékeivel, s ha élünk, jövőre is ugyanígy fogunk ünnepelni. Csak éppen az hiányzik belőle, amiért az első páskát ünnepelő közösség tagjai fél kezükkel már a vándorbotot fogták, amiért zsidó családok nyitva hagyták (hagyják) az ajtót, és amit a szenvedéstörténet szerint Jézus ezekkel a szavakkal fejezett ki: *„...mondok nektek: nem iszom mostantól fogva a szőlőtőnek ebből a terméséből ama napig, amelyen majd újat iszom veletek Atyám országában.”*

Lehet-e nagycsütörtököt abban a tudatban ünnepelni, hogy valahonnan valahová tartunk, sőt sietünk? Nemcsak haza, az előttünk álló nagypénteki és húsvéti istentiszteletekre, hanem abba az itt már bontakozó Isten országába, amit olyan örömmel és türelmetlenül kerestek a Feltámadott követői már nem sokkal az utolsó vacsora után, és azóta is mindazok, akik meg akartak szabadulni a rossztól, és siettek az ígért földje felé? Jó, ha az igehirdetésben konkrét üzenetet tudunk megfogalmazni a közösség szükségei és igényei szerint: honnan induljunk el és hová akarjunk megérkezni...

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Karen Blixen: *Babette lakomája*

A történet azért lehet szíveket és gondolatokat ébresztő illusztráció, mert egybe vannak szöve benne a hosszú, lassú (esetleg kifejezetten lusta) folyamatok és a döntésre hívó, nagy lépésekre bátorító esemény, a vacsora, ahol a történet több szereplője is megújul. Az elbeszélés azt is érzékelteti, hogy a dolgok annyira „beállhatnak”, hogy egy-egy ember életében évtizedekig nem történik semmi említésre méltó, és azt is, hogy előre nem tervezhető találkozások olyan helyzetet teremthetnek, amikor villanásszerűen megváltozhatnak, radikálisan megfordulhatnak és kiteljesedhetnek emberi életek. Ez a nagycsütörtöki istentiszteleti közösség számára azt a kérdést teszi fel, hogy ha valami megvillan a közelemben, szapora, sietős léptekkel szinkronba tudok-e kerülni az eseménnyel, vagy pedig lemaradok róla.

VERS

Rónay György: *Olajfák éjszakája*

Az utolsó vacsorát és Jézus Gecsemáné-kerti virrasztását feldolgozó költeményben felejthetetlen sorok adják vissza azt is, amikor a tanítványok nem sietnek eléggé, tehát lemaradnak az eseményről, és azt is, amikor – végül – felébrednek és elindulnak. Először Júdás, majd Péter, végül János és Jakab is azt kiáltják: „Nem én voltam, nem én!” Júdás távozása után a három kiválasztott elalszik: „Nem bírtak fönmaradni egy kurta óra hosszat.” De amikor fölébrednek és rá is ébrednek arra, ami történik, először összekapcsolódnak az eseménnyel: „Mi vagyunk azok az ácsok! Mi vagyunk azok a hősök! Mi vagyunk azok az örök! Legyen hozzánk irgalmas az Isten.” Végül pedig mindent megtesznek azért, hogy Jézussal maradhassanak: „Nem bírtunk fönmaradni egy kurta óra hosszat: bírjunk veled maradni, ha szíjak záporoznak.” Ha a gyülekezet szívesen hallgat verset, akár hosszabb részletet is fel lehet olvasni belőle.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció: 1Kor 11,23–29

Ének: EÉ 303, 304, az igehirdetés után: 449

Imádság: EÉ 724. o. (Csütörtök délelben)

Felhasznált irodalom

HAAG, Herbert (szerk.) 1989. *Bibliai lexikon*. Szent István Társulat, Budapest.

LÉON-DUFOUR, Xavier (szerk.) 1974. *Biblikus teológiai szótár*. Róma.

■ CSEPREGI ANDRÁS

Nagypéntek

▶ Ézs 52,13–53,12

Igehirdetési előkészítő

Mindent megtett értünk!

A vasárnap jellege

Nagypéntek a keleti egyházban: ἡ ἅγια καὶ μεγάλη παρασκευή, a szent és nagy készületi nap. Ebből lett a szláv nyelvekben és a magyarban a nagypéntek.¹

Ezen a napon a római katolikus egyházban igeliturgiára hívnak, nincs szentáldozás, Jézus Krisztus, a tökéletes

¹ <http://lexikon.katolikus.hu/N/nagyp%C3%A9ntek.html>

Főpap mutatja be áldozatát. Ekkor járják végig a keresztút-zarándoklatot. Gyülekezeteinkben általános Krisztus szenvedéstörténetének felolvasása. A díseitől megfosztott ol-táron – helyi szokások szerint – fekete kereszt áll, Krisztus sebeire emlékeztetve piros virág, a megkínzatra gondolvá töviskorona. Nagypéntek nélkül nincs húsvét. Evangélikus hitgyakorlatunk hagyománya ezen a tényen nyugszik, ezért ez a legfontosabb Krisztus-ünnepünk. Ha tehetjük, éljünk az úrvacsora szentségével, hogy a nap kontextusába ágyazva feltáruhlhasson számunkra Isten szeretetének mélységes titka.

Amit a textusról tudni kell

Deutero-Ézsaiás könyvében négy olyan éneket találunk, amelyek témájukban és stílusukban világosan elkülöníthetők a könyv többi próféciájától, egymással viszont összefüggő, tartalmilag egységes kompozíciót alkotnak. Ezeket az énekeket Ebed Jahve-énekeként emlegeti a bibliatudomány (PECSUK 2008, 262. o.). A sorban negyedik ének ezt a feliratot is kaphatná: „A szolga mint főpap és Isten báránya” (FREY 1954). A keretes szerkezetű ének középső részében szólal meg a gyülekezet, míg a keretet alkotó részben maga az Úr beszél.

52,13–15: *A félreismert szolga diadala* – Paradox kép a szenvedő, torz szolga felemeltetéséről. Evangélium, amelyben az Úr terve bontakozik ki, s ő maga némítja el a hitlenkedőket.

53,1–10: *Isten népének vallomása* – A nép bevallja bűnét, rideg hitetlenségét, az érte küldött szolgálóval szembeni szenvtelenségét. „A pásztor nélküli juhok tévelygésének lényege, hogy mindenki a maga útját járta, autonómia teonómia helyett. Mindenki magával, a saját életével, a saját terveivel törődött.” (RIBÁR 1999, 119. o.) A szolga egyben a reménység embere, mint vesszőszál és gyökér sarjadt a szikkadt földből. Ártatlanként bűnhődött, bárányként némán tűrte megaláztatásait. „A bűnök egyes következménye a halálon túl is hatékony (...) az elvakult bűnösök és a csak magukkal törődő gazdagok közé került.” (Uo.)

53,11–13: *Az igaz szolga elismerése és felemeltetése* – Az Úr el nem múló élettel, dicsőséggel ajándékozta meg a küldetését beteljesítő szolgáját.

A perikópa megértése – teológiai összefüggések feltárása

Az Úr szolgálója – A szolga ura parancsait követi. Isten kiválasztott népétől engedelmisséget kért, törvénye betartását várta. Teljes mértékben egyedül Jézus cselekedte az Atya akaratát. „Aki elküldött engem, velem van: nem hagyott egyedül, mert mindig azt teszem, ami neki kedves.” (Jn 8, 28–29)

Beteg, megvetett, bűnös – A betegség és szenvedés Isten büntetésének csapása és a tőle való elhagyatottság jelének számított. Mivel az ilyen embert nem tudta elviselni környezete, megvetették és kitiszították. Senki nem akart közösséget vállalni olyan bűnösrel, akit Isten megbüntett.² A kereszt botránya még szélsőségesebbé teszi a Megváltóról alkotott képet, de Isten végletekig menő szeretetét is feltárja előttünk.

„...a mi vétkeink miatt kapott sebeket... Ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen...” – Legyen szó tudatos vagy nem szándékos bűnökről, áldozat bemutatásával el lehetett fordítani Isten jogos büntetését, meg lehetett szerezni a kiengesztelődést. A nagy engesztelési ünnepen az egész nép megszabadulhatott vétkeiktől. Babilonban azonban semmilyen áldozatot nem tudtak bemutatni a zsidók. Meglepő módon az Úr szolgálja maga lép a bárány helyére: magára veszi a bűnöket, elhordozza azokat, így válik bemutatott áldozattá.

„Igaz szolgálóm sokakat tesz igazgá” – A megigazulás tan evangélikus teológiánk központi tanítása. Ágostai hivallásunk IV. cikke: „Tanítják továbbá, hogy az emberek nem igazulhatnak meg Isten színe előtt a saját erejükből, tulajdon érdemeik vagy cselekedeteik alapján; hanem ingyen, Krisztusért, hit által igazulnak meg, ha hiszik, hogy (Isten) kegyelmébe fogadja őket, és megbocsátja bűneiket a Krisztusért, ki halálával elégtételt adott bűneinkért. Ezt a hitet számítja be Isten előtte érvényes igazságul. Római levél 3. és 4. fejezete.” (CA IV)

János evangéliumában többször találkozunk azzal, hogy Jézus nemcsak előrevetíti sorsát, de értelmező módon utal halála okára. Nikodémussal beszélgetve felemeltetésére és áldozatára utal, tanítványainak a legnagyobb szeretetről beszél, a barátokért odaadott életről (Jn 3,14–16; 13,34). Az emmausi tanítványoknak Jézus maga tárta fel az Írásokat, megmagyarázva halála szükségességét (Lk 24,27; 24,46). Jézus önmagára vonatkoztatta a jövődöléseket, így nekünk az ézsaiási igében Isten Fia értünk történt áldozatát kell látnunk.

János különösen is nagy gondot fordít arra, hogy Isten Báránnyaként mutassa be Jézust, már akkor, amikor Keresztelő János bizonyosságot tesz róla. Emlékezteti olvasóit, milyen szabályokat kellett betartani a páskabárány esetében. Krisztus lábszárcsontját ezért nem is törik el.

Péter apostol első prédikációinak központjában is az az örömhír állt, hogy bár Jézus Krisztust keresztre juttatták, meggyilkolták, de ő a megígért Messiás, aki feláldozta magát, igazolva isteni hatalmát. 1Pt 2,22–25-ben szinte szó szerint idézi az ézsaiási próféciát, egyértelműen Jézus Krisztusra értve.

Igehirdetési vázlat

Szenvedés? Csak azt ne! Jézus megteszi

A modern ember irtózik a szenvedéstől. A reklámok gyorsan ható szerek használatára biztatnak: nincs idő a fájdalomra. Pedig a szenvedésnek lehet értelme is: megismeri határainkat, ember voltunk gyengeségeit, szereteteink empátiáját, az imádság erejét. A szenvedés az emberi élet velejárója, bár sokszor a bűn következtében tapasztaljuk meg. Jézus nem menekült el ettől. Megalázta magát, emberi létformát vett fel, minden emberi nyomorúságunk ismerője lett. Tudja, mit jelent kiszolgáltatottnak, kigúnyoltnak, megvetettnek lenni. Ismeri a lelki kínokat, a kitiszítottsgot, megaláztatást és csalódást is.

Áldozatvállalás? Csak azt ne! Jézus megteszi

A modern ember önmagáért él. Egyre később vállal elköteleződést, gyermeket. Elszigetelődésének oka is ez: nehezebbé esik az alkalmazkodás. A társadalmi szolidaritásban nem is lehet teljes értékűként számolni vele, hiszen mindent a maga szempontjai vezérelnek: ambíció, utazás, megszokás. Irracionális áldozatokra is kész kényelme érdekében, de nehezen nyílik meg, ha a szomszédnak kellene segítenie. Diplomásként kétkezi munkát vállal külföldön, megalázó helyzeteket is eltűr, míg idős nagyszüleit mások gondozzák a szociális otthonban. Jézus Krisztus nem önmagáért, nem az igazért, hanem a bűnösért, a méltatlanért, értünk vállalja az áldozatot.

Meghalni? Csak azt ne! Jézus megteszi

A modern ember réme a halál. Hihetetlennek tartja, hogy egyszer ki kell lépnie a földi valóságból. Ha szóba kerül az elmúlás, akkor azt mondja: „valami történik majd velem”. Amennyire csak lehet, meg akarja hosszabbítani az életét. Halottjaival is sután bánik, nem tud gyászolni. Jézus Krisztus nem futamodott meg, hanem szembenézett a kínos halállal. Többször is bejelentette, mi fog történni az utolsó napon, már a Gecsemáné-kertben gyöttrődött, de nem szállt le a keresztről. Halálával végezte el a küldetését értünk.

Isten akarata? Csak azt ne! Jézus megteszi

A modern ember nem akarja átadni az irányítást. Mindent kontroll alatt akar tartani. De emberére is igaz: nem képes nem vétkezni. Nem képes Isten akarata szerint rendezni életét, természete lázad az Isten ellen, békétlen önmagával, a világgal, bűnétől nem tud szabadulni. Ez az ember tragédiája. Isten akarata a bűnös megmentése. Jézus azért jött, hogy betöltse az Atya akaratát, és életét adja váltságul sokakért.

Mennyország nélkül? Csak azt ne! Jézus mondja: Még ma velem lehetsz

A modern ember is vágyik az üdvösségre. Nem tudja elképzelni a teljes megsemmisülést. Bár nem tartja racio-

² Biblia magyarázó jegyzetekkel, 841. o.

nális jövőképnek, a szíve vágyik az örök távlat után. „Kell ott fenn egy ország...” Jézus Urunk is vágyik arra, hogy örökké együtt lehessen az övével. Ezért jött értünk. Csak tegyük azt, amit a kereszten függő egyik lator: bűnünket beismerve könyörödjünk hozzá, és kérjük, hogy emlékezzen meg rólunk királyságában.

Illusztrációk

TÖRTÉNET

(*Nem volt neki szép alakja, eltakartuk arcunkat előle*)

Sok évvel ezelőtt a magyar filmszemlére került egy különleges alkotás egy művészről, akinek élete utolsó hónapjait, leépülését és haláltusáját követte a kamera. A filmet nem mutatták be a mozik, nem került nagyközönség elé. Csak a szakmának készült. A rendező célja: azt a pillanatot lencsevégre kapni, amelyben az ember megszűnik létezni. Az özvegy kérése csupán az volt, ne mutassák meg azokat a kockákat, amelyeken szerető hitvese kiszolgáltatottan látható.

Egy idős egyháztagunk élete utolsó óráiban ezt az igét ismételtette hol németül, hogy magyarul: „*Jézusnak, az ő Fiának vére megtisztít minket minden bűntől.*” „*Blut Jesu Chrtisti macht uns frei von allen Sünden.*” (1Jn 1,7) Lánya szerint egyre nyugodtabb lett, kisimult az arca. Békességgel ment el ebből a világból. Ezt az igét hímezték a húsvéti fehér oltárterítőnkre is.

„Egy napon látogatók érkeznek az űrből, feladatuk a Föld és lakói felfedezése. Az emberek jó viszonyt építenek ki velük, minden jelentősebb eseményről és találmányról büszkén számolnak be. Persze ez utóbbiak mindegyike elavult eszköznek számít az űrlények számára. Mígnem ők kérdeznek: Hallottunk egy kósza hírt. Igaz, hogy Isten sok évvel ezelőtt meglátogatta a bolygókat? Tényleg eljött hozzátok? Jézus Krisztusnak hívták? Az emberek tévován válaszolgatnak, és csodálkoznak az űrlények lelkenedezésén: Mit tettek? Ajándékot vittetek neki? Ujjongva, énekelve szaladgáltatok az utcákon? Mire a meghökkent emberi válasz: Megöltük...”

Wayne Rice (1945–) amerikai lelkész,
író: *Fején a szöget!* 38–39. o.

A békécsabai oltáron álló feszület az Ézsaiás 53 nyomán készült alkotás. Kificamodott végtagok, eltorzult arc, bűneink súlya alatt összeroppant szenvedő szolga.

Állítólag amikor J. S. Bach passiói egyikét komponálta, asztalára borulva zokogott: „Meghalt értem, így halt meg értem!” (Idézi RIBÁR 1999, 119. o.)

VERS

Reményik Sándor: *Pilátus* (részlet)

Csend most. De hallga! Most az éj kopog.
Pilátus udvarában a papok.

„Uram, mi véled egyet így nem értünk,
Ahogyan írtad, botránkozás nekünk.
Rexnek, Uram, csak ő mondta magát.
Nem készítetted jól a Golgothát!»

Ni, milyen furcsa rőt láng a szemén!

Ím, kővé vált a nádszál: oly kemény.

(Odafenn csendbe hallgat a kereszt.)

Pilátus nő, ahogy beszélni kezd:

„A Messiástok megmenteni késtem,
De négy betűt a keresztyébe véstem,
E négy betű az én becsületem,
Hajótöröttségem utolsó roncsa,
Hitetlen hitem, büszke makacsságom,
Egy akarat az akaratlanságon.

E négy betű az én becsületem.

Hadesre! ez a négy betű marad!

Ha alá kéne temetnem e várost,

Rómát, az Imperatort, magamat:

E négy betű az én becsületem!

Papok, zsidók, hozzátok szólok nyíltan,

Halljátok: amit megírtam, megírtam.”

Benn csönd, de künn az éj zsoldárba kezd

S áll a zsoldáros éjben a kereszt.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 201: Jézus, élte életemnek, halálomnak halála

EÉ 370: A bárány hordja csendesesen

EÉ 427: Az Úr szent bárányára

ZÉ 58: Lenn a Via Dolorosán

ÚÉ 72: Én láttalak

ÚÉ 73: Keresztedet viszed már a halál hegye felé

Felhasznált és ajánlott irodalom

Biblia – Magyarázó jegyzetekkel. Kálvin Kiadó, Budapest, 1990.

FREY, Hellmuth 1954. *Das Buch der Weltpolitik Gottes.* Calwer Verlag, Stuttgart.

PECSUK Ottó (szerk.) 2008. *Bibliaismereti kézikönyv.* Kálvin Kiadó, Budapest.

RIBÁR János 1999. Nagypéntek. Igehirdetési előkészítő (Ézs 53,1–12). *Lelkipásztor*, 74. évf. 3. sz. 118–199. o.

RICE, Wayne 2010. *Fején a szöget!* Új Remény Alapítvány, Debrecen.

■ LAZÁRNÉ SKORKA KATALIN